



T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON BİLİM DALI

**“BEN VE BİZ” Mİ, “BİZ VE ONLAR” MI, YOKSA “BİZ VE DAHA
NİCELERİ” Mİ?: FARKLI MÜLTECİ GİRİŞİMCİ GRUPLARIN
SURİYELİ MÜLTECİ GİRİŞİMCİLERE BAKIŞ AÇILARINI
ANLAMAYA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Mert TEMUR

BURSA 2022



T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İŞLETME ANABİLİM DALI
YÖNETİM VE ORGANİZASYON BİLİM DALI

**“BEN VE BİZ” Mİ, “BİZ VE ONLAR” MI, YOKSA “BİZ VE DAHA
NİCELERİ” Mİ?: FARKLI MÜLTECİ GİRİŞİMCİ GRUPLARIN
SURİYELİ MÜLTECİ GİRİŞİMCİLERE BAKIŞ AÇILARINI
ANLAMAYA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Mert TEMUR

Danışman: Prof. Dr. Mehmet E. ERYILMAZ

BURSA 2022

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Mert TEMUR
Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: İşletme
Bilim Dalı: Yönetim-Organizasyon
Tezin Niteliği: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı: 94
Mezuniyet Tarihi: 04.07.2022
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ

“BEN VE BİZ” Mİ, “BİZ VE ONLAR” MI, YOKSA “BİZ VE DAHA NİCELERİ” Mİ? FARKLI MÜLTECİ GİRİŞİMCİ GRUPLARIN SURIYELİ MÜLTECİ GİRİŞİMCİLERE BAKİŞ AÇILARINI ANLAMAYA YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA

Çalışmada, Türkiye’de ekonomik anlamda faaliyette bulunan Suriyeli girişimcilere, farklı ülkelerden gelen ve yine İstanbul’un Esenyurt ve Zeytinburnu ilçelerinde ekonomik faaliyette bulunan mülteci girişimcilerin nasıl yaklaştığını anlamaya çalışmak ve bu yaklaşım tarzlarının nedenlerini anlamak amaçlanmıştır. Çalışmada kolayda ve kartopu örnekleme yöntemlerinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda İstanbul Zeytinburnu ve Esenyurt ilçelerinde faaliyette bulunan ve Suriye dışında farklı etnik kökene sahip 10 mülteci girişimciyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın kalitesini artırmak adına geçerlilik ve güvenilirlik taktiklerinden yararlanmak önem arz edeceği için çalışmanın içerik geçerliliğini sağlamak adına zengin bir yazın taramasından faydalanılmıştır. İlaveten, “çeşitlendirme (triangulation)” yönteminden yararlanılmıştır. Çalışmanın bulguları incelendiğinde; katılımcılara farklı kültürlerin bir arada çalışmasına nasıl yaklaştıklarına dair bir soru sorulmuştur ve katılımcıların ekseriyetle bu soruya müspet yanıt verdikleri görülmüştür. Öte yandan, aynı soru Suriyeli girişimciler özelinde sorulduğunda ise katılımcıların daha kararsız bir tavır sergiledikleri, bir önceki soruda görülen yekpare tutumun daha parçalı hale geldiği görülmektedir. Çalışma farklı mülteci gruplarının bir diğer gruba bakış açılarını anlamaya yönelik gerçekleştirdiği çabadan dolayı önceki çalışmalardan farklılaşmaktadır. Çalışmada mülteci girişimcilerin spesifik bir başka mülteci gruba ilişkin genel ve ekonomik bakış açıları da anlaşılmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda, bir arada çalışan farklı mülteci gruplarının temsilcileri bulunarak, bu noktada bazı araştırma soruları üretilebilir.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, Mülteci Girişimcilik, Kimlik

ABSTRACT

Name and surname : Mert TEMUR
University : Bursa Uludag University
Institute : Institute of Social Sciences
Branch : Business Administration / Management and Organization
Degree Awarded : Master
Page Number : 94
Degree date : 04/ 07 / 2022
Supervisor : Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ

“ME AND US”?, “ME/US AND THEM”? OR “ME/US AND MANY OTHERS”? : A RESEARCH ON ATTRIBUTES OF OTHER REFUGEE ENTREPRENEURS ABOUT SYRIAN REFUGEE ENTREPRENEURS

In this study, it is aimed to try to understand how refugee entrepreneurs from different countries, who are active in economic activities in Turkey, and who are engaged in economic activities in Istanbul's Esenyurt and Zeytinburnu districts, approach and understand the reasons for these approaches. Convenience and snowball sampling methods were used in the study. In this context, semi-structured interviews were conducted with 10 refugee entrepreneurs of different ethnic origins except for Syria, operating in Istanbul Zeytinburnu and Esenyurt districts. Since it will be important to use validity and reliability tactics in order to increase the quality of the research, a rich literature review was used to ensure the content validity of the study. In addition, the "triangulation" method was used. When the findings of the study are examined; The participants were asked a question about how they approached the working of different cultures together, and it was seen that the participants mostly gave a positive answer to this question. On the other hand, when the same question is asked about Syrian entrepreneurs, it is seen that the participants exhibit a more indecisive attitude and the monolithic attitude seen in the previous question becomes more fragmented. The study differs from previous studies due to its effort to understand the perspectives of different refugee groups on another group. In the study, it has been tried to understand the general and economic perspectives of refugee entrepreneurs regarding another specific refugee group. In future studies, some research questions can be produced at this point by finding representatives of different refugee groups working together.

Keywords: Refugee, Refugee Entrepreneurship, Identity.

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitimim ve tez sürecinde daima desteğini hissettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım. Akademik yaşamım boyunca bana yol gösterecek değerleri edindirdiği için rol modelim Prof. Dr. Mehmet ERYILMAZ'a minnettarım.

Yüksek Lisans eğitimim boyunca daima yanımda olan, birlikte çalışmaktan mutluluk duyduğum kıymetli hocam Dr. Öğr. Üyesi Mehlika SARAÇ'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Danışmanımın tez jürime katılma davetini geri çevirmeyerek, kıymetli zamanını bizlere ayıran Dr. Öğr. Üyesi Hasan BOZTOPRAK'a teşekkürlerimi sunarım.

İdeallerim uğruna yürüdüğüm bu yolda bana asla vazgeçmemeyi öğreten, yorulduğum anlarda kendisine ve hayat mücadelesine bakarak ilham aldığım, en büyük destekçim, yol arkadaşım annem Keziban UYKUR'a bana koşulsuz güvendiği ve her daim yanımda olduğu için minnettarım.

Lisans ve Yüksek Lisans eğitimlerim boyunca varlıklarını her daim hissettiğim kıymetli Ayla OKAN'a, Ülkü TOPÇUOĞLU'na, ve Nilüfer MAMAOĞLU'na teşekkürlerimi sunarım.

Sahip olduğu değerlerle yolumu aydınlatan, yaşadığım tüm zorlu süreçlerde yanımda olan ve bana sebat etmeyi öğreten kıymetli Zuhale KÖSEOĞLU'na ve Sedat KÖSEOĞLU'na yanımda oldukları için teşekkür ederim.

Tez sürecimdeki en büyük destekçim Özge POLATLI'ya zorluk yaşadığım her an yanımda olduğu için teşekkür ederim.

Mülakatların yapılması sürecinde desteğini esirgemeyen Sevdice KEMİK'e tüm desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Teze başlama sürecimde sahip olduğu yaratıcı fikirlerle önümü açan Asena ARASLAR'a teşekkür ederim. Yüksek Lisans eğitimim sırasında karşılaştığım ve her daim destekçilerim olan Aslı KUZU'ya ve Yağmur KÖSEOĞLU'na teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Page</u>
ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	vii
ŞEKİL LİSTESİ.....	ix
TABLO LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	3
1.GÖÇ KAVRAMI.....	3
1.1. Göç Kavramı	3
1.2. Göç ile İlgili Temel Kavramlar	4
1.2.1. Kültürleşme	4
1.2.2. Yabancı.....	5
1.2.3. Sınırlar	5
1.2.4. Vatandaşlık.....	6
1.2.5. Birikimli Nedensellik.....	6
1.2.6. Uzun Süreli Yasal Yerleşimciler.....	7
1.2.7. Etnik Kimlik Ve Etnik Azınlık.....	7
1.2.8. Göçmen İlişkileri Ağı	7
1.3. Göç Nedenleri	7
1.3.1. İklim Kaynaklı Göç	8
1.3.2. Ekonomik Nedenlerden Kaynaklanan Göçler	8
1.3.3. Siyasal Nedenlerden Kaynaklanan Göçler	9
1.4. Göç Türleri	9
1.4.1. Gönüllülük Esasına Dayanan Göçler	9
1.4.2. Öznesine Göre Göçler.....	10
1.5. Göç Kuramları.....	11
1.5.1. Ravenstein'in Göç Kanunları.....	11
1.5.2. İtme Ve Çekme Kuramı	12
1.5.3. Petersen'in Beş Göç Tipi	13
1.5.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı.....	13
1.5.5. Merkez Çevre Kuramı	14
1.5.6. Göç Sistemleri Kuramı.....	14
1.5.7. İlişkiler Ağı Kuramı	15
1.6. Göçmen Kavramı	16
1.6.1. Mülteci Ve Ekonomik Göçmen Farkları	17
1.7. Türkiye'de Tarihsel Süreç İçerisinde Mültecilerin Statüsü	18
1.8. Türkiye'deki Mülteciler	20
1.8.1. Türkiye'de Suriyeli Mülteciler	21
İKİNCİ BÖLÜM	27
GİRİŞİMCİLİK VE MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK	27
2. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI	27

2.1.	Girişimci Ve Girişimcilik Tanımı	27
2.2.	Girişimcinin Sahip Olması Gereken Özellikler	29
2.3.	Girişimcilik Kuramları	31
2.3.1.	<i>İktisadi Kuramlar</i>	32
2.3.2.	<i>Girişimcilik İle İlgili Psikolojik Ve Sosyolojik Yaklaşımlar</i>	33
2.4.	Girişimciliğin Türkiye’deki Gelişimi	34
2.5.	Mülteci Girişimcilik Tanımı	36
2.6.	Mülteci Girişimcilik Kuramları	37
2.6.1.	<i>Kültür Kuramı</i>	37
2.6.2.	<i>Aracı Azınlık Kuramı (Middleman Minorities Theory)</i>	37
2.6.3.	<i>Dışa Kapalı Ekonomi Kuramı (Enclave Economy Theory)</i>	38
2.6.4.	<i>Ayrımcılık Kuramı (Discrimination Theory)</i>	39
2.6.5.	<i>Karma Gömülülük Kuramı (Mixed Embeddedness Theory)</i>	39
2.7.	Mülteci Ve Göçmen Girişimcilikle İlgili Sosyolojik Ve Ekonomik Bakış Açılı Çalışmalar	40
2.7.1.	<i>Sosyolojik Bakış Açısını Yansıtan Çalışmalar</i>	40
2.7.2.	<i>Ekonomik Bakış Açısını Yansıtan Çalışmalar</i>	41
2.8.	Mülteci Girişimcilerin Ev Sahibi Ülkede Karşılaştıkları Zorluklar	42
2.9.	Girişimcilik Faaliyetinin Mültecilere Sağladığı Faydalar	44
2.10.	Mülteci Girişimcilerin Ev Sahibi Ülkeye Sağladığı Katkılar	45
2.11.	Mültecilerin Girişimcilik Faaliyetlerinin Menşe Ülkeye Sağladığı Faydalar	47
2.12.	Türkiye’de Mülteci Girişimciler	48
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM		51
3.1.	Araştırmanın Amacı	51
3.2.	Araştırma Soruları	51
3.3.	Araştırmanın Örneklemi ve Örnekleme Yöntemi	52
3.4.	Veri Toplama Yöntemi	53
3.5.	Veri Analiz Yöntemi	54
3.6.	Bulgular	54
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM		78
TARTIŞMA		78
SONUÇ		81
KAYNAKLAR		84

ŞEKİL LİSTESİ

<i>Şekil 1.Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirketlerin Sayısı ve Suriye Ortak Sermayesi Miktarı (Milyon TL) (Haziran 2018 – Haziran 2019)</i>	<i>49</i>
--	-----------

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Yıllara Göre Suriyeli Mültecilere Verilen Çalışma İzin Durumu.....	22
Tablo 2. İller Temelinde Suriyeli Mülteci Girişimcilerin Ortak Olduğu İşletmeler	49
Tablo 3. Suriyeli Girişimcilerin Ortak Olduğu İşletmelerin Faaliyet Alanları	50
Tablo 4. Görüşmenin Süresi ve Transkript Edilen Verilerin Sayfa Sayısına İlişkin Bilgiler	55
Tablo 5. Görüşmeye Katılanların Demografik Yapıları, Türkiye'ye Giriş Tarihleri, Menşe Ülkeleri	56
Tablo 6. Görüşmeye Katılanların Geldikleri Ülkede Gerçekleştirdiği Girişim Faaliyetleri.....	57
Tablo 7. Görüşmeye Katılanların Mevcut Girişimlerine Yönelik Veriler.....	58
Tablo 8. Görüşmecilerin müşteri kitlesi ve farklı milletten biriyle iş yapma fikirleri	59
Tablo 9. Kültürlerarası Çalışmaya Bakış	66
Tablo 10. Zorlukları Aşmak için Yardım Almak ya da Almamak Üzerine.....	71

GİRİŞ

Dünyanın birçok bölgesinde meydana gelen siyasal çalkantılar, ekonomik kıtlık ve iklimin sebep olduğu kötü koşullar milyonlarca insanı yerlerinden etmektedir. Son dönemde özellikle Ortadoğu’da, siyasal faktörlerin sebep olduğu göçler yaşanmaktadır. Bunların en bilindik örneği Suriye’de yaşanan iç savaş ve iç savaşın sebep olduğu milyonlarca yerinden edilmiş insanlardır. Suriye iç savaşından kaçan milyonlarca mülteci bölge ülkelere sığınmaktadır. Bu ülkelerin arasında Türkiye de yer almaktadır. Hiç şüphesiz mülteci hareketliliğinin evsahibi toplumlara çeşitli olumlu ve olumsuz etkileri söz konusudur. Bu müspet etkilerin başında mültecilerin göç edilen ülkede gerçekleştirdiği girişimcilik faaliyetleri gelmektedir (Bizri, 2017). 2019 yılında tüm dünyada 79.5 milyon insan göç etmek zorunda bırakılmıştır. Göç etmek zorunda kalan bu insanların göç ettikleri ülkelere entegrasyonu önemli bir meseledir (Harima, 2022).

Mültecilerin göç ettikleri ülkelere çeşitli girişimcilik faaliyetlerinde bulunduğu ve bu girişimcilik faaliyetlerinin her geçen gün artarak devam ettiği görülmektedir. Mültecilerin göç ettikleri ülkelere gerçekleştirdikleri girişimler hem göç edilen ülkelere ekonomik fayda sağlamak hem de mültecilerin evsahibi topluma uyum sağlayabilmesi anlamında etkili bir yöntem olmaktadır (Wauters ve Lambrecht, 2006).

Farklı ülkelere gelen mülteci girişimcilerin Suriyeli mülteci girişimcilere bakış açıları kimlik yazını ışığında anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda kimlik yazını incelenerek kimliğin “benlik” ve “benliğin dışında” olanlar olarak dört farklı boyutta incelendiği görülmüştür. Yuval-Davis dört boyutu; “Ben ve Biz”, “Ben, Biz ve Onlar”, “Ben, Biz ve Diğerleri” ve “Ben, Biz ve Çapraz Biz Onlar” şeklinde ele almıştır. (Yuval-Davis, 2010).

Çalışmada farklı ülkelere gelen ve İstanbul’da girişimcilik faaliyetinde bulunan mültecilerin Suriyeli mülteci girişimcilere bakış açılarını ve bu bakış açısının nedenlerini anlayabilmek amaçlanmıştır.

Bu kapsamda birinci bölümde göç kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Göçü doğuran faktörler incelenerek mülteci ve göçmen girişimci kavramlarının ayırımları açıklanmıştır.

Türkiye’de göçmenlerin durumları incelenerek girişimcilik potansiyelleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümüne girişimcilik kavramının açıklanmasıyla başlanmıştır. Girişimcilik kavramı açıklanırken klasik anlamda kullanılan kavramın yanı sıra modern anlamda girişimci tanımı üzerinde de durulmuştur. İkinci bölümün bir diğer önemli kısmını mülteci girişimcilik yazını oluşturmaktadır. Mülteci girişimciliğin evsahibi toplum üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri, girişimcilik faaliyetinin mülteci girişimcilere ve menşe ülkeye kazandırdıkları incelenmiştir. Mülteci girişimcilerin gerek Türkiye’de gerek göçalan diğer ülkelerde karşılaştıkları problemler üzerinde durulan bir diğer husustur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, araştırma safhasına yer verilmiştir. İlk olarak çalışmanın amacı ve önemi belirtilmiş, araştırmanın soruları sunulmuştur. Ardından araştırmanın örnekleme, veri toplama yöntemi ve verilerin analiz yöntemi belirtilmiştir. Araştırma sürecinde toplanan veriler analiz edilerek elde edilen bulgular yazın dikkate alınarak tartışılmıştır. Sonuç kısmında ise gelecek çalışmalar için önerilerde bulunarak çalışma tamamlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GÖÇ KAVRAMI

Mülteci kavramına geçmeden önce göç kavramının ne olduğunun bilinmesi, göçü doğuran faktörlerin anlaşılması mülteci kavramını anlayabilmek adına önem teşkil etmektedir. Bu amaçla birinci bölüme göç kavramının tanımlanması, kavramın temel unsurlarının belirlenmesi ve bu alanda yapılmış kuramsal çalışmalar ile başlanacaktır.

Yazın incelendiğinde göç ile ilgili kapsayıcı ortak bir tanımlamanın kısıtlılığı ile karşılaşılmıştır. Ortak bir tanım yapılamamış olmasının nedenleri arasında; her bir göç hareketinin kendi içinde farklı nedenleri barındırıyor olması, yaşanan göç sürecinin gerçekleşme şeklinin farklı olması gösterilmektedir. Göç ile ilgili farklı, değişen tanımların yapılamamasının bir nedeni de göçün anlık bir olay olmasından ziyade bir süreci ifade ediyor olmasıdır. Dolayısıyla, süreç içerisinde değişen ve gelişen faktörlere bağlı olarak göçün içeriğinde ve yapısında da değişiklikler görülecektir. Değişen bu yapı ve içerik göç ile ilgili birbirinden farklı tanımlamaların yapılmasına neden olacaktır (Çağlayan, 2013).

1.1. Göç Kavramı

Yazında göç ile ilgili tanımlar iki kısımda incelenmiştir. İlk kısım tanımlamalar göçü hareket merkezli olarak incelerken ikinci kısım tanımlamalar ise bu hareket merkezliliğin sosyal etkilerini de dikkate alarak göç kavramını anlamlandırmaya amaçlamaktadır.

Çalışmada ilk olarak hareket merkezli tanımlamalara yer verilecektir. Hançerlioğlu göçü, kişilerin bir yerden başka bir yere gitmek durumu olarak tanımlamıştır. Bir başka tanım incelendiğinde göç kavramı, Ozankaya tarafından birey veya toplulukların yerleşmek amacıyla bir yerden başka bir yere gitmeleri olarak tanımlanır. Yalçın ise göçe süre faktörünü de ekleyerek kısa, orta ve uzun vadeli olmasının yanında göçün siyasal, ekonomik, ekolojik ve bireysel sebeplerle yapılabileceğini de belirtmiştir. Fichter, her türlü fiziksel hareketliliği göç olarak tanımlarken göçü, gönüllü ve zorunlu olarak sınıflandırmıştır. Marshall ise göçü, siyasal ve sembolik sınırları aşarak farklı toplumlara

doğru gerçekleşen kalıcı bir hareket olarak tanımlar (Çağlayan, 2013).

Göç ile ilgili yapılmış ikinci grup tanımlamalar ise hareket merkezliliğin sosyal boyutlarına ve etkilerine değinmektedir. Bu grupta yer alan tanımlamalar daha çok uluslararası göç kapsamında incelenmektedir. Göç, uluslararası farklılıklara verilen bir cevaptır. Daha açıklayıcı olmak gerekirse bireyin menşei ülkede yer almayan unsurları gidermek için gerçekleştirdiği eylemdir. Bu unsurlar arasında; politik baskılar, ekonomik dengesizlik gibi bireyin göç etmesine neden olan faktörler gösterilmiştir (Bartram vd., 2017). Jackson yaptığı tanımlamada göçün sadece fiziksel mekân değişikliği ile sonuçlanmadığının altını çizmiştir. Göçün bir toplumdan diğer topluma gerçekleştiğini belirtir ve toplumların tarihsel geçmişlerinin göç olgusu üzerinde etkili olduğunun da bilinmesini ister. Castles ve Miller'ın yapmış oldukları tanımlamada ise uluslararası göç birden fazla boyut ile ele alınmış ve göçün hem ev sahibi toplumu hem de göç veren toplumu etkileyen “toplumsal eylem” olduğunun altı çizilmiştir. Castles ve Miller'a göre göçün bir sonucu olarak göç edilen toplumlarda etnik azınlıklar oluşmaktadır. Ev sahibi toplumlarda bu azınlık grubun oluşmasının önemli nedenleri arasında mali politikalar, emek piyasaları gösterilmektedir. Castles ve Miller göçün dört önemli eğilime yönelmekte olduğunun altını çizmektedirler. Bu eğilimler; Göçün küreselleşmesi, göçün hızlanması, göçün farklılaşması ve göçün kadınlaşmasıdır (Çağlayan, 2013).

Çalışmada gerek göçe kazandırdıkları uluslararası boyut gerekse göçün hem ev sahibi toplum hem de göç eden toplumda uzun veya kısa vadede yarattığı etkileri dikkate alması bakımından ikinci grup tanımlamalar dikkate alınacaktır.

1.2. Göç ile İlgili Temel Kavramlar

Göç meselesini tüm boyutları ile anlayabilmek için göçü oluşturan, etkileyen, sonuçlarından etkilenen bütün faktörlerin bilinmesi oldukça önemlidir. Bu amaçla bu bölümde göç ile ilgili temel kavramlar ele alınacaktır.

1.2.1. Kültürleşme

Kültürleşme kavramı ile ilgili olarak bugün kanıksayarak kullandığımız tanım Redfield, Linton ve Herskovits tarafından yazına kazandırılmıştır. Birbirlerinden farklı olan kültürlerin etkileşime girmesi durumunda birinin veya daha fazlasının yapılarında meydana gelen değişimler kültürleşme olarak tanımlanmıştır. Tanım incelendiğinde

farklı kültürel niteliklere sahipliğin kültürleşmeyi doğurabileceği düşünülür. Kültürleşmenin bir sonucu olarak farklı kültürlerden yalnızca birinin değişebileceği gibi etkileşime giren kültürlerin tümü de değişebilmektedir. Berry, kültürleşmenin sonucunda gruplarda meydana gelebilecek kültürel değişim düzeylerinin farklı olabileceğinin altını çizer. Berry'ye göre kültürlerde eşit düzeyde değişim olabileceği gibi, kültürlerden birinin bu etkileşim sonucunda daha fazla değişime uğraması da mümkündür (Berry, 1997).

Başka bir tanım incelendiğinde kültürleşme sürecinin mevcudiyetinin ancak farklı kültürel grupların doğrudan ve sürekli ilişkileriyle var olabileceğinin altı çizilir ve bu ilişkinin bir sonucu olarak da gruplardan herhangi birinin ya da her ikisinin de kültürel yapılarının değişeceği vurgulanır. Gordon ise kültürleşme sürecine dominant bir kültürün varlığını eklemiştir. Gordon'a göre kültürleşme sürecinde var olan baskın kültür sayesinde ortaya eşit olmayan bir durum çıkacak ve bu durum farklı kültürler arasında etkileşimin de etkisiyle kültürel bir değiş tokuşa sebep olacaktır. Alanda mevcut olan klasik görüş kültürleşmenin, asimilasyonun bir önceki adımı olduğunu savunmaktadır (Bartram vd., 2017).

1.2.2. Yabancı

Latince, dış ve dışarı anlamında kullanılan “extra” kelimesinden türemiştir. En yalın anlamı ile yabancı kavramı, bulunduğu ülkenin vatandaşlığında olmayan kişiyi ifade etmek için kullanılır. “Devletler Hukuku Enstitüsü” nün belirttiği anlama göre “yabancı” kavramı, kişilerin bir ülke sınırları içerisinde geçici ya da kalıcı, mülteci veya kendi istekleri ile mevcut ülkede bulunmalarına rağmen vatandaşlık hakkı olmayan kimseleri ifade eder. “Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi” incelendiğinde, “Devletler Hukuku Enstitüsü” tarafından yapılan tanıma “vatansız” teriminin de eklendiği görülmüştür (Ergül, 2012).

1.2.3. Sınırlar

Coğrafi ve siyasi hatlar anlamında kullanılan kavram ülkeleri birbirinden ayırmak, devletlerce göçmenleri uzak tutmak için kullanılan çeşitli biçimlerdeki engelleri ifade eder. Sınırları tanımlamak için kullanılan “ayırmak” kelimesi göç kavramı için önem teşkil eder. Kişi belirlenen bir alanda vatanındadır; diğer bir alanda ise “yabancı” dır. “Sınırlar” kavramı bir fikir, bir düşünce olarak anlaşılmalıdır. Bu fikir kişilerin hareketlerinin yönlerini belirler. Daha açıklayıcı olmak gerekirse, devletler çoğu defa

yasal olmayan geçişleri engelleyebilmek adına duvar gibi çeşitli engelleyicileri sınır olarak belirleyebilmektedir. Ancak bu tarz fiziksel engelleyicilerin söz konusu olmadığı durumlarda bile sınırlar mevcuttur. Fiziksel olmayan bu sınırlar yasal olmayan geçişleri engellemektedir (Bartram vd., 2017). Tanımdan yola çıkıldığında kavram; farklı ulusal statülere sahipliğı, bölünmeleri hatta eşitsizliğı simgeler. Bu durum sadece sınırın çizildiğı bölgeye ait değildir. Geniş bir pencereden bakıldığında “sınır” kavramı insanların sınıflandırılması, belirlenmiş güç ilişkilerine paralel olarak ayrıştırılması anlamlarında da kullanılmaktadır. (Anderson vd., 2009).

1.2.4. Vatandaşlık

Kavramın tarihine bakıldığında Antik Yunan’a kadar gittiğı görülmektedir. Çalışmadaki anlamıyla “vatandaşlık” kavramı yazında modern vatandaşlık kavramı olarak nitelendirilmiş ve gelişimi 1776 Amerikan Bağımsızlık Savaşı ve 1789 Fransız İhtilali ile şekillenmeye başlamıştır. Modern anlamda vatandaşlık kavramı dört temel ilke üzerine kurulmuştur. İlk temel ilke eşitliktir. Bir devletin ülkesinde yaşayan ve yasal anlamda o devletin yurttaşı kabul edilen herkes eşit derecede o devletin vatandaşlık statüsü ile değerlendirilecektir. Bir diğer temel ilke negatif özgürlüktür. Bu ilke özgürlükleri çerçeveleyen bir özellik göstermektedir. Bir üçüncü ilke ise siyasal hak ve özgürlüklerdir. Son ilkeye bakıldığında sosyal ve kültürel haklarla karşılaşmaktadır. Modern zamanlara gelindiğinde, insan hakları alanında yaşanan önemli gelişmelere paralel olarak temel hak ve özgürlüklerde büyük değışmeler meydana gelmiştir. Bu gelişmelerden en önemlisi temel hak ve özgürlüklere sadece o ülke vatandaşlarının değil, devletin egemenlik alanında bulunan tüm bireylerin bu haklara sahip olduğu anlayışdır (Korkut, 2015).

1.2.5. Birikimli Nedensellik

Birikimli nedensellik, yaşanan göç hareketinin belirli bir bölgeye sürekli ve artan bir biçimde gelecekte yaşanacak göç akımlarına da imkan sağlayarak yinelenen bir şekilde devam eden bir süreci ifade eder. Kavram ilk defa Myrdal tarafından ülke ekonomileri arasında mevcut olan eşitsiz durumun bir açıklayıcısı olarak ortaya atılmıştır. Birikimli nedensellik, kırsal bölgelerden ekonomik anlamda gelişmeyi sürdüren ve gelişmeyi tamamlamış bölgelere doğru gerçekleşen göçü analiz edebilmek için sıklıkla kullanılmıştır (Bartram vd., 2017).

1.2.6. Uzun Süreli Yasal Yerleşimciler

Vatandaşlıkları bulunmadığı halde ev sahibi ülkede uzun süre yaşamaya devam eden göçmenlerdir. Bu göçmenler vatandaş olarak kabul edilmemelerine rağmen önemli hakları ellerinde bulundurduğu gibi kolaylıkla da sınır dışı edilemezler. Hammar tarafından ev sahibi ülke vatandaşı olanlar ile ev sahibi ülkede yabancı statüsünde bulunan yani vatandaşlık hakkı elde edememiş kimseleri açıklayabilmek için kullanılmıştır (Bartram vd., 2017).

1.2.7. Etnik Kimlik Ve Etnik Azınlık

Etnik sözcüğü Antik Yunan'da dinsiz anlamına kullanılan “ethnikos” sözcüğünden türemiştir. Günümüzde “kendilerine has kültürleri ile daha büyük toplumda yaşayan bir nüfus” anlamında kullanılmaktadır. Etnik kelimesinin ırk kavramı ile özdeşleştirilerek kullanılması yanlış olmamakla beraber, kelimenin esas olarak sosyo – kültürel karakteristikleri temsil etmesi bakımından daha doğru bir kullanım olacaktır. “Azınlık” kavramı ise, devletin nüfusunun daha az kısmını oluşturan yani dominant halde bulunmayan bölümünü ifade eder. Azınlıklar devletin uyruğunda bulunmalarına rağmen dilsel, dinsel birçok alanda nüfusun geri kalan kısmından farklıdırlar. Kendi kültür ve geleneklerini belirgin veya belirgin olmayan bir biçimde sürdürme eğiliminde olan azınlıklar bu amaç doğrultusunda dayanışma halindedirler (Demirbaş, 2004).

1.2.8. Göçmen İlişkileri Ağı

Göçmen ağları, göçmenlerin menşei ülkelerinde ya da göç edilen ülkede ortak köken, arkadaşlık gibi çeşitli ilişkiler yolu ile oluşturduğu bağlar anlamında kullanılır. Bu bağların ayırt edici bir özelliği olarak en az iki ülke arasında bulunması gösterilebilir (Bartram, vd., 2017). Göçmenler mevcut ilişkiler ağını kullanarak kendisinden önce ev sahibi ülkeye yerleşen diğer göçmenlerin kurduğu girişimlerde rahatlıkla iş bulabilecekleri gibi bu ağları kullanarak hem yatırımları için finansal kaynak hem de sosyal sermaye yaratabileceklerdir (Bizri, 2017).

1.3. Göç Nedenleri

Göç nedenleri incelendiğinde, ilk çağlardan sanayi devrimine kadar olan süreçte göçün en önemli sebepleri iklim ve doğal afetler gibi doğa olayları gösterilebilir. Sanayi

devriminden sonra özellikle ekonomik ve teknolojik gelişmelere paralel olarak ekonomik, sosyal ve siyasal faktörler göçün en önemli belirleyicileri olmuştur (Ekici ve Tuncel, 2015).

1.3.1. İklim Kaynaklı Göç

Kıtlık, kuraklık gibi doğa olaylarının bireylerin göç davranışlarını belirlediği göçlerdir. 20. yüzyılın sonunda iklimin neden olduğu göçler ile yaklaşık 25 milyon insanın yaşadığı toprakları terk etmek zorunda kaldığı görülmüştür. Dünyada iklimden kaynaklı göçlerden en çok Afrika ve Asya'nın güneyinde yaşayan insanların etkilendiğinin altı çizilmektedir (Ziya, 2012).

Büyük Okyanus'un güney bölgesinde yer alan Carteret adaları iklim kaynaklı göçlere örnek gösterilebilir. İklim değişikliğinin etkisiyle adada sular her geçen gün önemli ölçüde yükselmektedir. Suların yükselmesine paralel olarak adanın tarım arazilerinin önemli bir bölümü sular altında kalmıştır. Yaşanan bu olumsuzluk ada nüfusunun önemli yaşamsal faaliyetlerinin önünde güçlü bir engel teşkil ettiği için ada sakinlerinin adanın dışında başka bölgelere göç etmesine sebep olmuştur (Faist ve Schade, 2013).

1.3.2. Ekonomik Nedenlerden Kaynaklanan Göçler

Ekonomik gelişmişlik seviyesi göçün temel belirleyicileri arasında gösterilmektedir. Bu durum ekonomik anlamda daha az gelişmiş olan ülkeden ekonomik imkanlar bakımından daha fazla gelişmiş olan ülkeye doğru bir akışı ifade eder. Avrupa'da hemşirelere yönelik yapılan bir çalışmada, hemşirelerin göç etme nedenleri arasında; kişi başına düşen milli gelir ve hemşire kazançları hemşirelerin göç etmelerini belirleyen önemli unsurlar olarak gözlemlenmiştir (Yıldırım, 2009).

Ekonomik nedenlerden kaynaklanan göçlere bir başka örnek ise Türkiye'den Almanya'ya gerçekleşen göçlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından Almanya'da iş gücü açığı ortaya çıkmıştır. Bu açığı gidermek adına Almanya özellikle Akdeniz ülkeleri ile iş gücü anlaşmaları imzalamıştır. 1960'ta başlayan Türkiye'den Almanya'ya göç 2000'li yıllara kadar artış göstermiştir. 2004 yılında Almanya'ya göç eden Türk nüfusu yaklaşık iki milyona ulaşmıştır (Genel, 2014).

1.3.3. Siyasal Nedenlerden Kaynanklanan Göçler

Siyasal nedenlerden kaynaklı göçlere bakıldığında; savaşlar, siyasal rejimler, bireylerin can güvenliğini tehdit eden unsurlar bu tür göçlerin temel nedenlerini oluşturmaktadır (Aksoy, 2012). Son dönemlerde gerçekleşen göçlerin önemli bir bölümü siyasal nedenlerden doğmaktadır. Suriye’de yaşanan iç savaş sonrası ülkelerini terk etmek zorunda kalan insanlar, Afganistan’da gerçekleşen saldırılar sonrası bölgeyi terk etmek zorunda kalanlar bunun en somut örnekleridir. Afganistan’da son dönemde yaşanan olayların sonucunda yaklaşık dokuz milyon insan yerinden edilmiştir (UNHCR, 2022).

1.4. Göç Türleri

Kişi daha iyi koşullarda yaşayabilmek adına önceden planlayarak göç edebileceği gibi bulunduğu mevcut olumsuz koşulların zorlamasıyla da göçü gerçekleştirebilecektir. Bu açıdan bakıldığında göç gönüllü ve zorunlu olarak türlerine ayrılmaktadır. Gönüllü göçün sebepleri incelendiğinde sosyal, ekonomik, siyasal boyutlar öne çıkarken, zorunlu göçün daha çok savaş, saldırı, doğal afetler, terör, sürgün kaynaklı olduğu anlaşılmaktadır. Göç edenlerin sayıları dikkate alındığında göç; bireysel veya küçük çaplı göç ile kitlesel veya büyük çaplı göç olarak da türlerine ayrılabilir. Toplumsal etkileri açısından incelendiğinde; kısa sürede gerçekleşen büyük çaplı göçlerin siyasal, sosyal, ekonomik etkileri bireysel göçlere göre oldukça yüksek olacaktır (Ekici ve Tuncel, 2015).

1.4.1. Gönüllülük Esasına Dayanan Göçler

Göç kavramı gönüllülük esasına göre incelendiğinde, gönüllü göçler ve zorunlu göçler olarak sınıflandırılmaktadır. Sınıflandırmanın temel unsurunu oluşturan faktöre bakıldığında göçü tetikleyen “neden” olduğu anlaşılmaktadır.

1.4.1.1. Gönüllü Göç

Göçmenlerin kendi arzuları ile gerçekleştirdikleri dolayısıyla zorlayıcı faktörlerin bulunmadığı göçler anlamında gönüllü göç kavramı kullanılmaktadır. Kişi göçü önceden tasarlayarak planlı bir biçimde hareket etmektedir. Özellikle küreselleşmenin de etkisi ile

yatırım fırsatlarını değerlendirmek, daha iyi koşullarda çalışmak maksadı ile göçmenler zorlayıcı bir faktörün varlığı söz konusu olmaksızın göç davranışını gerçekleştirecektir (Tuzcu, 2008).

1.4.1.2. Zorunlu Göç

Çeşitli anlaşmazlıkların sebep olduğu çatışmalar, ekonomik darboğazlar gibi kişilerin can güvenliklerini ve yaşam kalitelerini tehdit eden unsurların önemli bir tetikleyici olarak ortaya çıkması sonucu gerçekleşen göçtür. Kavram, kişinin kendi arzusu ile tercih etmediği, çeşitli zorlamalar ile göçe maruz bırakıldığı anlamı ile yazında yer almaktadır. Zorunlu göçün en temel açıklayıcıları; zulümler, ihtilaflar, zorla yerinden edilmeler ve bu durumun doğurduğu mülteci hareketliliğidir (Bartram vd., 2017). Zorunlu ve gönüllü göçün ayrımını iyi yapabilmek için göçmenlerin göç etme konusundaki amaçlarına odaklanmak yeterli olmayacaktır. Bunun yanında amacın oluşum sürecindeki nedenleri de dikkate almak gerekecektir (Tuzcu, 2008). Çalışmada mülteci girişimcilerin incelenecek olması zorunlu göçün nedenleri ve sonuçları üzerinde yoğunlaşmayı gerekli kılmaktadır. Bu sebeple ilerleyen bölümlerde zorunlu göç ile ilgili daha kapsayıcı bilgiler verilecektir.

1.4.2. Öznesine Göre Göçler

Bu başlık altında göç edenlerin sayısı dikkate alınarak, bireysel göçler ve kitlesel göçler incelenecektir. İncelenecek olan bir diğer husus ise göçün öznesinin göçün gerçekleşmesinin ardından göç edilen toplumda yaratacağı etkinin boyutu.

1.4.2.1. Bireysel Göç

Bireysel göçte göçün en önemli nedeni bireyin kendisidir. Bireyler çeşitli fayda/maliyet gibi rasyonel analizleri sonucunda daha fazla gelir elde edeceklerine inandıkları yeni yerlere göç etme eğiliminde olacaktır. Bu anlamda yapılmış tanım mikro göç kuramı kapsamında incelenmektedir. Rasyonel bir sürecin sonrasında göçü başlatanın bireyin kendisi olduğu hususu kuramın üzerinde durduğu noktadır (Güllüpinar, 2012).

Göçün, göç edilen toplumda yarattığı kültürel değişimlerinin incelendiği bir çalışmada görülmüştür ki; bireysel özelliklerin hakim olduğu kişiler göç etmeye daha yatkındır. Bu yatkınlığı etkileyen unsur ise kişinin yerleşik bulunduğu toplumu terk etmesinin maliyetinin düşüklüğüdür. Çalışmada vurgulanan başka bir unsur ise

gerçekleşen bu göçün göç edilen toplumda doğuracağı kültürel değişimdir (Knudsen, 2019).

1.4.2.2. *Kitlesel Göç*

Çok sayıda insanın bulundukları bölgeyi terk ederek başka bölgelere doğru gerçekleştirdikleri akınları ifade etmektedir. Bu anlamda göç bireysel bir durumdan çıkarak kolektif bir hal almıştır (Özcan, 2017).

1.5. **Göç Kuramları**

Bu bölümde, tarihsel sıra gözetilerek göç kuramları irdelenmiştir. Kuramları incelerken tarihsel sıra izlenmesi kuramın ortaya çıkmasını sağlayan nedenleri anlayabilmek adına değer arz eder.

1.5.1. *Ravenstein'in Göç Kanunları*

Kuramlara ilk olarak Ravenstein'in "Göç Kanunları" ile başlanacaktır. Ravenstein çalışması ile göçe ilişkin geliştirilmiş kuramların ilkinin ortaya atmasıdır. 1885 yılında yayımlanan çalışmada yedi göç kanunundan söz edilmiştir.

1) Bu kanunlardan ilkinde göçlerin kısa mesafe eğiliminde olacağının altı çizilir. Gerçekleşen kısa mesafeli göçler büyük ticaret merkezlerine doğru bir göç dalgası yaratacaktır. Ravenstein, göç dalgalarının büyüklüğünü etkileyen faktörün, bu ticaret merkezlerindeki nüfusun yoğunluğu olarak saptamıştır (Çağlayan, 2006).

2) Bahsedilen ikinci yasaya göre göçler basamaklı bir yapı gösterecektir. Basamaklı yapıdan kast edilen; iş olanakları, ekonomik ve sosyal pek çok açıdan cazibe merkezi haline gelen şehir merkezlerine yakın çevrelerinde bulunan kırsal bölgeden göç gerçekleşecektir. Nüfus bakımından seyrelmiş bulunan kırsal bölgelere de kendilerine yakın olan bölgelerden göç gerçekleşecektir. Gerçekleşen bu göçler bir dalga etkisi yaratarak tüm ülkeyi kapsayan bir göç hareketliliğine dönüşecektir (Çağlayan, 2006).

3) Ravenstein, üçüncü kanunda göçün bir araç olarak kullanıldığının altını çizer. Yani kişiler sadece göç etmek amacı ile hareket etmeyeceklerdir. Ravenstein'e göre kişinin nihai amacı ekonomik anlamda gelişmiş bölgelerin imkanlarından faydalanmaktır. Göç ise bu amaca hizmet eden bir araçtır. Ekonomik olarak gelişmiş bu bölgelerin de insan kaynağına ihtiyacı olacaktır. Göç ile birlikte bölge ihtiyaç duyduğu

insan kaynağına kavuşacaktır (Tuzcu, 2008).

4) Kuramda dördüncü yasa olarak göç zincirlerinden söz edilmektedir. Buna göre; gerçekleşen bir göç dalgası başka bir göç dalgası yaratacaktır. Göçün gerçekleştiği bölgeler aynı zamanda göç verecektir. Bu şekilde bir göç zinciri meydana gelecektir (Tuzcu, 2008).

5) Uzak bölgelere yapılan göçler doğrudan doğruya ticaret merkezlerine gerçekleşecektir. Bu göçler kısa mesafe göçlerin aksine basamaklı bir yapı göstermeyecektir. Kısa mesafeli göçlerde ticaret merkezlerine yine bu bölgeye yakın yerlerden göçler gerçekleşmekteydi. Beşinci yasada bu durumun uzak mesafe göçlerde söz konusu olmadığı vurgulanmaktadır (Çağlayan, 2006).

6) Ravenstein'in üzerinde durduğu bir diğer konu; kentte yaşayan ve kırsal bölgelerde yaşayanların göçe farklı tepki vermesidir. Bu kanun kentlerde yaşayanların kırsalda yaşayanlara göre göç etmeye daha az yönelimli olduğunu belirtir (Gündoğmuş ve Arpacı, 2019).

7) Söz konusu yasalardan sonuncusu göç davranışının cinsiyete göre farklılık göstereceğini belirtir. Kadınlar kısa mesafeli göçlere daha isteklidir. Erkekler ise daha uzun mesafeli göçlere isteklidir (Özcan, 2017).

1.5.2. İtme Ve Çekme Kuramı

Göç ile ilgili geliştirilen bir diğer kuram ise Lee tarafından 1966 yılında ortaya atılmıştır. Lee kuramda bireylerin göç kararını etkileyen dört faktör üzerinde durmuştur. Bu faktörlerden ilki yaşanan yer ile ilgili faktörlerdir. Birey yaşanan yer ile ilgili çekici (pozitif), itici (negatif) ve nötr algılara sahip olacaktır. Yaşanan yer ile ilgili kültür, aile, akrabalar çekici (pozitif) faktörleri oluştururken; savaş, terör, olumsuz ekonomik şartlar ise itici (negatif) faktörleri oluşturacaktır. Lee'nin belirttiği ikinci faktör ise gidilecek yer ile ilgili faktörlerdir. Gidilecek yer ile ilgili algılanan itici ve çekici faktörler mevcuttur. Üçüncü faktör, göçü engelleyen faktörlerdir. Lee'nin belirlediği son faktör ise kişisel faktörlerdir (Çakran ve Eren, 2017).

Lee'ye göre; ekonomik anlamda gelişmiş bölgeler göç edenler için çekici bir unsur oluşturur ve kişisel kalkınma amaçlanarak göç gerçekleştirilir. Böylece göçmenler için menşei ülkelerindeki düşük ücret, kötü çalışma koşulları itici faktörleri oluştururken; göç edilecek ülkedeki iyileştirilmiş çalışma koşulları ise çekici faktörleri ifade etmektedir

(Aksoy, 2012).

1.5.3. Petersen'in Beş Göç Tipi

Göç ile ilgili geliştirilen bir diğer çalışma ise “Petersen’in Beş Göç Tipi” kuramıdır. Petersen de tıpkı Lee gibi itme ve çekme faktörlerine dikkat çekmiştir ancak Petersen itme ve çekme faktörlerinin dönemden döneme değişebileceğini vurgulamıştır. Petersen ekonominin göç için her zaman kritik bir faktör olduğunu belirtmiştir ve kişisel, ekonomik farklılıkları da dikkate alarak beş göç tipi geliştirmiştir. Bu tiplerden ilkinin ilkel göçler olarak açıklamıştır. Petersen bu tip göçlerin temel kaynağı olarak doğal koşulları göstermektedir. Kötü hava koşulları, depremler, kuraklıklar gibi doğa olaylarının göç için itici bir unsur olduğunu söylerken ikinci ve üçüncü göç tiplerinde itici gücün sosyal faktörler olduğunu söyler. Bireyler, sosyal faktörlerin baskıları mevcut olmasına rağmen göç edip etmemek konusunda inisiyatife yani göç kararını verme konusunda yetkiye sahip ise yönlendirilen göç tipinin varlığının söz konusu olduğu belirtilir. Birey, göç edip etmemek konusunda inisiyatifi elinde bulundurmuyorsa zoraki göç tipi mevcuttur. İlk üç göç tipinde itici bir faktörün varlığı söz konusu olurken dördüncü göç tipi olan serbest göç tipinde itici bir faktörün varlığı söz konusu değildir. Bu göç tipinde birey kendi iradesiyle göç kararını verebilmektedir. Petersen’in son göç tipi ise kitlesel göçtür. Kitlesel göç diğer göçlerin aksine birden fazla kişinin mevcudiyetiyle gerçekleşen bir göç tipidir. Bu göç teknolojik gelişmelere paralel olarak gelişim göstermektedir. Gelişen ulaşım imkanları kitlesel göçü mümkün kılmıştır (Çağlayan, 2006).

1.5.4. Kesişen Fırsatlar Kuramı

Stouffer 1940 yılında yayınlanan çalışmasında göçe yalnızca mesafe açısından yaklaşmamış, mesafenin yanında fırsatları da dikkate almıştır. Stouffer nüfus hareketliliği ile ilgili daha önce yapılmış çalışmalarda itici ve çekici unsurların dikkate alındığını ancak mesafe faktörünün göz ardı edilerek çalışmaların düşük verimlilikle analizleri gerçekleştirdiğinin altını çizmektedir (Özcan, 2017).

Kurama göre nüfus hareketliliğinde önem arz eden üç nokta mevcuttur bunlar; göçün gerçekleşeceği mesafe, göçün gerçekleşeceği bölgenin göç edenler açısından yarattığı fırsatlar ve bu fırsatların miktarıdır. Gidilen yerin yarattığı imkanlar önemli olmakla birlikte bu imkanları daha değerli kılan asıl unsurun mesafe olduğunun altı çizilir. Bunun yanında kuramda üzerinde durulan bir başka unsur ise göç edecek kişilerin

niceliksel fazlalığı göçün gerçekleştiği bölgedeki fırsatlar ile paraleldir. Yani fırsatların çokluğu göç edenlerin sayısını da artıracaktır. Hareketlilik mesafesinin kısa oluşu göçü gerçekleştirenleri motive edici bir rol oynayacaktır (Çağlayan, 2006).

1.5.5. Merkez Çevre Kuramı

Uluslararası göçün gelişimini endüstrileşme süreci ile ilişkilendiren ve “Dünya Sistemleri Kuramı” olarak da adlandırılan “Merkez Çevre Kuramı” Wallerstein ve arkadaşları tarafından ileri sürülmüştür. Kuramda endüstrileşme sürecinin doğurduğu sömürgeciliğin göç ile beraber devam etmekte olduğunun vurgusu yapılmaktadır (Aksoy, 2012).

Birçok yazar geçmişten bugüne dünyada tek bir sistemin hüküm sürdüğünü ve ister imparatorluk olsun isterse yenedünya düzeni olarak adlandırılın bütün bu sistemlerin özünde bir tek amaca hizmet ettiğini öne sürmektedir. Bu sistem uygarlıklar üstü bir olgu olarak kabul edilmektedir. Wallerstein ise bu yaklaşıma karşı çıkarak birden fazla dünya sisteminin mevcudiyetinden söz eder. Ona göre “Modern Dünya Sistemi” olarak adlandırılan sistem bu sistemlerden sadece bir tanesidir. Kuramda sosyal ve ekonomik anlamda gelişmiş ülkeler merkez ülke olarak adlandırılırken, merkez ülkelere bağımlı bir şekilde kapitalist sistemde varlığını sürdüren ülkeler ise çevre ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Merkez ülkeler sistemin devamlılığını sağlayabilmek için işgücü, hammadde vb. açılardan çevre ülkelere bağımlıdır. Çevre ülkeler ise ekonomik gelişmelerini sağlayabilmek için merkez ülkeler ile ilişkilerini geliştirmek durumundadırlar. Görüldüğü gibi hem merkez ülkeler hem de çevre ülkeler varlıklarını sürdürebilmek adına karşılıklı bağımlık ilişkisi ile birbirlerine bağlıdır (Çağlayan, 2006).

Wallerstein, mevcut kapitalist sistemde göçü bir dayatma olarak görmektedir. Ona göre kapitalist sistemin gelişmesi ile birlikte çevre ülkelerden merkez ülkelere doğru göçe eğilimli toplumlar oluşacaktır. Dolayısıyla göç kaçınılmaz bir son olarak meydana gelecektir (Tuzcu, 2008).

1.5.6. Göç Sistemleri Kuramı

Mabogunje önderliğinde gelişen teori; tıpkı “Merkez Çevre Kuramı” nda olduğu gibi göç olgusunu uluslararası ilişkiler perspektifinden ele almıştır. Ekonomik, sosyal ve siyasal unsurlar teorisinin temel dayanaklarını oluşturmaktadır (Özcan, 2017).

Kurama göre iki ya da daha fazla ülke arasında gerçekleşen nüfus hareketliliği ile

birlikte bir göç sistemi oluşacak ve bu sistem beraberinde ülkeler arasında ilişki ağı oluşturacaktır. İlişki ağının oluşabilmesi için ülkelerin birbirlerine uzaklıklarının bir önemi yoktur. Yazında bu duruma örnek olarak; Amerika ve Meksika arasında oluşan göç ilişkilerinin yakın mesafe göç ilişkisi olduğu; Batı Afrika ve Fransa arasında oluşmuş göç ilişkilerinin ise uzak mesafe göç ilişkisi olduğu gösterilmiştir. Dolayısıyla kuramda nüfus hareketliliğinde belirleyici unsur olarak mesafenin değil; ekonomik, sosyal ve siyasal faktörlerin dominant olduğunun üzerinde durulmaktadır. İki ülke arasında ekonomik, sosyal, politik, kültürel alanlarda tarihsel bir süreç ile oluşmuş ilişkiler göç için önemli bir tetikleyici olacaktır. Kuram ayrıca hem kolektif nüfus hareketliliği yani makro düzeyde hem de bireylerin göç eylemleri yani mikro düzeyde göç olgusunu incelemiştir. Makro unsurlar; uluslar tarafından geliştirilmiş yasal, siyasal ve ekonomik ilişkiler olarak atfedilirken; mikro unsurlar ise göç edenlerin bireysel olarak geliştirdikleri ilişkilere atıfta bulunur. Nihai olarak, makro, mikro unsurlar ve acenteler, kaçakçılar gibi aracı unsur olarak adlandırılan faktörlerin de bir araya gelmesi ile birlikte göç gerçekleşecektir (Güllüpınar, 2012).

1.5.7. İlişkiler Ağı Kuramı

Göçmenlerin menşei ülkelerinde ve göç ettikleri ülkede oluşturdukları sosyal ilişkilerin göç olgusuna etkileri teorisinin özünü oluşturmaktadır. Kuramda bahsedilen sosyal ilişkiler her türlü soydaşlık, arkadaşlık ilişkilerini ifade etmektedir. Sosyal ilişkiler ile birlikte ilişkiler ağı adı verilen bir yapı oluşmaktadır (Çağlayan, 2006).

Teoride üzerinde durulan husus; mevcut ağların göçü başlatmasından ziyade göçün devamlılığını sağlayan bir etken oluşudur. Mevcut ilişki ağlarının bir diğer özelliği ise karmaşık bir yapıda olmayarak göç edenlerin ihtiyaçlarından kaynaklı zaman içerisinde kendiliğinden oluşmuş bir yapıda olmalarıdır. Oluşan bu ağlar zaman içerisinde büyüme özelliği gösterecektir (Çağlayan, 2006).

Bu ağlar göç için özendirici bir rol oynamaktadır. Oluşturulan ağlar göçmenler için her türlü yardım, işgücü, iş imkanı ve sosyal sermaye kaynağı olarak pozitif bir etki yaratacaktır. Geliştirilen ilişkiler ağı sayesinde göç edenler göçün getireceği riskleri de minimum seviyeye indirecektir (Özcan, 2017).

1.6. Göçmen Kavramı

Göçmen; ekonomik, politik, sosyal vb. nedenlerden dolayı içinde bulunduğu ortamdan kaynaklanan memnuniyetsizliği sebebi ile bulunduğu ülkeyi kendi isteği ile terk ederek bir başka ülkeye meşru ya da gayri meşru yollardan giderek, o ülkeye yerleşen yabancıdır. Yazında göçmenlere yönelik geliştirilmiş bir ayrım olarak “ekonomik göçmenler (economic immigrants)” ve “mülteciler (refugee immigrants)” kavramları ile karşılaşılmaktadır. Ekonomik göçmen; özellikle ekonomik anlamda daha iyi durumda olan bölgelerde yaşamak amacı ile kendi ülkelerinden göç eden kişilere denir. Mülteciler de göç eden kişiler olmasına rağmen her göç eden kişi mülteci değildir (Ziya, 2012).

Denizlerde sürüklenen tekneler, sahilde şişmiş bir çocuk cesedi, yıkılmış binalar ve daha niceleri aklınızın bir köşesine yer etmiştir. Mültecilerin kim olduğunu belirlemek, mülteciliğin tanımını yapmak aslında onlara birtakım yasal haklar verilmesi anlamını taşımaktadır ki bu yasal hakların, mültecilerin hayat standartlarını yükselteceği ve onlara ekonomik, sosyal birçok alanda özgürlük yaratacağı yadsınamaz bir gerçektir. Bu amaçla aşağıda “mülteci kime denir?”, “mülteci aslında kim değildir?” gibi soruların cevabını bulmak mümkündür.

Mülteciler; savaş, şiddet ve işkence gibi hayatlarını tehlikeye atacak durumlarla karşılaştıkları için ülkelerini terk etmek zorunda kalmış ve güvenlik talebinde bulunan göçmenlerdir. Göç terminolojisinde mültecilerin ve sığınmacıların farklı iki kavram olarak tanımlandığı gözlemlenmiştir. Mülteciler sığınmacıların aksine uluslararası anlaşmalar ile belirlenmiş çeşitli kriterleri sağladıkları için ülkeler tarafından tanınabilmektedir. Sığınmacılar ise mülteci olarak tanımlanmazlar bunun aksine menşei ülkeye geri döndükleri takdirde çeşitli tehlikelerle karşılaşacakları için geldikleri ülkede kalmayı talep ederler (Bartram vd., 2017).

Türkiye mülteci ve sığınmacı kavramlarını birbirinden ayırarak, ayrı kavramlar olarak tanımlar. Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı (TCİB) sığınmacı kavramını; ırkı, dini, siyasi düşüncesi ya da belirli bir sosyal gruba mensup olmasından dolayı yurttaşı olduğu ülkede zulme uğrayacağını bildiği ve güvenliğini tehdit eden bu durumdan korktuğu için, bir başka ülkede bulunan ve ülkesine dönemeyen ya da dönmek istemeyen vatansız kişilere verilen bir statüdür (T.C.İ.B., 2005) şeklinde tanımlamıştır. Türkiye, Avrupa’dan gelen yabancıları mülteci olarak tanımlar iken, Dünyanın farklı

bölgelerinden gelen yabancıları sığınmacı olarak tanımlar.

Afrika Birliği Örgütü'ne göre mülteci; vatandaşı olarak bulunduğu ülkede gerçekleşen işgal, yabancı saldırı, egemenliklerinin tehlike altına gireceği durumlar ya da kamu düzeninin bozulduğu her türlü durumdan dolayı vatandaşı olduğu ülkenin dışındaki ülkelere sığınma talep etmeye zorlanan herkeştir (Çakran ve Eren, 2017).

1984 yılında 10 Latin Amerika ülkesinin katılımıyla kabul edilen Cartagena Mülteciler Deklarasyonu'na göre; ülkelerinden güvenlik ve özgürlüklerini tehdit eden yaygın şiddet, dış saldırı, iç çatışmalar, insan haklarının ihlali, kamu düzenlerinin bozulması gibi durumlardan dolayı kaçmış kişiler mülteci (Çakran ve Eren, 2017).

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere mülteciler menşei ülkelerinden zorunlu olarak ayrılan kimselerdir. Göç etmelerindeki temel faktör can güvenlikleridir. Bir başka ifadeyle “zorunluluk” göç kararının verilmesinde kilit rol oynar. Bu kilit rol ileride de bahsedileceği gibi mültecinin girişim kararını itici bir faktör olarak etkileyecektir (Deniz ve Reyhanoğlu, 2018).

1.6.1. Mülteci Ve Ekonomik Göçmen Farkları

Göç terminolojisinde “ekonomik göçmenler (economic immigrants)” ve “mülteciler (refugee immigrants)” ayrı iki kavram olarak incelendiği daha önce belirtilmişti. Bu başlıkta birçok kaynak incelenerek iki ayrı göçmen grubunun farklılıkları ele alınmıştır.

T.C.İ.B. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü ekonomik göçmen kavramını; kişinin göç etme kararını, özgür irade ve rahatlık sebepleriyle aldığı durumlar olarak tanımlar. Göçmenlerin göç kararını çoğu defa zorlayıcı sebepler olmadan kendi istek ve arzularıyla aldığı görülmektedir (Çakran ve Eren, 2017). Dolayısıyla ekonomik göçmenlerin istedikleri zaman menşei ülkelerine dönebilme fırsatları vardır (Eryılmaz, 2021). Mültecilerde durum bunun tam tersidir. Mülteciler göçmenlerin aksine yaşamlarını tehdit eden durumlarla karşı karşıya olduklarından dolayı bulundukları yeri terk etmek zorundadırlar. Bu durum mültecilerin eve dönme konusunda isteksiz olacağını gösterir.

Bir diğer fark ise yasal çerçevede ortaya çıkmaktadır. Buna göre; ekonomik göçmenler, göç ettikleri ülkenin göçmen kanunlarına tabi iken mülteciler, uluslararası kanunlara tabidirler (Bizri, 2017). Bu durumun getirdiği etkiler daha sonraki bölümlerde detaylı bir şekilde incelenecektir.

Ekonomik göçmenler göçü önceden tasarladıkları için belirli planları mevcuttur. Bu nedenle ekonomik göçmenlerin ani gelişen durumlara karşı hazırlıkları vardır. Mülteciler ise göçü çoğu defa önceden tasarlayamazlar ve bu durum beraberinde mültecilerin gittikleri ülkede ani gelişen koşullara karşı planlarının olmayışı sonucunu da doğuracaktır (Eryılmaz, 2021).

Ekonomik göçmenler göç kararını önceden düşünerek verdikleri için göç ettikleri ülkelere fiziki sermayelerini de götürebilmektedirler. Bunun yanı sıra ekonomik göçmenler göç edecekleri ülkeleri belirlerken kültürel olarak kendi kültürlerine yakın ülkeleri tercih edebileceklerdir. Böylece ekonomik göçmen göç ettikleri ülkede hem fiziki sermaye hem de sosyal sermayelerini kullanmak suretiyle mülteci göre daha avantajlı konumda yer alacaklardır. Mültecilerin ise göç kararları ani olduğu için fiziki sermayeden yeterince faydalanmaları mümkün olmamakla birlikte göç ettikleri ülkenin kültürü, menşei ülkenin kültürüyle benzerlik göstermeyebilir. Bu durum mültecilerin girişimcilik faaliyetlerinde sosyal sermayeden de yoksun olduğunu göstermektedir. Sermayeden kaynaklı bu durumlar ekonomik göçmenlerin girişimde bulunurken fırsatları değerlendirmek niyetiyle hareket edecekleri, mültecilerin ise girişimde bulunurken hayatlarını devam ettirme niyetiyle hareket edeceklerini göstermektedir (Deniz ve Reyhanoğlu, 2018).

Mülteciler menşei ülkelerinden ayrılırken yaşadıkları travmaları, korkuları, belirsizlikleri de beraberinde getirmektedirler. Bu korku, travma ve belirsizlik durumları mültecilerin girişimcilik davranışlarında da kendine güvenememe, çeşitli psikolojik sorunlar ve serbest çalışamama olarak kendini gösterecektir. Ekonomik göçmenler göç ettikleri ülkede belirli bir sosyal ağa sahip olmaları ve göç kararından önce bunu tasarlamaları bakımından mültecilere göre daha az belirsizlik durumları yaşamaktadır (Deniz ve Reyhanoğlu, 2018).

Bütün bu farklılıkların girişimciliğin işleyişini de etkileyeceğine şüphe yoktur. Bu farklılıklarda anlaşılacağı üzere genel olarak mülteciler girişimleri ve yaşam şartları konusunda ekonomik göçmenlerden daha fazla sorunla karşılaşabilmektedirler (Wauters ve Lambrecht, 2006).

1.7. Türkiye’de Tarihsel Süreç İçerisinde Mültecilerin Statüsü

Türkiye’de mültecilere, sığınmacılara yönelik ilk kanun 21 Haziran 1934 tarihinde,

Türk kültüründen gelenlerin Anadolu topraklarına yerleştirilmelerini sağlayabilmek namına oluşturulmuş “İskan Kanunu”dur. 16 yıl süresince iltica konularına yönelik olarak kanunda herhangi bir değişiklik yapılmamıştır. 1950 yılında, 1934 yılında oluşturulan İskan Kanunu ile ilişkili olabilecek iki kanun çıkarılmıştır. Bu kanunlardan ilki Türkiye’ye gelen yabancılara seyahat etme ve ikamet özgürlüğü tanımıştır. İkinci kanun ise “Pasaport Kanunu”dur (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

Dünyada göç ve iltica mevzuatının gelişmesine yol açan en önemli olay İkinci Dünya Savaşı olmuştur. Tüm dünyada 1939 – 1945 yılları arası ve sonrasında insanlık tarihinin en büyük insan hareketliliği yaşanmıştır. Bu dönemlerde 20 milyondan fazla insan yaşadığı toprakları terk etmek zorunda bırakılmıştır. “Cenevre Sözleşmesi” bu sancılı dönemin bir ürünü olarak oluşturulmuştur. 1951 yılında yürürlüğe giren sözleşme, günümüzde mültecilere yönelik geliştirilen normların temelini oluşturmaktadır. Türkiye Cenevre Sözleşmesini 10 yıl sonra 1961 yılında kabul etmiştir. Türkiye Cenevre Sözleşmesinde belirtilen mülteci tanımına coğrafi sınırlama koyarak sadece Avrupa’dan gelenlere mülteci statüsünün verileceğine dair protokolü 1967 yılında kabul etmiştir. Protokole göre Avrupa sınırlarının dışından Türkiye’ye gelenlere mülteci statüsü verilmeyecek ve bunun yerine bu kişilere geçici koruma sağlanacaktır. Avrupa sınırlarından kast edilen, Avrupa Konseyine tüm üye devletler ile Rusya ve Kafkasya’yı da içine alan bölgedir. Bu bölge dışından iltica talebiyle Türkiye’ye gelenler mülteci statüsünde sayılmayacaklardır. Bu kişilere geçici olacak şekilde uluslararası koruma sağlanacaktır (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

1994 yılına gelindiğinde; 6169 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı yürürlüğe girmiştir. Yönetmelik esas olarak 1951 sözleşmesi ve 1967 protokolü çerçevesinde düzenlenmiştir. Yönetmelikte Türkiye’ye gelen yabancılara ilişkin usul, esaslar ve bunun yanında yetkili kuruluşlar tanımlanmıştır. Yönetmelik ile ilgili en önemli sorun uygulamada ortaya çıkmıştır. Ülkeye gelen yabancıların süreç ile ilgili detaylı bilgilendirilmemesi ve iltica sürecinin kısa bir süre içinde yapılması gerekliliği uygulamada önemli problemlere yol açmıştır. Mevcut problemlere çözüm getirebilmek amacı ile 2006 yılında yeni bir yönetmelik kabul edilmiştir. 1994 yılında belirlenen 10 günlük başvuru süresi kaldırılmış ve “gecikmeden”, “makul olan en kısa sürede” başvurulması gerekliliği hükmü kabul edilmiştir (Bozbeyoğlu, 2015).

2011 yılına kadar Türkiye’de mültecilerin haklarına ilişkin kapsamlı sayılabilecek

kanun boşluğu görülmektedir. 2011 yılından sonra özellikle Suriye’de çıkan iç savaşın da etkisiyle önemli hamleler yapılmıştır. 2012 yılında mültecilere yönelik yönerge oluşturulmuştur. Bu yönergenin de kapsayıcı olmadığı görülerek 04.04.2013 tarihinde “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” kabul edilmiştir. Bu kanunla birlikte, İç İşleri Bakanlığına Bağlı “Göç İdaresi Genel Müdürlüğü” kurulmuştur. 2014 yılına gelindiğinde “Geçici Koruma Yönetmeliği” yayımlanmıştır. Yönetmelik temel olarak; ülkesinden ayrılmaya zorlanmış ve korunmaya muhtaç grupların, birey bazında uluslararası koruma statüsünün belirlenebilmesinde sorun yaşayanlara yönelik koruma işlemlerini içermektedir. Geçici korumaya tabi olanlara çalışma izni sağlanmıştır ancak çalışma izni geçici koruma süresinden fazla olmamalıdır. Tüm bu yapılanlara rağmen sığınmacıların çalışma piyasasına katılabilmeleri hususunda problemler yaşanmaya devam etmiştir. Bu anlamda 2016 yılında sığınmacıların çalışma piyasalarına katılabilmelerini kolaylaştıracak yeni yönetmelik yayımlanmıştır. 2016 yılı dikkate alındığında Türkiye’de kayıtlı 7053 Suriyelinin çalışma izni bulunmaktadır (Perihan ve Karaatlı, 2020).

1.8. Türkiye’deki Mülteciler

Türkiye dünyada en fazla mülteciye ev sahipliği yapan ülke konumundadır. Suriye’de patlak veren iç savaşın ardından milyonlarca kişi evsiz, vatansız kalmıştır. Savaşın ilk yıllarından itibaren Türkiye milyonlarca kişiye sınırlarını açmıştır. Başlarda ‘misafir’ olarak kabul edilen Suriyeliler savaşın ilerlemesine paralel olarak Nisan 2013 yılında çıkarılan “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” ile birlikte ‘kalıcı’ konuma gelmişlerdir ve bu kişilerin çalışma piyasasına erişimleri sağlanmıştır. Bu kanuna dayanarak, Türkiye’deki yabancılara dair tüm işlemlerden sorumlu olan Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kurulmuştur (UNHCR Türkiye, 2021). 31 Mart 2021 tarihi itibarıyla kayıtlı 3 milyon 665 bin 946 Suriyeli mülteciye Türkiye ev sahipliği yapmaktadır. 3 milyon 665 bin 946 kişinin %53,8 erkekler oluştururken, %46,2’sini kadınlar oluşturmaktadır. Genç nüfus olarak tanımlanan 15 – 24 yaş aralığı toplam Suriyeli nüfusun %20,4’ünü oluştururken bu rakam 748 bin 513 kişiye denk gelmektedir. Çalışma izni verilen Suriyeliler’in sayısına bakıldığında bu sayının 31 bin 185 kişi olduğu görülmektedir. 31 Mart 2021 itibarıyla kamplarda yaşayan Suriyeli sayısı ise 57 bin 502 yani toplam nüfusun %1,5’ini oluşturmaktadır (Mülteciler Derneği, 2021). Türkiye,

Lübnan, Irak gibi Suriye'ye komşu ülkelere yaklaşık 6 milyon kişinin göç ettiği düşünüldüğünde Türkiye'nin kapılarını açtığı Suriyeli sayısı azımsanmayacak boyuttadır. Suriye iç savaşından sonra gerçekleşen göçler, İkinci Dünya Savaşı'nın ardından tüm dünyanın görmüş olduğu en büyük insan hareketliliğidir (Şimşek, 2019). Suriyeli mültecilerin en çok göç ettiği MENA (Ortadoğu ve Kuzey Afrika) ve SSA (Sahra Altı Afrika) bölgelerinde bulunan ülkeler aynı zamanda Suriyeli mültecilere en fazla kucak açan ülkeler konumundadır. MENA bölgesindeki ülkelere Türkiye, Lübnan, Batı Şeria ve Gazze, Ürdün en çok mülteci kabul eden ülkeleri oluşturmaktadır. SSA bölgesindeki ülkelere bakıldığında Uganda, Sudan, Etiyopya, Kongo Demokratik Cumhuriyeti ve Kenya en fazla mülteci akışının yaşandığı ülkelerdir (Desai vd., 2020).

Türkiye'de Şubat 2021 tarihi itibarıyla 4 milyonu aşkın mülteci bulunmaktadır. 4 milyon mültecinin 3,6 milyonu Suriyeli, 320 000'e yakın kişi ise farklı ülkelere göç eden kişilerdir. Birleşmiş Milletler 2020 Haziran ayı raporuna göre Türkiye'de geçici koruma altında bulunan kişilerin geldikleri ülkelere bakılacak olursa; ilk sırada 3,574,800, kişi ile Suriye yer almaktadır, ikinci sırada 1000 kişi ile Irak yer alır iken, üçüncü sırada ise 980 kişi ile İran yer almaktadır. Uluslararası korumaya sahip kişiler incelendiğinde; ilk olarak 173 250 kişi ile Iraklılar yer almaktadır, ardından 116 400 kişi ile Afganistanlılar yer almaktadır, üçüncü sırada ise 27 000 kişi ile İranlılar' ın yer aldığı görülmüştür (UNHCR Türkiye, 2021).

1.8.1. Türkiye'de Suriyeli Mülteciler

Suriyeli mülteciler Türkiye'de işgücü piyasalarına katılma konusunda gerek ekonomik gerek sosyo-kültürel gerekse de politik anlamda pek çok sorunla karşı karşıya kalmaktadırlar. Kültürel anlamda yaşanan engeller arasında; Türk girişimcilerin Türkleri kayırmaya yönelik tutumları, Suriyelilerin az ve özensiz çalıştıklarına yönelik algı ve iletişim eksikliklerini gösterebiliriz. Politik anlamda, mülteci girişimciliğini özendirmeye yönelik politikalarındaki belirsizlikler bu engelleri teşkil eder (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

Tablo 1 incelendiğinde yıllara göre çalışma izin durumları görülebilecektir. 2018 yılı Ekim ayı itibarıyla Türkiye'de çalışma izni verilen Suriyeli mülteci sayısı 32 199 olmuştur. Türkiye'de 4 milyondan fazla Suriyeli mültecinin yaşadığı düşünüldüğünde bu sayının düşük olduğu görülmektedir. Bu sorunu aşmaya yönelik olarak yetkililer 2017 yılında çalışma izni başvuru ücretini 537,50 TL dan 200 TL seviyesine düşürmüştür.

Ancak buna rağmen başvurularda artış gözlenememiştir (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

Tablo 1. Yıllara Göre Suriyeli Mültecilere Verilen Çalışma İzin Durumu

2011	105
2012	231
2013	794
2014	2 538
2015	4 016
2016	13 285
2017	20 970
2018	32 199

Kaynak: Pehlivan ve Karaatlı, 2020

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın açıkladığı 31 Mart 2019 verilerine göre Türkiye'de çalışma izni verilen Suriyeli mülteci sayısı 31 185 kişidir (Mülteciler Derneği, 2021).

Şirketlerin belirttiği veriler ışığında Türkiye'de çalışma izni başvuruları sırasında yaşanan sorunlar şunlardır: Başvuruların fazla zaman alıyor olması, mültecilerin ikamet izinlerinin olmayışı, başvuruların nasıl gerçekleşeceğine dair yetersiz bilgi, çalışma izinlerinin kısa süreleri kapsıyor oluşu, başvuru sürecinin karmaşık olması başlıca sorunlar olarak göze çarpar (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

1.8.2. Kayıt Dışı Çalışan Suriyeli Mültecilerin Türkiye Ekonomisine Etkileri

Yazın incelendiğinde Suriyeli mültecilerin kayıt dışı istihdamında ülke ekonomisine olumlu ve olumsuz etkilerinin birlikte var olduğu görülmüştür. Bu etkiler aşağıda incelenmiştir.

Suriyeliler'in kayıt dışı çalışmalarına yönelik olumlu etkilerinden biri istihdam yaratma etkisidir. Türkiye örneğinde özellikle emek yoğun sektörlerde niteliksiz iş gücü talebine bağlı olarak Suriyelilerin istihdam edildiği görülmektedir. Sektör bazında yapılan incelemelerde imalat, inşaat ve tekstil sektörlerinde Suriyeliler'in yoğun olarak istihdam edilmesi dikkat çekicidir. Bu sektörlerin nitelikli eğitim gerektirmemesi Suriyelilerin bu alanlarda istihdam edilmesinin önünü açmıştır (Yıldız ve Yıldız, 2017).

Kayıt dışı istihdamın bir diğer olumlu etkisine bakıldığında gelir etkisi görülmektedir. Kayıt dışı istihdamın mevcut olduğu koşullarda işverenler sigorta gibi

maliyetlere katlanmak durumunda olmayacaklarından dolayı maliyetler de düşecektir. Bu durum emek talebi yaratacaktır. Kayıt dışı çalışan mülteciler emeklerinin karşılığı olarak ücret elde edecek olup gelir seviyelerini artıracaklar ve piyasada tüketim ve yatırım mallarına yönelik talep oluşturacaklardır. Tüketim ve yatırım mallarına yönelik artan talep ülkenin milli gelir seviyesine olumlu etki gösterecektir (Yıldız ve Yıldız, 2017).

Kaynakların etkin dağılımı açısından kayıt dışı istihdamın önemli olduğu söylenebilmektedir. Devlet sektörünün kamu harcamalarını finanse edebilmek amacı ile özel sektörden çeşitli fon talebi vardır. Devlet özel sektörden talep ettiği bu fonları her zaman verimli şekilde kullanamaz. Kayıt dışı istihdam söz konusu olduğunda devletin talep ettiği bu fonlar özel sektörde kalacaktır. Özel sektörde kalan bu fonlar verimli faaliyetlerde kullanıldığı takdirde kaynaklar daha aktif bir biçimde kullanılmış olacaktır (Yıldız ve Yıldız, 2017).

Suriyeli mültecilerin Türkiye ekonomisine çeşitli katkılarının yanında bu kişilerin kayıt dışı olarak çalışmalarının ekonomi üzerinde olumsuz etkileri de söz konusudur. Bu etkiler incelendiğinde başta çocuk emeğinin sömürülmesi gibi sosyal ve ekonomik sorunun yanında, gelir adaletsizliğinin yaratılması, sosyal güvenlik sisteminde sorunlar yaşanması, piyasada haksız rekabetin oluşması ve ekonomik verilerde sapma yaratması gibi birçok problemin kayıt dışı çalışan kesim tarafından yaratıldığı görülebilmektedir (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

Ülkelerin kalkınmasında büyük paya sahip vergi gelirleri kayıt dışı çalışanlarla birlikte ülkeler için bir soruna dönüşebilmektedir. Vergi gelirlerinin önemli bir kalemi olan kişisel vergiler kayıt dışı çalışan kesimden alınamamaktadır. Bu anlamda devlet önemli bir gelir kaynağından yoksun bırakılmaktadır (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

Çeşitli illerde gözlemlenen bir diğer problem ise talep artışına dayalı olarak artan kira ve ev fiyatlarıdır. Bu anlamda birçok bölgede talep artışının yarattığı hayat pahalılığı ev sahibi toplumu olumsuz yönde etkilemiştir. Sınır bölgeleri başta olmak üzere birçok şehirde vasıfsız işgücü ihtiyacı da kaçak yollarla çalıştırılan Suriyeliler tarafından sağlanmıştır (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

1.8.3. Türkiye’de Afgan Mülteciler

Türkiye’ye çeşitli ülkelere göçler söz konusudur. Coğrafi konum, kültürel yapı

ve tarihsel yakınlık sebeplerinin de etkisi ile özellikle yakın coğrafi bölgelerden ülkeye göçler gerçekleşmektedir.

Türkiye'ye göç eden grupların önemli bir bölümünü Afgan mülteciler oluşturmaktadır. 2020 yılı verileri incelendiğinde, uluslararası koruma talebinde bulunan mülteci gruplarının başında Afganistan' dan gelen kişiler oluşturmaktadır. Bu rakam 2020 yılı sonu itibari ile yaklaşık 23 bin kişidir. Türkiye'de yaklaşık 54 bin Afgan mülteci ikamet izni ile yaşamaktadır. Afgan mültecilerin yoğunluklu olduğu bölgeler ise sırasıyla; İstanbul, Antalya, Ankara, Bursa ve Mersin'dir. 2019 yılı sonunda yaklaşık 5 bin Afgan mülteciye çalışma izni verilmiştir. Afgan mültecilerin çalıştıkları sektörler incelendiğinde; başta inşaat sektörü olmak üzere çeşitli fabrika ve tekstil sektöründe faaliyette bulundukları belirtilir. Afgan mülteciler özellikle çalışma izni gerektirmeyen alanlarda faaliyet göstermektedirler (BBC News, 2021).

Yazında Suriye'den gelen mültecilerin yaşadığı sorunlara ilişkin çalışmaların hakimiyeti söz konusudur. Ancak farklı uluslardan gelen mülteciler de eğitim, sağlık, istihdam gibi pek çok alanda sorunlarla karşılaşmaktadır. Bu ulusların başında Afgan mülteciler yer almaktadır.

Afganistan'dan gelen mülteciler Türkiye'de en kalabalık ikinci mülteci nüfusuna sahiptir (UNHCR Türkiye, 2021). Afgan nüfusun bu kadar kalabalık olmasına rağmen bu kişilerin yaşadığı sorunlar Suriyeli mültecilerin yaşadığı sorunlara göre daha az görünür kılınmıştır. Türkiye'de Afgan nüfusun yoğunlukta olduğu illere bakıldığında İstanbul, Ankara ve İzmir ilk üç sırayı almıştır. Afgan mülteciler Türkiye'de birçok sorun ile karşı karşıya kalmaktadır. Mültecilerin ülkede bekleme sürelerinin uzunluğu, statülerinin belirsizliği, istihdama katılmaları konusundaki büyük engel olarak görülen çalışma izinlerinin olmayışı, kamusal hizmetlerden yoksun oluşları bu sorunlardan en önemlileridir (Kahraman, 2017).

Eğitime erişim pek çok mülteci gibi Afganistanlı mültecilerin de karşılaştığı problemlerin başında gelmektedir. Mülteci çocukların, göç edilen ülkede eğitime erişebilmeleri başta çocuk işçilik gibi onları birçok istismardan korunabilmektedir. Türkiye'de Afganistan'dan gelen çocukların eğitim hizmetlerinden faydalanmaları Suriyeli çocuklara göre daha kısıtlıdır. Bunun en önemli sebebi Suriyeli mültecilerin çocuklarının okullara kayıt edilmesinin Türk Hükümeti tarafından taahhüt edilmiş olmasıdır. Farklı bölgelerden gelen sığınmacılar için bu tarz taahhüt söz konusu değildir.

Afganistan'dan gelen sığınmacıların yaşadığı bir diğer problem barınmadır. Bununla ilgili yapılmış çalışmalarda; sığınmacılar özellikle, barındıkları yerlerin fiziksel şartlarının kötülüğünden, evlerini başka ülkeden gelen yabancılarla paylaşmak zorunda kaldıklarından, kira ödeme ile ilgili sorunlar yaşadıklarından yakınmaktadır. Afgan mültecilerin yaşadığı önemli bir sorun ise; daha önce hiç görmedikleri, bilgi sahibi olmadıkları uydu kentlere yerleştirilmelerinden kaynaklanmaktadır. Türkiye'de geliştirilmiş düzenlemeler çerçevesinde sığınmacıların belirli bir süreliğine bu bölgelerde yaşama zorunlulukları vardır (Kahraman, 2017).

1.8.4. Ortadoğu'dan Gelen Mülteciler

Türkiye tarih boyunca belirli dönemlerde zorunlu göçe maruz kalmıştır. Özellikle Ortadoğu bölgesinde yaşanan savaş, çatışma, yoksulluk gibi faktörler bu bölgede yaşayan insanları göç etmek zorunda bırakmıştır. Tarihsel süreçte Ortadoğu bölgesinde bulunan başta Suriye olmak üzere İran, Irak gibi ülkelerden Türkiye'ye göçler gerçekleşmiştir. Gerek sınır komşusu olması gerekse Türkiye'de görece daha istikrarlı siyasal ve ekonomik koşullar Türkiye'yi cazip hale getirmiştir.

Ortadoğu ülkelerinden gelen mültecilerin büyük bir çoğunluğu Türkiye'de sahip oldukları ekonomik, siyasal haklardan haberdar olmadan belgesiz bir biçimde çalışmaktadır. Bu alanda yapılmış ilgili çalışma Van'da bulunan İran kökenli birçok mültecinin belgesiz olarak kaynakçılık, terzilik gibi mesleklerde çalıştıklarını göstermektedir. Mültecilerin belgesiz olarak çalışmaları hükümetler adına ek maliyetler yaratsa da özellikle İranlı ve Iraklı mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları Türkiye'nin doğu ve güneydoğu bölgelerine ekonomik anlamda katkı sağladıkları da gözlemlenmektedir. Bölgede ikamet eden İran ve Irak kökenli mülteciler "ucuz emek" olarak özel sektöre imkan yaratmaktadır. İran ve Iraklı mültecilerin yoğun olarak yaşadıkları bölgelerde bir dönem içinde kiralarda %150 oranında artış olmuştur. Bu durumun ev sahipleri ve emlakçılar için önemli bir finansal kaynak oluşturduğunun altı çizilmektedir (Şahin ve Düzgün, 2015).

Türkiye'de yaklaşık 3 milyon mülteci çalışma çağında yer almaktadır. Çalışma yaşındaki mültecilerin %85'ini erkekler oluştururken %25'ini kadınlar oluşturmaktadır. Bu kişilerden bazıları çalışma yaşında olmasına rağmen çalışmamaktadır. Oranlara bakıldığında erkeklerin %28'i, kadınların %55'i bu grup içerisinde yer almaktadır.

Türkiye’deki mülteciler tekstil, inşaat, üretim sektörlerinde yoğun olarak çalışmaktadır (Pehlivan ve Karaatlı, 2020).

İKİNCİ BÖLÜM

GİRİŞİMCİLİK VE MÜLTECİ GİRİŞİMCİLİK

2. GİRİŞİMCİLİK KAVRAMI

Küreselleşme ve küreselleşmenin doğurduğu yoğun rekabet ortamı mikro düzeyde işletmeler için, makro düzeyde ise ülkeler için yeniliği, yaratıcılığı ve sürekli gelişme göstermeyi gerekli hatta zorunlu hale getirmiştir. Üretim için gereken dört temel unsurdan birisi olan girişimcilik, işletmelerin ve ülkelerin rekabet atmosferine uyum sağlayabilmeleri için kritik bir konumda yer alır. Emek, sermaye ve doğal kaynağın etkin ve verimli bir şekilde üretimi gerçekleştirebilmesi girişimcilik ruhu ile mümkün olmaktadır. Bütün bu sebeplerden dolayı girişimcilik modern zamanda kritik rol oynamaktadır (Küçükaltan, 2009).

2.1. Girişimci Ve Girişimcilik Tanımı

Yazın incelendiğinde girişimci ve girişimcilik ile ilgili tanımların bolluğu ile karşılaşılmuştur. Girişimci kelimesi özü itibarıyla Fransızca “entreprendre” ve Almanca “unternehmen” kelimelerinden türemiştir. Cantillon girişimciyi, riski üstlenen ve üstlendiği bu riskin getirisi olarak kar elde eden kişi olarak tanımlamıştır. Cantillon’un ardından Jean-Baptiste Say ise tanıma üretim faktörlerini(emek, sermaye, doğal kaynak, girişimci) de ekleyerek, girişimcinin üretim faktörlerini birleştiren kişi olduğunu savunmuştur. Say yapmış olduğu girişimci tanımına girişimcinin sahip olması gereken özellikleri de eklemiştir (Carton vd., 1998). Devam eden bölümlerde girişimcinin sahip olması gereken özelliklere değinilecektir.

Schumpeter girişimciyi, işletme adı verilen tasarımları oluşturan ve bu yapıları yürüten kişiler olarak tanımlar. Carland ve arkadaşları ise küçük ölçekli işletme sahipliği

ile girişimci arasındaki farklılığa odaklanarak işletmelerin faaliyetleri düzenli hale gelmeye başladıkça girişimcinin artık girişimci olma sıfatının ortadan kalkacağını altını çizerler (Dvir vd., 2008).

Klasik anlamda yapılmış bu tanımlardan farklı olarak daha yenilikçi tanımlamalara göre; bir kişinin girişimci olarak adlandırılması için belli bir örgüt (işletme) kurması zorunlu değildir. Bu kişi herhangi bir örgüt çatısı altında yenilikçi ve yaratıcı faaliyetleri ile girişimci sıfatına haiz olabilecektir (Eryılmaz, 2021).

Bir başka tanımda girişimci, yüksek düzeyde risk üstlenen ve üslendiği bu yüksek düzeyli risklerin bir getirisi olarak da ödüllerin büyük bir bölümünün sahibi olan kişidir. Modern anlamda yapılmış bu tanımlarda girişimci yeni fikirlerin, mal ve hizmetlerin, üretimle ilgili süreçlerin tasarlayıcısı ve yaratıcısı olarak algılanır (Hisrich vd., 2008).

Girişimcilik ile ilgili son dönemlerde ortaya çıkan bir tanımda; girişimcilik faaliyetinde “kaynaklar ne olursa olsun” bir değer yaratabilmek için eşsiz olabilmenin önemine vurgu yapılmaktadır. Bir başka tanımda ise; girişimciliğin fırsatları, yenilikleri algılayabilen bir düşünce biçimi ve bunu anlamlı bir şekilde uygulayabilen bir davranış biçimi olduğunun altı çizilmektedir (Küçükaltan, 2009). Tanımlarda özellikle üzerinde durulan noktalara bakılacak olursa yenilikleri takip etmenin ve uygulayabilmenin, yaratıcı düşünebilmenin ve bu düşüncüyü yaşatabilmenin önemli olduğu görülecektir. Çalışmada, gerek yazında temel bir tanım olması gerek tüm girişimci tipleri açısından kapsayıcı olması bakımından Jean-Baptiste Say’ın girişimcilik tanımı dikkate alınacaktır.

Girişimcilik toplumsal anlamda değer yaratan, ülke ekonomilerinin gelişimine katkı sağlayan ve ülke ekonomisini değiştirebilme gücüne sahip olan bir süreçtir. Girişimciliğin desteklendiği ekonomilere bakıldığında bunun önemi bir defa daha görülmektedir. Girişimci ruhunun ve hareketliliğinin yoğun olduğu ülkeler; Kanada, ABD, Güney Kore aynı zamanda toplumsal refah seviyesinin en yüksek olduğu ülkelerdir. Dolayısıyla toplumların ekonomik bir değer yaratabilmek ve dünya siyasetinde söz sahibi olabilmek için girişimci ruhu canlı tutmaları ve bu süreci desteklemeleri gerekmektedir (Küçükaltan, 2009).

Girişimciliğin, yazındaki diğer anlamıyla yenilik yaratımının, bu derece önemli olduğu bir dönemde girişimciliği etkileyen faktörleri incelemek de önem arz etmektedir. Bu anlamda “Dünya Girişimcilik Platformu” tarafından yapılmış bir çalışmaya göre

girişimciliği etkileyen unsurlar ikiye ayrılmıştır. Bunlardan ilki; girişimcilik alt yapısıdır. Girişimcilik alt yapısı ile anlatılmak istenen; devletin çeşitli alanlarda uyguladığı politikalar, kültür yapısı, devlet planları, finansal alt yapısıdır. İkinci faktör ise ülke alt yapısıdır. lke alt yapısı ile anlatılmak istenen ise; pazarın ya da ülke ekonomisinin dış pazara açık olup olmaması, sosyal ve siyasal koşullar, teknolojinin kullanım durumudur (Gümüşoğlu ve Karaöz, 2014).

Yazında girişimciliğin büyüklüğü, niteliği ve sahiplik durumu göz önünde bulundurularak türlere ayrıldığı gözlemlenmiştir. Bu anlamda, gerçekleştirilen faaliyetin büyüklüğünü dikkate aldığımızda girişimciliğin; küçük, orta ve büyük olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Gerçekleştirilen girişimcilik faaliyetinin niteliği göz önünde bulundurulduğunda; yaratıcı girişimcilik, i girişimcilik, tepkisel girişimcilik, kurumsal girişimcilik olarak kategorize edildiği görülmektedir. Mülkiyet durumu ile sınıflandırmada; piyasa ekonomisi girişimciliği ve kamu girişimciliği yapıları ne çıkmaktadır (şenturan ve şentürk, 2016).

Bireyin hayatta kalma güdüsüyle hareket ederek girişimcilik faaliyetlerini gerçekleştirdiğinin altını çizen çalışmalar yazında yer almaktadır. Bireyin yoksulluk tecrübesi ve yoksulluğun üstesinden gelme güdüsü “kendine güven, problem zebilme kabiliyeti ve dayanıklılık” olarak kendini gösterecektir. Yoksulluk tecrübesi bireyin yeteneklerini ve istekliliğine olumsuz yönde etki edecektir (Cheng vd., 2021).

2.2. Girişimcinin Sahip Olması Gereken zellikler

Bu başlık altında girişimcinin sahip olması gereken kritik özellikler ele alınacaktır. Unutulmaması gereken bir nokta ise; girişimcilerin sahip olması gereken bu özelliklerin bireysel anlamda farklı olabileceği gibi toplumdan topluma da farklılık gösterebileceğidir. Bu perspektiften bakıldığında yazında girişimcide bulunması gereken özelliklerle ilgili bolluk görülmektedir. Bu özelliklerden ne çıkanlar ise; yaratıcılık ve yenilikçi olabilme, risk alabilme, proaktif düşünebilme, iletişim becerisinin yüksekliliği özellikle vurgulanan niteliklerdir (Bozkurt ve Alparslan, 2013).

Girişimcinin risk alabilme yeteneği; sonuçların ne olacağının önceden görülemeyeceği durumlarda başarısızlık ihtimalini de göz ardı etmeden faaliyette bulunabilmesini ifade eder. Yenilikçilik ise; girişimcinin beşeri ilişkilerinde, operasyonel

faaliyetlerinde önceden denenmemiş birtakım uygulamaları deneyebilme yeteneğini gösterir (Koyuncu ve Akdöl, 2019). Drucker yenilikçiliğin girişimciliğin en önemli yapı taşı olduğunun altını çizmektedir. Ona göre iyi bir girişimci fırsatları gözeterek değişim yaratabilme yeteneğine sahip olmalıdır. Yenilikçiliğin önemine vurgu yapan bir diğer isim ise Morgan'dır. Morgan'a göre "Yaratıcılık, yenilikçiliğin annesidir" (Gümüsoğlu ve Karaöz, 2014). Girişimcinin en önemli özelliklerinden biri de "proaktif" davranabilmesidir. Proaktiflik, yüksek düzeyde fırsat arayışını, ileride karşılaşılabilecek problemlerin önceden görülebilmesi ve bunlara yönelik önlemler alabilmeyi ifade eder (Koyuncu ve Akdöl, 2019).

Tüm bu özelliklerden önce iyi bir girişim iyi bir iş fikri ile başlar. İyi bir iş fikri gerçekleştirilen girişimin temel ateşleyicisidir. Bundan dolayı başarılı bir girişimcide bulunması gereken özelliklerden biri de girişimcinin "iyi bir iş fikrine" sahip olmasıdır. Girişim ile ilgili tüm süreçler dikkate alındığında bu süreçlerin tümü bir piramit gibi düşünülür ve iyi bir iş fikri bu piramidin temelini oluşturur. Başarılı bir girişimcinin bir özelliği de; ileride oluşacak "müşteri isteklerini ön görebilmesi ve teknolojik gelişmeleri önceden okuyabilmesidir". Bunun gerçekleştirilebilmesi için girişimcinin sağlam bir vizyona ve ileri görüşlülüğe sahip olması gerekir. Başarılı girişimcilerin bir diğer önemli özelliği de "başarı kazanma arzularının yüksek seviyede olmasıdır". Yüksek düzeyde başarı arzusu, girişimcinin ileride karşılaşılabilecek problemleri kolayca aşabilmesini, karşılaştığı bu problemleri fırsata dönüştürebilmesini, yeni yol ve yöntemler geliştirebilmesini sağlayacaktır (Hisrich vd., 2008).

Son dönemde girişimcilik açısından önemli olduğu görülen bir diğer özellik ise "duygusal zekâ" kavramıdır. Yüksek duygusal zekâ seviyesine sahip kişiler kendilerinin ve iletişiminde olduğu kişilerin duygularını anlayıp yorumlayabilme yeteneğine sahip olurken ilişkilerinde duygu ve düşüncelerini etkili kullanabilme yeteneklerine de sahip olabilmektedirler. Başarı elde etmiş girişimcilere yönelik yapılan çalışmalar incelendiğinde, bu kişilerin duygusal zekâlarını doğru yönde kullandıkları görülmüştür. Bu anlamda bakıldığında duygusal zekânın özellikle belirsizlik koşulları altında karar verirken girişimciye yol gösterdiği belirtilmiştir (Yelkikalan, 2006).

Girişimcilik faaliyetinin başarısını önemli seviyede etkileyebilecek bir başka zekâ türü ise "kültürel zeka"dır. Yapılan çalışmalarda kültürel zekânın girişimcilik üzerinde

etkili olduğu gözlemlenmiştir. İlk defa Earley ve Ang tarafından ortaya atılan kavram, kişilerin farklı kültürdeki kişilerle anlaşabilme yeteneğini ifade eder. Daha açıklayıcı olmak gerekirse kültürel zekâ; kişinin farklı ırka, etnik kökene sahip kişilerle sanki onlarla aynı kültürel geçmişe sahipmiş gibi anlaşabilme yeteneğidir. Bu anlamda kişi kendi kültürünün dışındaki kişileri sanki o kültürün bir üyesiymiş gibi anlayıp yorumlayacak ve nihayetinde buna uygun davranış sergileyecektir. Farklı kültürler ile iletişime geçebilme becerisi özellikle uluslararası arenada faaliyette bulunan girişimciler için oldukça önemlidir. Özellikle son dönemde tüketici istek ve ihtiyaçları değişim hızı oldukça yüksektir. Girişimcinin bu değişimi yakalayıp bu doğrultuda yol haritası belirleyebilmesi yüksek kültürel zekâyı gerekli kılmaktadır (Koyuncu ve Akdöl, 2019). Yapılan çalışmalar kültürel zekânın doğuştan gelme özelliğinin yanı sıra sonradan da geliştirilebileceğini göstermektedir. Kişi farklı kültüre sahip diğer kişilerle sürekli iletişim halinde olduğu sürece kültürel zekâsı da buna paralel olarak gelişim gösterecektir. Girişimcilere bu anlamda önemli sorumluluklar düşmektedir. Yöneticiler çalışanları farklı kültürlerle biraraya getirerek çalışanların kültürel zekâ gelişimine katkı sağlayacaktır (Early ve Mosakowski, 2004).

Girişimciliği etkileyen önemli unsurlardan bir diğeri kültürdür. Finlandiya, Litvanya ve ABD menşeli girişimciler üzerine yapılan bir çalışmada özellikle girişime başlangıç aşamasında gerekli kişisel niteliklerde önemli farklılıkların olduğunu göstermektedir. ABD’li girişimciler girişime başlangıç aşamasında yeniliğin ve istikrarın önemine vurgu yaparken Finlandyalı girişimciler güdülenmenin ve korkusuzluğun, Litvanyalı girişimciler ise ekip çalışmasının öneminin üzerinde durmuştur (Brandt vd., 2021).

2.3. Girişimcilik Kuramları

Yazında girişimciliği, bireyin daha çok gelir güdüsü ile hareket ettiğinin altını çizen iktisadi kuramların varlığının yanında bireyin girişimcilik güdüsünü kişilik özellikleri ve soyo-kültürel unsurların varlığı ile anlatan psikolojik ve sosyolojik kuramlar da söz konusudur. Bu bölümde ilk olarak iktisat temelli kuramlar ele alınacak, ardından psiko-sosyal kuramlardan söz edilecektir.

2.3.1. İktisadi Kuramlar

Girişimciliği gelir odaklı açıklayan iktisadi çalışmalar bu başlık altında incelenecektir. Bu kuramlardan en dikkat çekenleri ise; Merkantilizm, Fizyokratik Düşünce, Klasik Okul, Neoklasik Okul, Keynesyen Yapı, Alman Okulu, Avusturya Okulu, Amerikan Okulu'dur.

Merkantilizm olarak adlandırılan kuram özünde; ülkelerin ekonomik kalkınmalarının sağlanabilmesi adına ülkede ticaretle uğraşanların ihracat yapabilme yeteneklerinin ileri seviyede olması gerekliliğinin önemini vurgulayarak ihracat yapanların devlet tarafından desteklenmesi gerekliliğinin altını çizen düşünce sistemidir. İktisadi kuramlardan bir diğeri fizyokratik düşüncedir. Merkantilist ve fizyokrat düşünürler devletin piyasaya müdahale etmesi konusunda birbirine zıt fikirlere sahiptirler. Fizyokratlara göre; piyasaya müdahale etmek demek, uyumlu işleyen bir sistemin çarklarını bozmak demektir. Bu anlamda fizyokraklar serbest ekonomik düzenin en iyi düzen olacağını ve ekonominin tarıma dayalı olarak gelişmesi gerektiğinin önemine vurgu yapar. Fizyokratik düşüncenin önemli temsilcilerinden olan Cantillon girişimcinin piyasa işleyişi için en önemli faktör olduğunu ilk defa belirtmiştir (Yener, 2018). Fizyokratların, ekonomik gelişimin tarıma dayalı olarak ilerlemesi gerektiğini söylemelerinin altında yatan nedene bakıldığında Fransız toplumu için o dönem tarımın en önemli gelir kaynağı olduğu görülmektedir (Aşkın vd., 2011).

Teorilerden bir üçüncüsü ise klasik iktisat teorisidir. Klasik teoride üretim faktörlerinden olan girişimcinin üstlendiği risk dolayısı ile faktör gelirlerinden biri olan kar elde edeceği vurgulanır. Teorinin en önemli ismi Adam Smith, ekonomik sistemin görülmeyen bir el tarafından uyumlu bir şekilde yönlendirildiğini belirtir. Yine kuramın önemli temsilcilerinden olan Jean-Baptiste Say ekonomik anlamda kalkınmanın sağlanabilmesi adına girişimcinin varlığının önemli olduğunu vurgular. Say girişimciyi ekonomiyi sürekli canlı tutan yenilik kaynağı olarak görmektedir (Yener, 2018). Klasik kuram taraftarları ekonomik faaliyetlerde devletin müdahalesine karşıdır. Dolayısıyla özel sektörün ve girişimciliğin önemi bu dönemden itibaren giderek artmıştır (Aşkın vd., 2011). Klasik kuramın ardından neoklasik kuramda girişimci, üretimde etkinliği ve verimliliği sağlayan faktör olarak tanımlanmıştır. Bu dönemde özellikle örgütlerin yönetimi üzerine çalışmalar yoğunlaşmaktadır. Alanda yapılmış bir diğer çalışma

Keynes’e aittir. Keynes toplumda girişimci ve yatırımcı olarak gruplar oluştururken bu grupların birbiriyle olumlu ilişkilerinin ekonomik anlamda kalkınma sağlayacağını altını çizer (Yener, 2018).

Alman Okulu adını 1870’ler den sonra duyurmaya başlamıştır. Düşünce temellerini oluşturan “müdahale” fikriyle yola çıkmışlardır. Alman Okuluna göre piyasanın istikrarlı bir şekilde ayakta tutulabilmesi için devlet müdahalesi gereklidir (Yasa, 2017). Avusturya Okuluna bakıldığında, ilk ve önde gelen temsilcilerinden biri Menger’ dir. Menger’ i klasik iktisadi düşünürlerden ayıran ise malın kıymeti ile ilgili düşünceleridir. Menger, bir mal veya hizmetin kıymetinin tüketicide yarattığı ihtiyaca göre belirlenebileceğinin altını çizmektedir. Avusturya Okulu girişimciyi yeniliğin dolayısıyla gelişimin kaynağı olarak görmektedir. Girişimciyi yaratabilmek için de kredinin anahtar rol oynadığı vurgulanır (Sarıçoban, 2012). Amerika Okuluna bakıldığında girişimci ve risk kavramları çok sık bir arada kullanılır. Girişimci tanımlanırken risk kavramı ile özdeşleştirilerek girişimcinin sahip olduğu bilginin riski azaltacağını da üzerinde durulur. Dolayısıyla bilgiye sahip olan kimse riskli yatırımlardan yüksek düzeyde getiri elde edebilecektir (Yener, 2018).

2.3.2. Girişimcilik İle İlgili Psikolojik Ve Sosyolojik Yaklaşımlar

Girişimciliğe psikoloji perspektifi ile yaklaşan kuramlara göre girişimcilik ileri derecede kişiselleştirilmiş bir faaliyetler bütünüdür. Bu bakış açısı ile girişimciliğe yaklaşan düşünürlere göre; girişim tutkusunun altında yatan temel faktör bilinçaltı unsurlardır. Kişinin sahip olduğu bilinçaltı öğeler kimi zaman toplumsal kabullerle çatışmakta olsa da girişimci nihayetinde topluma uygun davranışlar sergileyecektir. Bunun yanında bu perspektiften bakanlar girişimci kişiliği ile ilgili önemli karakteristik özellikler de belirlemiştir. Özelliklere bakıldığında; yenilikçi ruh, belirli ideal doğrultusunda hareket etmek, sorumluluk üstlenebilmek, sorunları önceden görüp bunlara çözüm üretebilmek gibi kişisel özelliklerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu alanda çalışan bir başka yazar Schumpeter’ a göre girişimcilik, kişinin önemsenme ve sosyal çevrede kabul görme gibi ihtiyaçlarından da önemli ölçüde etkilenecektir (Aytaç ve İlhan, 2007).

Girişimciliğe sosyolojik açıdan yaklaşan yazarlara göre; girişimcilik toplumsal koşulların yönlendirip geliştirdiği bir çalışma sahasıdır. Sosyologlara göre kişiler belirli

bir işe yönelme konusunda özgür değildir. Kişinin tercihleri toplumun ön yüklemelerinden etkilenecektir. Toplumun onlar için belirlemiş olduğu farklı fırsat ve alanlar kişilerin davranışlarını bu doğrultuda etkileyecektir. Birey, topluma uyum sağlayabilmek adına toplum tarafından onay gören bu fırsat ve alanlara doğru yönelim gösterecektir. Bu doğrultuda, girişimci bir aile yapısından gelen bir kişinin yine girişimcilik ile uğraştığı, memur aileden gelen bir kişinin buna yönelik faaliyetlerde bulunduğu yapılan çalışmalarda örnek olarak verilmiştir. Nihayet sosyologlar şu hususun altını çizmektedir: bireyin girişimcilik davranışı; sosyal çevre, aile, yaş, eğitim vb. faktörlerin etkisi altında kendini gösterebilecektir. Girişimcinin sahip olduğu bu sosyolojik içerikler girişimcinin yaratıcılığını, imkanlarını, bilgi ve becerilerini etkileyecektir (Aytaç ve İlhan, 2007). Bu anlamda bakıldığında girişimcilik yeteneği ve ruhu toplumsal yapıya bağlı olarak değişen bağımlı bir değişkendir.

2.4. Girişimciliğin Türkiye’deki Gelişimi

Girişimcilik faaliyetinin Türkiye’deki gelişimini anlayabilmemiz için Osmanlı İmparatorluğu dönemine gitmemiz gerekmektedir. Bu dönemde İmparatorluğun uyguladığı gerek askeri gerekse ekonomik politikalar Türklerin girişimcilik faaliyetlerinde geri planda kalmasına dolayısıyla girişimcilik yeteneklerinin gelişmemesine neden olmuştur.

Osmanlı Devleti’nin kuruluş dönemleri özellikle zanaatkarlığın ön planda olduğu dönemlerdir. Devletin imparatorluk olmasının ardından farklı toplumları da çatısı altında topladığı düşünülürse, farklı etnik kökene sahip bu grupların yönetimi de oldukça karmaşık bir süreci beraberinde getirecektir. Bu grupların etkin yönetimini sağlayabilmek adına çeşitli iş grupları oluşturulmaya başlanmış ve oluşturulan bu gruplar imparatorluk çatısı altında varlığını sürdüren milletler arasında dağıtılmıştır. İmparatorlukta bulunan Rumlar, Yahudiler ve Ermeniler ticaret faaliyetlerini üstlenirken; Türkler bürokrasi, tarım ve askerlik gibi faaliyetlerle uğraşmışlardır. Bu durumun, gerek bu milletlerin girişimciliğe ya da ticarete yatkın olmalarından gerekse dönemin şartlarının bu yönde şekillenmesinden kaynaklandığı söylenebilir (Aşkın vd., 2011).

Osmanlı Devleti’nde girişimcilik faaliyetlerine yönelik ilk hamle Padişah Abdülmecit döneminde yapılmıştır. Bu dönemde gerçekleşen dış borçlanma ile ilk

girişimcilik hamleleri gerçekleştirilmiş ve bu hamle özellikle hizmet alanında dikkat çekici seviyeye ulaşmıştır. İmparatorluğun son yıllarına bakıldığında girişimcilik faaliyetlerinin, İmparatorluğun diğer dönemlere nazaran hız kazandığı gözlemlemiştir. Dönemin en önemli girişimcilerine bakıldığında Yahudi, Ermeni ve Rumlardan oluştuğu görülmektedir. Bu durumun en önemli sebebi bu ailelerin özellikle sanayide gelişmiş olan ülkelerle bağlantılarının olmasıdır. Yahudi, Ermeni ve Rumların sanayide gelişmiş ülkelerle bu derece çok iletişimde bulunuyor olmasının sebebi ise 1839 yılında yapılmış olan ticaret anlaşması ve bu anlaşmanın getirdiği imtiyazlardır. İmparatorlukta Türkler’in girişimcilik faaliyetlerinde bulunamıyor olmasının bir diğer sebebi ise askerliktir. İmparatorluk çatısı altında yaşayan azınlıklar bedel ödeyerek askere girmemeyi tercih edebilirken Türkler’in böyle bir tercih hakları bulunmuyordu. Türkler’in en verimli çağlarında yıllar süren askerlik görevleri girişimcilikte onları azınlıkların gerisinde bıraktığı düşünülebilir (Aşkın vd., 2011).

Osmanlı İmparatorluğu döneminden beri süre gelen girişimcilik alanında yabancılardan dominasyonu kırabilmek için Cumhuriyetin ilk yıllarında çeşitli düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Bu düzenlemelerden ilki İzmir İktisat Kongresi’dir. Kongrede alınan kararla Türkler’in girişimcilik faaliyetlerinde yetenekleri geliştirilmeye ve istekleri artırılmaya çalışılmıştır. Buna göre ekonomik alanın büyük bir kısmına hakim olan yabancılardan etkilerini azaltabilmek adına çeşitli teşviklerle girişimcilik faaliyetleri “Trkleştirilmeye” alışılmıştır. Yine bu dönemde girişimciliği desteklemek ve girişimde bulunanların sayılarını artırabilmek için bankalar kurulmuştur (Gümüşoğlu ve Karaöz, 2014).

İzmir İktisat Kongre’sinde yapılan düzenlemeleri destekleyebilmek adına “Teşvik-i Sanayi Kanunu” yürürlüğe konulmuştur. Kanunda benimsenen fikir ise Türk girişimcinin devlet eliyle desteklenmesidir. Özellikle girişimcilik konusunda yeteneğe ve bilgi birikimine sahip olan yabancılardan Türk işletmelerinde çalışmaları kanunda amaçlanmıştır. 1960’lı yıllara gelindiğinde ülkede varlığını sürdüren gerek siyasi sorunlar gerek ekonomik istikrarsızlık, ülkede yaratılmaya çalışılan girişimcilik ruhunun önünde engel oluşturmaktaydı. Fakat yapılan araştırmalar, varlığını sürdüren olumsuz koşulların ülkenin girişimcilik ruhunu yok etmediğini sadece bu ruhu bastırdığını göstermiştir (Gümüşoğlu ve Karaöz, 2014).

Türkiye’de girişimcilikle ilgili önemli adımlar 80’li yılların başlarında atılmıştır. “24 Ocak Kararları”yla serbest ekonomi politikaları uygulanmaya başlanmıştır. Bu durum özellikle ihracata yönelik girişimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır ve gelecek yıllarda da girişimcilik faaliyetlerinin ihracata yönelik olarak gelişme göstermesine neden olmuştur. Gümrük vergilerinin önemli ölçüde azaltılması ihracata dayalı girişimciliğin önemli bir nedenidir. Gümrük birliğine de girilmesi ihracatçı kimliği ile öne çıkan girişimcileri farklı bir boyuta taşımıştır. Bu dönemde girişimciler uluslararası arenada rekabet edebilmek adına farklı dilleri öğrenebilmek, bu yönde gerekli bilgi ve becerileri geliştirebilmenin değerinin farkına varmışlardır (Aşkın vd., 2011).

Türkiye’de 1980 ve 2000 yılları arasında geçen 20 yıllık süreç özel sektörün gelişmesi ve devlet elinin özel sektörden uzaklaştırılması için önemli sayılabilecek yıllardır. Özellikle 1980 kararları ile birlikte 20 yıllık süreç boyunca özel girişimlerin ihracata yönelik olmasına dikkat edilmiş, dış sermayenin ülke içine çekilmesi amaçlanmış ve en önemlisi piyasada işleyen sistemin özgürleştirilmesi için çaba sarf edilmiştir. Yirmi birinci yüzyılın başına gelindiğinde ekonomik süreklilikten yoksunluk en önemli problem olarak göze çarpmaktaydı. Ekonomik anlamda yaşanan bu süreksizliği önleyebilmek ve yabancı yatırımcının dikkatini ülkeye çekebilmek adına çeşitli üst kurullar oluşturulmuştur. Bu kurullar, iktidarlar değişse de ekonomik anlamda alınan karar ve uygulamaların sürekli olacağını yabancı girişimciye müjdeliyordu (Candan, 2011).

2020 yılı verileri incelendiğinde Türkiye’ de en fazla girişimde bulunulan sektör olarak ticaret göze çarpmaktadır. Ticaretle uğraşan girişimcilerin yaklaşık yüzde 37’si toptan ve perakende alanında faaliyet göstermektedir. Ticari girişimleri ulaşım sektöründe faaliyet gösteren girişimciler takip etmektedir. Nihayet bir üçüncü sektör olarak imalat sektörü gelmektedir. İmalat ile uğraşan girişimci oranı toplam girişimciler içinde yaklaşık yüzde 13 oranındadır (TÜİK, 2021).

2.5. Mülteci Girişimcilik Tanımı

Mülteci girişimci ile ilgili en temel tanım, göç edilen ülkede hayatta kalabilmek için iş sahibi olan kimseler olarak yapılmıştır (Bizri, 2017). Mülteci girişimciler, göç ettikleri ülkede acı çektikleri veya fiziksel güvenlikleri tehlike altında olduğu için acil bir şekilde yaşayacak yeni yere ihtiyacı olan kişilerdir (Alrawadiehd vd., 2018). Başka bir

tanıma göre mülteci girişimci; göç ettiği ülkede yasal anlamda mülteci statüsünü de kazanarak işletme kurup, ardından gerçekleştireceği her türlü faaliyetin sonucunda oluşacak riske katlanan kişidir. Bu tanıma ek olarak iç girişimci anlamında da mülteci girişimcinin tanımı yapılmıştır. Buna göre bir mülteci çalışan; herhangi bir örgüt yapısı tasarlamadan hali hazırda aktif olarak çalıştığı bir yapılanma içinde gerçekleştirdiği her yaratıcı, yenilikçi faaliyetin ardından mülteci girişimci olarak tanımlanabilmektedir (Eryılmaz, 2021).

2.6. Mülteci Girişimcilik Kuramları

Bu kısımda, yazında yer alan mülteci girişimcilik kuramları incelenecektir. Kuramların bir kısmı mülteci girişimcilik fenomenini ekonomi perspektifi ile incelerken bir kısım kuram ise mülteci girişimcilere psikolojik ve sosyolojik açılardan bakacaktır.

2.6.1. Kültür Kuramı

Max Weber' in çalışmaları kuramın özünü oluşturmaktadır. Kurama göre, kimi göçmenler sahip oldukları kültürün özelliklerinin bir sonucu olarak diğerlerine göre girişimci olmaya daha elverişlidir. Weber, “Protestan Etik ve Kapitalizmin Ruhu” isimli eserinde Protestanların Katoliklere göre daha fazla ekonomik rasyonalite gösterdiklerini söyleyerek bu kuramın vurguladığı noktanın altını çizmiştir (Eryılmaz, 2021). Norveç’de farklı ülkelerden gelen mültecilerin etnik köken ve menşe ülkede aldıkları eğitimlerin girişimcilik faaliyetlerine etkisini incelemek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada; yüksek güç mesafesinin hakim olduğu ülkelere gelen mültecilerin niceliksel anlamda girişimde bulunmaya daha yatkın olduğu görülmüştür. Çalışanın bir diğer sonucu ise mültecinin menşe ülkede aldığı eğitim ile ilgilidir. Mülteciler menşe ülkede aldığı eğitim düzeyi arttıkça girişimde bulunma olasılığı da artacaktır (Vinogradov ve Kolvereid, 2007).

2.6.2. Aracı Azınlık Kuramı (Middleman Minorities Theory)

Mülteci ve göçmen girişimcilerle ilgili geliştirilen kuramlardan bir diğeri 1973 yılında Bonacich tarafından ortaya atılan “Aracı Azınlık (Middleman Minority)” kuramıdır. Kurama göre mülteci girişimciler gelecekte daha fazla finansal kazanç ve sosyal statü elde edebilmek için şuan geçici fedakarlık yapmaya isteklidirler. Aracı azınlık kuramında mülteci girişimcilerin, çok fazla sermaye gerektirmediği için terzi, ayakkabı tamircisi, kuyumcu ve berber gibi meslekleri tercih ettikleri öne sürülmektedir

(Bizri, 2017). Bu kişilerin göç ettikleri ülkeye para kazanmak amacıyla gittikleri düşünüldüğünde göç edilen topraklarda kalıcı olmak gibi amaçlarının olmadığı söylenebilir.

Kuramda vurgulanan aracı azınlıklar özellikle hakim grup ile azınlık durumunda olan grup arasında bir nevi ekonomik bağ oluşturur. Oluşturulan bu bağ, azınlık halde bulunan grup üyelerine hakim grubun elinde bulunan mal ve hizmetlerin akışını sağlar. Kuramda aracı grup, klasik anlamda “orta sınıfa” benzetilir. Üst sınıfın kümелendiği bölgelerde üretilen ve yine aynı bölgelerde tüketilen mallar ekonomik yaşam standartlarının daha düşük seviyede olduğu ve suç oranlarının yüksek olduğu bölgelerde üretilip tüketilememektedir. Aracı azınlıklar bu malların ve hizmetlerin suç oranlarının yüksek olduğu bölgelere taşınmasını sağlayacaktır (Karan, 2019).

“Aracı Azınlık” kuramını açıklayan bir başka durum ise; mültecilerin göç ettikleri ülkelerde özellikle belirli etnik kökenden gelenlere karşı yasal, kültürel ve çeşitli ayrımcılıklar ile karşı karşıya kalabildiği koşullardır. Bu durumla karşılaşan mülteciler ekonomik, yasal ve kültürel kısıtlarının neticesinde özellikle girişimcilik faaliyetinde bulunmaya zorlanacaktır. Karşılaşılan ayrımcılık, mültecinin kendi etnik kökeninden gelenler ile dayanışma içine girmesine, etnik kökeninden kişiler ile evlilikler ve esas dilini konuşmaya zorlanması ile sonuçlanacaktır. Bunun doğal bir sonucu ise; oluşan korumalı pazarlardır. Aynı kökene sahip kişilerin gerçekleştirdiği girişimlerden oluşan bu pazarlar belirli bir coğrafi bölgede yoğunlaşmaya sebebiyet verecektir. Yine aynı coğrafi bölgelerde belirli grup iş gücünün yoğunluğu söz konusu olacaktır (Vinogradov ve Kolvereid, 2007).

2.6.3. Dışa Kapalı Ekonomi Kuramı (Enclave Economy Theory)

Mülteci ve göçmen girişimcilikle ilgili bir diğer kuram “Dışa Kapalı Ekonomi (Enclave Economy)” kuramıdır. Wilson ve Portes tarafında 1980 yılında geliştirilen kurama göre; bazı göçmen iş görenler göç ettikleri ülkede, kendilerinden önce ev sahibi ülkeye gelmiş ve burada iş kurmuş aynı etnik kökene sahip kişilerin yanında işe girerler. Aynı etnik kökene sahip kişilerin yanında çalışan bu göçmenler böylelikle dış dünyadan gelebilecek ayrımcılığa karşı kendilerini muhafaza etmiş olacaklardır. Bunun bir avantajı ise kendi kültüründen gelen kişileri işletme bünyesinde çalıştıran göçmen girişimci tarafında görülecektir. İşletme sahibi kültürel ve dilsel dezavantajların getirdiği

maliyetlerden korunmuş olacaktır. Zamanla bu etnik girişim büyüyecek ve etnik çalışanlar da işletme içerisinde önemli görevler üstlenecek basamaklara ulaşacaktır. Bu etnik girişimde çalışan kişiler daha sonra kendi girişimlerini kuracak seviyeye ulaşacaktır. Kuramın temelinde “dayanışma” ve “karşılıklı sorumluluk” yer almaktadır (Eryılmaz, 2021).

2.6.4. Ayrımcılık Kuramı (Discrimination Theory)

Mülteci girişimcilik çalışmalarının kimi zaman faydalandığı bir diğer kuram da “Ayrımcılık Kuramı (Discrimination Theory)”dır. Ayrımcılık Kuramı, mültecilerin girişimde bulunmadan önce istihdamda, sermaye piyasalarında, tüketici piyasalarında ayrımcılıklarla karşılaştıklarını ileri sürer (Bizri, 2017). Mültecilerin karşılaştıkları bu tür ayrımcılıklar girişimlerini kurma aşamasında ve ilerleyen süreçlerde karşılaştıkları her türden sosyal, kültürel ve ekonomik alanlardaki ayrımcılığı temsil eder. Mültecilerin karşılaştıkları bu tür ayrımcılıklar onları girişimde bulunmaya zorlayan faktörler olarak belirtilir. Dolayısıyla mültecilerin girişimde bulunmasını sağlayan itici gücün fırsatları değerlendirmek değil gereklilikler olduğu söylenebilir (Deniz ve Reyhanoğlu, 2018).

2.6.5. Karma Gömülülük Kuramı (Mixed Embeddedness Theory)

Kuramda “gömülülük” kavramıyla kast edilen; mültecinin, içinde yer aldığı sosyal grup ve mültecinin etnik kökenini barındıran gruba fazlaca odaklanmasıdır (Eryılmaz, 2021). Kavram yazında mülteci girişimcilerin faaliyetlerini açıklamak anlamında önem arz eder. Mülteci girişimcilik faaliyetlerinin, özellikle resmi olmayan ekonomik çabaların incelenebilmesi anlamında önemlidir. “Gömülülük” kavramının yalnızca mültecinin içinde barındığı sosyal ve etnik gruba odaklanması, mültecinin daha geniş bir biçimde dahil olduğu ekonomik bağlamdan uzaklaştıracaktır. Dolayısıyla kavram yalnızca mültecilerin sosyal ve kültürel sistemdeki etkisinin yanı sıra ekonomik sistemdeki gelişime katkısı açısından da incelenmelidir. Mülteci girişimcilerin ekonomik anlamdaki faaliyetlerini inceleyebilmek için daha küçük ölçekli ve daha az eğitim niteliği isteyen çalışma alanlarına odaklanmak gerekecektir (Kloosterman vd. 1999).

2.7. Mülteci Ve Göçmen Girişimcilikle İlgili Sosyolojik Ve Ekonomik Bakış Açılı Çalışmalar

Mülteci girişimcilikle ilgili kuramsal çalışmaların yanında alanda modern anlamda birçok çalışmaya da rastlanmıştır. Bu çalışmalardan bazılarını aşağıda değinilecektir.

2.7.1. Sosyolojik Bakış Açısını Yansıtan Çalışmalar

Literatürde mültecilerin bir araya gelerek sosyal ağlar oluşturduklarının altını çizen çalışmalara rastlanmıştır. Bu çalışmalarda, mültecilerin oluşturmuş oldukları ağlar sayesinde yeni ve yaratıcı girişim fikirlerinin ortaya atıldığı, birbirlerini girişimde bulunma konusunda cesaretlendirdikleri görüşü hakimdir. Mülteciler mevcut ağlar sayesinde hem girişimlerine finansal kaynak yaratmakta hem de sosyal sermaye yaratabilmektedirler. Sosyal sermayeden kast edilen mültecinin menşei ülkesinden getirdiği veya ev sahibi ülkede mevcut bulunan etnik yapıyla oluşturulmuş ağ yapısıdır. Sosyal sermaye, mültecinin hedef pazarlara girebilmesini kolaylaştırıp girişimin başarısında kritik rol oynayan insan kaynağına erişebilmesine olanak sağlayacaktır. Bizri, sosyal sermayeye ek olarak; girişimcinin girişim ile ilgili tutumu, toplumsal ön yükleme ve fırsatları değerlendirebilmeyi de girişimin başarısındaki önemli faktörler arasında göstermiştir (Bizri, 2017).

Sosyal ağlar ile ilişkilendirilebilecek bir diğer konu ise kimlik çalışmaları olarak kavramsallaştırılan çalışmalardır. Bu çalışmalara göre kişi içinde bulunduğu çalışma ve yaşam alanlarını temel alarak kendi sosyal ve öz kimliklerini oluşturacaktır. Kimlik çalışmalarını kişinin başkalarıyla ilişkilerinin yanı sıra öz imajı ile de kim olmak istediğini veya kim olduğunu yeniden tanımlamasıyla bir varoluşsal kriz yaratarak oluşturduğu bir süreç olarak tanımlayabiliriz. Kimlik çalışmaları, mülteci girişimcilerin hem kendi kimliklerini oluşturmaları hem de kendilerini buldukları sosyal çevre içinde girişimcilik süreçlerinde oynadıkları rolü şekillendirebilmeleri açısından oldukça önem arz eder (Bizri, 2017).

Demografik, sosyal nitelikli yaklaşımlara göre; mültecilerin gerçekleştirmiş oldukları girişim faaliyetleri cinsiyet ve tecrübe gibi bir rol modelin varlığı tarafından etkilenecektir. Burada rol model özelliği göstererek girişimcinin faaliyetlerini ve düşünce yapısını etkileyecek grup olarak ebeveynler, diğer aile bireyleri ve arkadaşlar

gösterilebilmektedir. Cinsiyet olarak incelendiğinde kadınların girişimde bulunma olasılığı erkeklerden daha düşüktür (Wauters and Lambrecht, 2006).

Güdü temelli bazı yaklaşımlar incelendiğinde, mültecileri girişimde bulunma konusunda “çeken” ve “iten” faktörlerin varlığından söz edildiği gözlemlenmiştir. Kendi işinin patronu olma isteği, sahip olduğu sosyal ağı kullanma arzusu, girişimcilik tecrübesi ve yeteneği, saygınlık elde etme isteği gibi faktörler literatürde mültecileri girişimciliğe “çeken” faktörler olarak belirtilmiştir. Mültecilerin göç ettikleri ülkede karşılaştıkları ayrımcılık, işsizlik, kültürel problemler, yetersiz ücret gibi faktörler mültecileri girişimciliğe “iten” faktörler olarak belirlenmiştir. İten ve çeken faktörlerin varlığının bir sonucu olarak mültecinin girişimcilik faaliyetini gönüllü (istekli) olarak mı yoksa zorunlu (isteksiz) olarak mı gerçekleştireceği belirlenebilecektir. Bu anlamda mülteciler zorunlu girişimci ve fırsatçı girişimci olarak ikiye ayrılmaktadır. Fırsatçı girişimciler, piyasada meydana gelen fırsatları değerlendirmek amacıyla faaliyette bulunanlardır. Zorunlu girişimciler ise iş gücü piyasasında meydana gelen engellerin doğurmuş olduğu girişimcilerdir (Deniz ve Reyhanoğlu, 2018). Yazında mülteci girişimcilerin girişimcilik faaliyetlerini ekonomik güç alanı oluşturma ve sosyal bütünleşmenin bir anahtarı olarak algıladığı görülmüştür. Yazında mülteci girişimcilerin girişimciliği kendini gerçekleştirmenin ve başarı ihtiyacını gidermenin dolaylı bir aracı olarak algıladığına işaret edilir (Barth ve Zalkat, 2021).

2.7.2. Ekonomik Bakış Açısını Yansıtan Çalışmalar

Son dönemde yapılan çalışmalar mültecilerin girişimcilik konusunda ev sahibi ülke vatandaşlarına oranla daha meyilli olduğunun altını çizmektedir. Bunun tersine mültecilerin gerçekleştirdiği girişimler ev sahibi toplum vatandaşlarının gerçekleştirdiği girişimcilik faaliyetlerine nispeten daha kısa ömürlüdür. Kenya’da yapılan bir araştırma bunu destekler niteliktedir. Kenya’daki kamplarda mültecilerin karşılaştıkları zorluklara rağmen ev sahibi topluma oranla daha fazla girişim kurma eğiliminde oldukları gözlemlenmiştir (Brown vd., 2021).

Göçmenlerin göç edilen ülkede kalıcı olmadıklarını düşündükleri, bu düşüncelerinin onların yatırım ve girişim kararlarını etkilediğini belirten “Geçici Göçmen Zihniyeti Yaklaşımı (Sourning Mentality)” literatürde yer almaktadır. Geçici göçmen zihniyetinin hakim olduğu göçmenler önemli bir özelliği de göç edilen toplumda asimile

olmamalarıdır. Bu göçmenler tekrar menşei ülkeye döneceklerini düşündükleri için ağır çalışma koşullarına, saatlerce süren çalışmalara katlanırlar. Bu ağır koşullara katlanmalarının en önemli sebebi, göçmenlerin ana vatanlarına döndüklerinde daha rahat bir yaşam süreceklərini düşünmeleridir. Geçici göçmenler, belirli bir süre göç edilen ülkede yaşayacaklarını düşündükleri için yatırımları daha kısa sürelidir. Bu göçmenlerin girişimleri incelendiğinde rekabet şiddetlerinin yüksek olduğu ve gelirlerinin düşük olduğu görülmektedir (Karan, 2019).

Ekonomik perspektifli birçok araştırmaya göre, göçmenler göçmen olmayanlara göre girişim davranışında bulunmaya daha yatkındır (Bizri, 2017). Kauffman Girişimcilik Göstergeleri, Amerika Birleşik Devletleri'nde Erken Aşama Girişimcilik 2019 yılı raporları incelendiğinde; yerli Amerikalıların girişimde bulunma oranı %28 iken Amerika'da bulunan göçmenlerin yeni bir girişimde bulunma oranı %44 tür. Bu oranlardan da görüleceği üzere göçmenlerin Birleşik Devletler'de girişimde bulunma davranışları yerlilerin neredeyse iki katı kadardır (Kauffman Indicators of Entrepreneurship, 2021).

Yapılan çalışmalarda mülteci girişimcilik faaliyetlerinin, mülteciler ile ev sahibi toplum arasında entegrasyon sağlayarak ev sahibi ülkenin ekonomisinin güçlendirildiğinin altı çizilmiştir (Bizri, 2017). Özellikle Avrupa'da yerel ekonomilerin güçlendirilmesi ve pekiştirilmesi adına mülteci girişimlerin teşvik edilmesine yönelik artan farkındalık dikkat çekici seviyededir (Wauters and Lambrecht, 2006).

2.8. Mülteci Girişimcilerin Ev Sahibi Ülkede Karşılaştıkları Zorluklar

Mülteci girişimciler ev sahibi ülkede birçok sosyal, ekonomik, kültürel problemlerle karşılaşmaktadır. Mültecilerin karşılaştığı bu problemleri algılayış biçimleri, problemlerin boyutu mültecilerin girişimcilik davranışlarını da belirleyecektir. Mültecilerin girişimde bulunmadan önce ve girişim faaliyeti sırasında karşılaştıkları problemler onların girişimcilik davranışlarını etkileyeceği için aşağıda bu konuya ayrıntılı bir şekilde değinilecektir.

Finansal Zorluklar: Finansal zorluklar mülteci girişimcilerin karşılaştığı en yaygın problemlerin başında gelmektedir. Girişimci, ticari ve bireysel banka hesapları açmak, mali kaynak transfer edebilmek gibi türlü zorluklar yaşayabilmektedir. Mülteci

girişimciler bu zorlukları aşabilmek için genellikle öz kaynaklar ile faaliyetlerini finans etme yoluna gidebilmektedirler. Bu anlamda mülteci girişimci sahip olduğu etnik ağları kullanmaktadır (Eryılmaz, 2021). Etnik ağlarından destek alamayan mülteci girişimciler gerek kredi geçmişlerinin olmayışlarından gerek menşe ülkelerinden apar topar kaçmak zorunda kaldıkları için kredileri ödeyebilecek teminatları olamayışlarından dolayı resmi anlamda kredi sağlayıcılarından kredi desteği alamamaktadırlar. Mülteciler girişimleri için kredi kuruluşlarına başvuruda bulunduğunda, mültecilerin girişimleri genellikle yüksek riskli olarak algılanabilmektedir. Bu durum kredi kuruluşları için olumsuz bir gösterge olacaktır. Bu türden yasal zorlukların yanı sıra mülteciler gerek finansal okuryazarlık seviyelerinin düşük düzeyde olması gerek sahip oldukları inanç ve kültürel normlar sebebiyle faizi uygun bulmamaları sebebiyle yasal yollardan finansal kaynak elde etmeyi tercih etmeyebilirler. Bu durumda mülteci daha önce de bahsedildiği gibi kendi etnik ağlarını kullanarak kaynak yaratma yolunu tercih edecektir. Bu etnik ağlar ise; aile, arkadaş ve daha kapsayıcı olarak geniş bir etnik grubu ifade eden diaspora olacaktır (United Nations, 2018). Devlet ve banka gibi resmi kuruluşların mültecilerin girişim faaliyetlerini desteklemesi bu noktada oldukça önem arz eder. Yasal kurumlar mültecilerin girişimlerinin kuruluş aşamasında iş fikirlerini gerçekleştirebilmelerinin önündeki büyük engel olan finansal boşluğu giderebilmek amacıyla çeşitli krediler sunmak gibi destekleyici mekanizmalar geliştirilebilir. Mülteciler için girişim faaliyetinde bulunmak ev sahibi ülkeye gerek pazar gerek kültür gerekse dil anlamında uyum sağlamak bakımlarından oldukça önemlidir. Dolayısıyla yasal kuruluşların mültecilerin girişim faaliyetlerinin önündeki finansal boşlukları doldurması oldukça önemlidir. (Harima, 2022).

Yasal ve Yönetimsel Zorluklar: Mülteci girişimcinin ev sahibi ülkenin iş mevzuatına hakim olamayışından kaynaklı problemler yaşanabilmektedir. Girişimci, yasalara hakim olamadığı için vergi ödeme, kayıtlı çalışma konularında sorunlar yaşayabilmektedir (Pehlivan ve Karaatlı, 2020). Mülteci girişimcinin yasalara hakim olmaması ve yasaların net olmaması mülteci girişimciye büyük problemler yaşatabilmektedir. Belçika’da mülteci girişimcilerin karşılaştıkları problemlere yönelik gerçekleştirilen bir çalışmada; mülteciler yasaların net olmaması ve özellikle bu belirsiz durumun ceza alındıktan sonra öğrenilmesinden yakındıkları belirtilir (Wauters ve Lambrecht, 2008). Bu problemin önlenebilmesi için önceden ülkeye gelen ve yasa ve

süreçlere hâkim olan mülteciler yol gösterici rol oynayabilirler. Bu da iyi bir örgütlenmeyle mümkündür (United Nations, 2018).

Sosyal ve Kültürel Zorluklar: Bu anlamda mülteci girişimcinin yaşadığı en önemli problem pazar dezavantajıdır. Girişimci, ev sahibi ülkenin kültürüne hakim olamayışından dolayı tüketici talebini karşılayabilme konusunda zorluk yaşayacaktır. Pazar dezavantajının getirdiği zorluktan dolayı fırsatları değerlendirebilmek yerine “hayatta kalabilmek” için girişimcilik faaliyetinde bulunacaktır (Pehlivan ve Karaatlı, 2020). Mülteci girişimcilerin yaşadığı en önemli problemlerden biri de dil problemleridir. Göç edilen ülkenin diline hâkim olunmaması ya da göç edilen ülkedeki hakim müşteri kitlesinin dilinin bilinmemesi önemli bir problemdir. Afgan mülteci girişimcilerin Fransız müşterilerle yaşadıkları problem bu duruma örnek gösterilebilir. Afganistan’dan Belçika’ya giden mülteci girişimciler pazarda sunulan bazı Fransız ürünlerin isimlerinin Afganistan’da farklı isimde satılıyor olmasından dolayı büyük sorunlar yaşadıklarını belirtmişlerdir. Dil ile ilgili bir diğer sorun ise; mültecilerin göç ettikleri ülkelerde istedikleri eğitimleri alamıyor olmalarıdır. Belçika örneğinde, mülteciler Felemenkçe’ye hâkim olamadıklarından dolayı istedikleri eğitimleri alamadıklarını belirtmektedirler. Bu problemi aşabilmek adına Belçika’daki bazı kurslar, genel eğitimden önce mülteci girişimcilere dil eğitimi vermektedir (Wauters ve Lambrecht, 2008). Mültecilerin girişimcilik ile ilgili aldıkları eğitimler ile ilgili önemli bir diğer sorun da eğitimlerin girişimci yetiştirecek düzeyde içeriğe sahip olamayışındır. Mültecilere yönelik bu gerçekleştirilen bu eğitimler temel seviyede pazarlama, finans ve muhasebe gibi teknik bilgilere yeterince odaklanmamaktadır. Bunun yanı sıra eğitimlerin sürelerinin yeterince uzun olmayışı mültecileri istenilen seviyede yetkinliğe kavuşturamamaktadır. Nihayet eğitimde uygulanan tekniklerin sağlıklı tercüme edilmeyişi mültecilerin istenilen nitelikte eğitim alabilmelerinin önünde engel teşkil eder (United Nations, 2018).

2.9. Girişimcilik Faaliyetinin Mültecilere Sağladığı Faydalar

Yazın incelendiğinde girişimciliğin mülteciler üzerinde bir takım olumlu etkiler yarattığı gözlemlenmiştir. Aşağıda bu etkilerin üzerinde durulacaktır.

Bu etkilerin başında hiç kuşkusuz ekonomik etkiler gelmektedir. Girişimcilik faaliyetinde bulunuyor olmak, başka bir işverenin yanında çalışmaya kıyasla mülteci için

ekonomik gelişme anlamında daha faydalı olacaktır (Eryılmaz, 2021). Güney Sudan'dan gelerek Norveç'e yerleşen mülteci bir kadın bunun güzel örneğini teşkil eder. Norveç'de yaşayan diğer mültecilerle birlikte aldığı, mültecilere çeşitli mesleki eğitimi içeren bir programın ardından üç ortakla beraber bir güzellik salonu kurmuştur. Bir başka örnek ise; Suriye'deki savaştan kaçarak Türkiye'ye yerleşen bir yazılımcının hikâyesidir. Mohammad Kawsara, Türkiye'deki işletmeler ile Suriyeli ve diğer mültecileri tek bir platformda bir araya getiren web tabanlı bir sistem geliştirmiştir. Mohammad yaptığı bu çalışma ile belirli bir miktar hibe alarak kendi girişimini kurmuştur (United Nations, 2018).

Mülteci girişimci için ekonomik fayda ve gelişmenin bir sonucu da yüksek toplumsal statü ve bağımsızlıktır. Bu anlamda yapılan bazı çalışmalar neticesinde finansal gücü elinde bulunduran mültecilerin bulundurmayanlara göre ev sahibi toplum tarafından daha yüksek statüde konumlandırıldığı gözlemlenmiştir. Toplum tarafından yüksek statüde konumlandırılan mülteci ev sahibi topluma daha kolay uyum sağlayabilmiştir (Eryılmaz, 2021).

Bu faydaların yanında girişimcilik faaliyetinde bulunmak mülteci için psikolojik sağlık açısından olumlu etki de yaratacaktır. Bununla ilgili olarak Gaziantep'te girişimcilik faaliyetinde bulunan bir Suriye'linin Türkiye ekonomisine sağladığı faydadan dolayı yaşadığı mutluluğu belirtmemiz yerinde olacaktır (Eryılmaz, 2021). İtibarlı olmak mülteciler için oldukça önemlidir. Göç edilen ülkede iş bulamayan mülteciler başkalarına bağımlı olarak yaşamamak için girişim faaliyetinde bulunmayı tercih edeceklerdir (United Nations, 2018).

2.10. Mülteci Girişimcilerin Ev Sahibi Ülkeye Sağladığı Katkılar

Mültecilerin gittiği ülkelere sosyal, ekonomik, kültürel vb. pek çok alanda problemleri de götürdüğüne yönelik anlayış olmasının yanında eğer mültecilerin ev sahibi toplum ile başarılı bir biçimde uyumlaştırılmaları sağlanabilmesi halinde mültecilerin ev sahibi topluma faydalarının da olabileceğine yönelik anlayış da mevcuttur. Bu anlamda Wauters ve Lambrecht' in 2006 yılında yapılmış çalışmalarını örnek verebilmemiz mümkündür. Çalışmada, özellikle Avrupa'da yerel ekonomilerin güçlendirilmesi için

mülteci girişimlerin katkılarından söz edilmektedir (Wauters ve Lambrecht, 2006). Aşağıda mülteci girişimlerin ev sahibi ülkelere olan katkılarından bahsedilecektir.

Ekonomik İlerleme ve Yaratıcılık: Mülteciler göç ettikleri ülkelere çeşitli yeteneklerini, ustalıklarını ve yenilikçi fikirlerini de getirmektedirler. Yeni ve yaratıcı fikirlerin gelişebilmesi adına kültürel çeşitlilik olmazsa olmaz bir faktördür. Bunu destekler anlamda yapılmış bir çalışmada Osmanlı Devleti'nde İstanbul'un ve günümüzde New York'un dünya ekonomi merkezleri olmalarında çok kültürlülüğün etkisinin altı çizilmiştir (Eryılmaz, 2021).

İstihdam Olanakları Doğurmaları: TEPAV'ın verilerine göre Haziran 2019'da Türkiye'de kurulan 696 yabancı ortak sermayeli girişimin 41'i Suriye ortak sermayelidir. Haziran 2019'da kurulan 41 Suriye ortak sermayeli şirket sayısı Haziran 2018 yılına göre yüzde 60,6 oranında bir azalış gösterse de kurulan 41 şirketin Türkiye iş piyasasında ciddi istihdam fırsatları yarattığını söylemek mümkündür (TEPAV, 2019). Mültecilerin gerçekleştirdikleri girişim faaliyetleri nihayetinde diğer göçmen ve mültecilere istihdam olanağı yaratacağından dolayı, mülteci ve göçmenler için oluşturulan sosyal yardım içerikli harcamaları da azaltacağı düşünülür. Bu durumun mültecilerin ev sahibi toplumla olan uyumunu da güçlendireceğinin altı çizilmektedir (United Nations, 2018). Bütün bu göstergeler bizlere mülteci girişimlerin ev sahibi ülkeye istihdam kaynağı yarattığını ve yaratılan istihdamın ev sahibi ülkeye ek faydalar da getirdiği görülmektedir.

Uluslararası Ticarete Sağlanan Katkı: Mültecilerden bir kısmı ev sahibi ülkeye gelmeden önce menşei ülkesinde ticaretle uğraşmaktadır. Bu kişilerin göç ile birlikte ticari ağlarını da ev sahibi ülkeye getirerek ev sahibi ülkenin ticaretine katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu girişimciler ev sahibi ülkede ticari faaliyetlerle uğraşırken menşei ülkesiyle de ticaret yapmaktadır. Bunu destekler nitelikte bir araştırmaya göre; Türk işletmelerinin yüzde 30'u ihracat faaliyetini gerçekleştirirken, bu oran Türkiye'deki Suriyeli girişimcilerde yaklaşık iki katıdır (Eryılmaz, 2021).

Yerel Ekonomiye Katkı: 2019 yılının haziran ayı verileri incelendiğinde Suriyeli mültecilerin 8 şirketin kurulmasına sermayeleriyle katkı sağlamışlardır. Mersin ilinde 2019 yılının Haziran ayında toplam 17 yabancı sermayeli şirket kurulmuşken Suriyeli girişimciler 8 şirkete sağladıkları sermaye ile toplam içinde yüzde 47,1 gibi ciddi bir orana sahiptir (TEPAV, 2019).

Gaziantep ilinde yapılmış bir habere göre; yetkililer, Suriyeli girişimcilerle yapılan iş birliğinin sonucunda Gaziantep’de ekonominin gözle görülür seviyede güçlendiğini belirtmişlerdir (Eryılmaz, 2021).

Bütün bu katkıları elde edebilmek için yasal kurumların mültecilere, çalışanlarına ve gerektiği takdirde ailelerine kapsayıcı eğitim imkânları sunmaları, bu eğitimlerde ev sahibi ülke ile mültecilerin bütünleşmesini daha hızlı sağlayabilmesi için çeşitli dil kursları da sunulmalıdır. Bütün bu eğitimler muhtemeldir ki sadece mültecilerin ev sahibi toplumla bir bütün olmalarını sağlamayacak aynı zamanda etnik kökenleriyle sosyal ilişkiler geliştirmelerini de sağlayacaktır (Alrawadiehd vd., 2021).

Yapılan çalışmalar mülteci girişimcilerin ev sahibi toplumla güçlü bir biçimde entegre olabildiğini sağlayan faktörün etnik gruplarla iletişimde olmasının altını çiziyor. Etnik gruplarla oluşturulan güçlü iletişimin faydaları olarak; yaşam tatmini, kişisel yeterlilik algısı ve daha fazla sosyal katılım olarak gösterilmektedir (Shin, 2022).

2.11. Mültecilerin Girişimcilik Faaliyetlerinin Menşe Ülkeye Sağladığı Faydalar

Mültecilerin gerçekleştirdiği girişimcilik faaliyetlerinin göç edilen ülkeye olan katkılarının yanında geldikleri ülkeye de katkıları mevcuttur. Bu bölümde söz konusu katkılar incelenecektir.

Mültecilerin göç ettikleri ülkelerde edindikleri teknik bilgi, iş uygulayış bilgileri ve teknoloji bilgileri gibi çeşitli bilgileri menşe ülkelerinde uygulayabilmeleri mümkündür. Bu bilgi kaynaklarının yeni iş fikirleri yaratacağı ve yaratılan bu fikirlerin endüstri gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanında mülteciler girişimcilik faaliyetinde bulundukları ülkelerde güçlü bir finansal kaynak oluşturabilmektedirler. Oluşturulan finansal kaynaklarla menşe ülkede yatırımda bulunabilirler. Mültecilerin menşe ülkelerinde gerçekleştirdiği bu yatırımlar ekonomik anlamda kalkınma sağlayacaktır. Yapılan incelemeler sonucunda son yıllarda mültecilerin menşe ülkelerine yaptığı havale miktarlarında artışlar gözlemlenmiştir. Finansal kaynak akışının menşe ülkede girişimcilik faaliyetleri için özellikle başlangıç sermayesi oluşturabileceği düşünülmektedir. Nihayet mülteciler göç ettikleri ülkede çeşitli iş ağları oluşturacaktır.

Oluşturulan bu ağlar menşe ülke dış ticareti için ciddi bir kaynak oluşturacaktır (United Nations, 2018).

2.12. Türkiye’de Mülteci Girişimciler

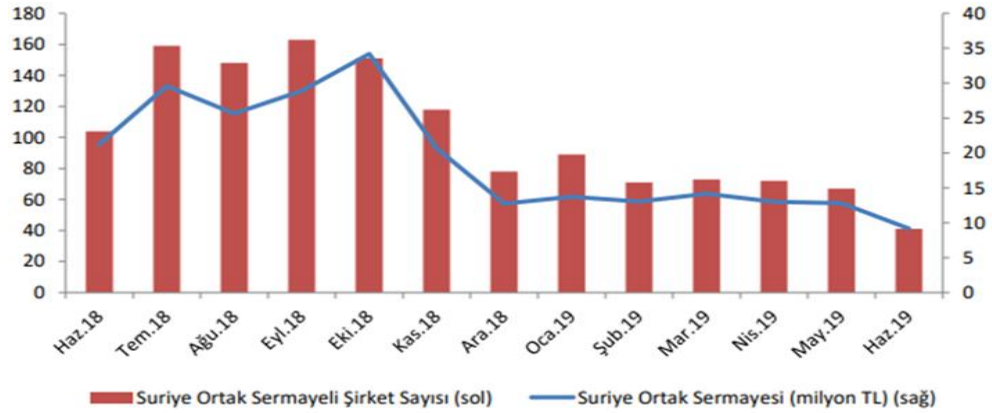
Bu başlık altında, alana ışık tutması anlamında Türkiye’de bulunan mülteci girişimcilerin genel durumları incelenecektir.

2020 yılı verileri incelendiğinde Türkiye’de en yüksek sermayeli girişimler sırasıyla; İran, Irak, Suriye, Ürdün, Suudi Arabistan, Libya ve Lübnan’lı girişimciler tarafından gerçekleştirilmiştir. İşletme sayıları dikkate alındığında 51 işletme ile ilk sırada İran’lı girişimciler yer alırken, ikinci sırada 32’şer işletme ile Suriyeli ve Iraklı girişimciler yer almaktadır. İran’lı girişimcilerin 2020 yılında toplam sermayesi 6,6 milyon liradır. Ürdün ve Suudi Arabistan’lı girişimcilerin 2020 yılı toplam sermayesi ise yaklaşık 12 milyon liradır (TEPAV, 2020).

Türkiye’de girişimcilik faaliyetinde bulunan bir diğer mülteci grup ise Afganlardır. Afgan mültecilerin önemli bir kısmı kayıt dışı faaliyet göstermektedir. 2020 yılı verileri incelendiğinde Afganistan’dan gelen mültecilerin önemli bir bölümü teknik bilgi ve ciddi sermaye gerektirmeyen; çobanlık, inşaat ve kâğıt toplayıcılığı gibi faaliyetlerle uğraşmaktadırlar. Bunların yanı sıra birçok Afgan mülteci tekstil atölyelerinde çalışmaktadır. Afgan mülteci grubun yaklaşık yüzde yirmilik bir kısmı ise lokanta ve küçük işletme girişimleri ile faaliyetlerine devam ettiği belirtilmektedir. Afgan mültecilerin İstanbul ilinde en çok faaliyet gösterdiği ilçeler ise; Zeytinburnu, Esenyurt olarak belirtilir. Afganların İstanbul’u ve özellikle bu ilçeleri seçmelerindeki amaç ise Avrupa’ya yakınlığıdır. Suriyeli ve Iraklı mülteci grup gibi Afganlar da Türkiye’yi bir geçiş güzergâhı olarak görmektedir. 2020 yılı raporları dikkate alındığında Türkiye’den Avrupa’ya geçmeye çalışan en önemli grup Afganlar olarak belirtilir (BBC NEWS, 2021).

TEPAV’ın her ay yayımladığı Suriye Sermayeli Şirketler Bülteni incelendiğinde, 2019 yılının haziran ayında 696 yabancı ortak sermayeli şirket kurulduğu gözlemlenirken bu şirketlerin 41’i Suriye sermayeli olarak kurulmuştur. Bu sayı 2018 yılının Haziran ayına oranla yüzde 60,6 daha azdır. Suriye sermayeli şirketlerin sermaye yapılarına

bakıldığında 2018 yılının Haziran ayına göre 2019 yılı Haziran ayında yüzde 56,8 azaldığı görülmektedir (TEPAV, 2019).



Şekil 1. Suriye Ortak Sermayeli Kurulan Şirketlerin Sayısı ve Suriye Ortak Sermayesi Miktarı (Milyon TL) (Haziran 2018 – Haziran 2019)

Kaynak: TEPAV Hesaplamaları, 2019: 1.

Haziran 2019'da Suriye ortak sermayeli kurulan şirketlerin en çok hangi illerde kurulduğu incelendiğinde İstanbul'un ilk sırada yer aldığı görülmektedir. İstanbul'un ardından 8 şirket ile Mersin gelmektedir. Mersin'i 2 şirket ile Hatay ve birer şirket ile Ankara ve Şanlıurfa illeri takip etmektedir (TEPAV, 2019).

Tablo 2. İller Temelinde Suriyeli Mülteci Girişimcilerin Ortak Olduğu İşletmeler

	Kurulu İşletmeler	İşletmelerin Öz kaynakları (Bin TL)	Suriyeli Mültecilerin Varlıkları (Bin TL)
İstanbul	29	10.680	6.300
Mersin	8	3.400	1.760
Hatay	2	900	650
Ankara	1	250	250
Şanlıurfa	1	200	200

Kaynak: TEPAV Hesaplamaları, 2019.

Sektör bazında yapılan incelemeler sonucunda, Suriye ortak sermayeli şirketler Haziran 2019’da toplam 14 şirket ile “toptan ticaret” sektöründe kurulurken bu sektörü 5’er şirket sayısı ile “perakende ticaret” ve “gayrimenkul” sektörlerinin takip ettiği görülmüştür (TEPAV, 2019).

Tablo 3. Suriyeli Girişimcilerin Ortak Olduğu İşletmelerin Faaliyet Alanları

Sektör	İşletme Sayısı	Sermaye Toplamı (Bin TL)	Suriyelilerin Varlıkları (Bin TL)
Toptan Satış	14	4.460	2.695
Perakende Satışı	5	950	950
Gayrimenkul	5	1.570	1.435
Kiralama	4	3.950	1.505
Motorlu Araç Onarımı	2	800	560
Danışmalık	2	650	515
Tekstil	1	400	100
Üretim	1	300	50
Taşımacılık	1	500	250
Gıda	1	100	50
Hizmet	1	250	250
Tasarım Danışmanlığı	1	1.000	500
Pazarlama	1	300	150
Teknik Danışmanlık	1	100	50
Sağlık	1	100	100

Kaynak: TEPAV Hesaplamaları, 2019.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

“Ben ve Biz” mi, “Biz ve Onlar” mı, Yoksa “Biz ve Daha Niceleri” mi?: Farklı Mülteci Girişimci Grupların Suriyeli Mülteci Girişimcilere Bakış Açılarını Anlamaya Yönelik Bir Araştırma

Çalışmanın üçüncü bölümünde; çalışmanın amacı, örnekleme, veri toplama yöntemi ve toplanan verilerin analizleri hakkında detaylı bilgi verilecektir.

3.1.Araştırmanın Amacı

Çalışmada, Türkiye’de ekonomik anlamda faaliyette bulunan Suriyeli girişimcilere, farklı ülkelere gelen ve yine İstanbul’un Esenyurt ve Zeytinburnu ilçelerinde ekonomik faaliyette bulunan mülteci girişimcilerin nasıl yaklaştığını anlamaya çalışmak ve bu yaklaşım tarzlarının nedenlerini anlamak amaçlanmıştır.

Yazın derinlemesine incelenmiş ve girişimcilik faaliyetlerinin; mülteciler, ev sahibi ülke ve menşe ülke açısından oldukça önemli olduğu görülmüştür. Mültecilerin girişimcilik faaliyetleri incelenirken, yazında özellikle belirli bir mülteci gruba karşı farklı mülteci grupların bakış açılarının ise yeterince incelenmediği görülmüştür. Bu amaçla son dönemde gündemde olan ve Türkiye’de girişimcilik faaliyetinde bulunan önemli mülteci grupları arasında yer alan Suriyeli mülteci girişimcilere farklı grupların bakış açıları anlaşılmasına çalışılmıştır.

3.2.Araştırma Soruları

Bu tez çalışmasında cevap aranan araştırma soruları aşağıda verilmektedir:

Araştırma Sorusu 1: Türkiye’de ikamet eden ve farklı etnik kökenlerden gelen mülteci girişimcilerin Suriyeli mülteci girişimcilere karşı bakışı nasıldır?

Araştırma Sorusu 2: Bu bakışın gerekçesi ya da gerekçeleri nelerdir?

3.3. Araştırmanın Örneklemi ve Örnekleme Yöntemi

Araştırmanın örneklemi İstanbul Zeytinburnu ve Esenyurt ilçelerinde faaliyette bulunan ve Suriye dışında farklı bir etnik kökene sahip mülteci girişimciler oluşturmaktadır. Bu kapsamda veriler özellikle mültecilerin yoğun olarak yaşadığı ve girişimcilik faaliyetlerinde bulunduğu İstanbul'un Zeytinburnu, Esenyurt ilçelerden toplanmıştır. Bu kapsamda, 10 mülteci girişimci ile yarı-yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeleri gerçekleştirebilmek için öncelikle Zeytinburnu ilçesine gidilmiştir.

Çalışmada kolayda ve kartopu örneklem yöntemlerinden yararlanılmıştır. “Kartopu örneklem yöntemi” özellikle ulaşılması zor gruplar üzerinde yapılan çalışmalarda sıklıkla başvurulan bir yöntemdir. Bu yöntemde ilk olarak görüşmeyi kabul eden görüşmecilerle görüşme sağlanmaktadır. Ardından, görüşülen kişilerden görüşmeyi kabul edebilecek diğer kişilerin bilgileri alınarak, belirlenen potansiyel görüşmecilere ulaşım sağlanmaktadır. Bu şekilde ilk görüşmeden hareketle kartopu şeklinde diğer görüşmecilere de ulaşılarak örneklem büyüklüğü artırılır (Güler vd. 2015). Araştırmanın örneklemi olan mülteci girişimcilerin tamamına ulaşabilmek güçtür. Zaten araştırmanın nitel bir araştırma olmasının neticesinde buna gerek de yoktur. Bu sebeple önceden belirlenen ve görüşme yapmayı kabul eden mülteci girişimcilere ulaşılmıştır. Ardından, bu kişilerden görüşme talebini kabul edecek diğer kişilere ulaşım sağlanmıştır.

Bu noktada araştırmaya katılacakların seçiminde nitel araştırmanın ruhuna uygun olarak tesadüfi olmayan örneklem yöntemlerinden yararlanılmıştır. İlk görüşmecilere “kolayda örneklem” ile ulaşılmıştır. Ardından kartopu örneklem yöntemi yöntemi kullanılarak diğer girişimcilerle görüşmeler gerçekleştirilmiştir (Coşkun vd., 2017; Güler vd., 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2018; Güler, 2019). Nitel araştırmalarda örneklem büyüklüğünü belirleyen unsur cevapların birbirini tekrarlamaya başladığı noktadadır (Eryılmaz, 2011; Güler, 2019; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu sebeple cevapların birbirini tekrarlamaya başladığı noktada, örneklem doyuma ulaştığı düşünülerek 10 mülteci girişimci ile görüşme gerçekleştirilmiştir.

3.4. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada veri toplama yöntemi olarak “yarı yapılandırılmış görüşme” yöntemi tercih edilmiştir. “Yarı yapılandırılmış görüşme” yönteminin tercih edilmiş olmasının en önemli sebebi ise; yöntemin nitel araştırmaların doğası gereği ihtiyaç duyduğu esnekliği sağlamasıdır. “Yarı yapılandırılmış görüşme” yöntemi araştırmacıya görüşme esnasında temel araştırma konusuna bağlı kalmak koşulu ile görüşmenin gidişatına göre yeni sorular ekleyebilme imkânı vermektedir. Bu bağlamda araştırmacı temel konseptin dışına çıkmayacak şekilde önceden hazırlamış olduğu sorulara açık uçlu sorular ekleyebilmekte ve araştırma ile ilgili dolaylı ya da doğrudan ilişkili olabilecek konular ekleyebilmektedir (Eryılmaz, 2011; Güler vd., 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2018).

Araştırmanın veri toplama aşaması için, yazın dikkate alınarak bir görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunun ilk kısmını görüşmeye katılan kişi ile ilgili (yaş, eğitim durumu, Türkiye’ye geldiği tarih, hangi ülkeden geldiği, gelme amacı, geldiği ülkede yaptığı iş) demografik verileri almaya yönelik sorular oluşturmaktadır. Görüşme formunun ikinci kısmında ise, görüşmeye katılan kişinin girişimine dair (gerçekleştirdiği girişimin hangi alanda faaliyet gösterdiği, ne kadar süredir bu girişimde bulunduğu, gerçekleştirdiği girişimin ölçeği, gerçekleştirdiği girişimin müşteri kitlesi) verileri toplamaya yönelik sorular sorulmuştur. Görüşme formunun üçüncü kısmında ise; diğer ülkelerden gelen mülteci girişimcilerin, Suriye’den gelen mülteci girişimcilere bakış açısını anlayabilmek amacı ile açık uçlu sorular sorulmuştur. Görüşme formunun son kısmında ise, katılımcılara eklemek isteği bir husus olup olmadığına yönelik “açık uçlu” bir soru yöneltilmiştir. Ardından görüşme formunun pilot çalışması iki mülteci girişimci ile gerçekleştirilmiştir. İhtiyaç duyulan düzeltmeler yapıldıktan sonra görüşme formuna son hali verilmiştir. (Görüşme formu EK A’da sunulmaktadır). Sonrasında görüşme formunun son hali “Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu”na sunulmuştur. Etik kurulundan alınan izin (Etik Kurulun izni EK B’de sunulmaktadır) sonrasında, öncelikle kolayda örnekleme, sonrasında da kartopu örnekleme yöntemi ile ulaşılan mülteci girişimcilere önceden belirlenen sorular sorulmak suretiyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Görüşmeler esnasında mülteci girişimcilere ses kayıt cihazı ile kayıt yapılmasını isteyip istemedikleri sorularak onayları alınmıştır. Onay vermeyen mülteci girişimciler ile gerçekleştirilen görüşmeler elle not tutularak kayıt altına alınmıştır.

Araştırmanın kalitesini artırmak adına geçerlilik ve güvenilirlik taktiklerinden yararlanmak önem arz etmektedir. Bu doğrultuda, çalışmanın içerik geçerliliğini sağlamak adına zengin bir yazın taramasından faydalanılmıştır. İlaveten, “çeşitlendirme (triangulation)” (Eryılmaz, 2011; Yıldırım ve Şimşek, 2018) yönteminden yararlanılmıştır. Bu kapsamda araştırmacı yarı yapılandırılmış görüşmeler vasıtasıyla topladığı verilerin doğruluğunu “yapılandırılmamış gözlem” verisiyle desteklemeye gayret etmiştir.

3.5. Veri Analiz Yöntemi

Çalışmanın veri analizi aşamasında araştırmacı gerçekleştirdiği nitel araştırmanın doğasıyla uyumlu olarak “tümevarımsal tematik analiz” gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmacı öncelikle tüm yarı yapılandırılmış görüşmeleri transkribe etmiş, bir diğer ifade ile metne dökmüştür. Ardından araştırmacı tüm metinleri satır satır okuyarak “açık kodlama (open coding)” gerçekleştirilmiştir. Birbiriyle ilişkili kodlar kategoriler altında toplanmış, benzer biçimde, yakın kategoriler de bir üst grup olan temalar altında toplanmıştır. Öte yandan her kategori için o kategorinin ruhunu yansıtan görüşme alıntıları okuyucuyla paylaşılmıştır (Elo ve Kyngas, 2008; Güler vd., 2015; Yıldırım ve Şimşek, 2018). Öte yandan, görüşme bağlamını daha doğru yansıtabilmek adına alıntılarda herhangi bir (imla, ifade vb.) düzeltme yapmadan alıntılarının paylaşılmasına dikkat edilmiştir.

3.6. Bulgular

Araştırma kapsamında 10 farklı mülteci girişimci ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerin en kısa sürede gerçekleşeni 28 dakika sürerken, en uzun görüşme 49 dakika sürmüştür. 10 mülteci girişimci ile toplam 359 dakika yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilmiştir. Ortalama görüşme süresi 35,6 dakikadır. Gerçekleştirilen görüşmelerin ardından transkribe edilen verinin toplam sayfa sayısı 38’dir. Görüşmelere yönelik veriler tablo 4’de sunulmaktadır. İlaveten, araştırmayı

zenginleştirmek adına, girişimcilik faaliyeti sergilemeyen ancak yine Suriye dışında farklı bir etnik köken sahip 9 katılımcı ile de ekstar görüşmeler yapılmıştır.

Tablo 4. Görüşmenin Süresi ve Transkript Edilen Verilerin Sayfa Sayısına İlişkin Bilgiler

	Başlama Saati	Bitiş Saati	Toplam Süre (Dakika)	Tnaskrive Edilen Verinin Toplam Sayfası
1.Kişi	17:12	17:50	38	3
2.Kişi	17:33	18:01	28	4
3.Kişi	18:14	18:51	37	4
4.Kişi	19:20	19:57	37	4
5.Kişi	19:15	19:45	30	3
6.Kişi	18:05	18:35	30	4
7.Kişi	19:05	19:45	40	4
8.Kişi	19:17	20:02	39	5
9.Kişi	18:18	19:07	49	4
10.Kişi	16:20	16:51	31	3
Toplam			359	38

Araştırmaya katılan mülteci girişimcilerin en küçüğünün yaşı 22, en büyüğünün ise 68'dir. Görüşmecilerin yaş ortalaması incelendiğinde yaş ortalamasının 42 olduğu görülmüştür. Görüşmecilerin 3'ü bekâr, 7 görüşmeci ise evlidir. Görüşmecilerin eğitim durumuna bakıldığında; mülteci girişimcilerin 2'si formel anlamda hiçbir eğitim almamışken, 3 girişimci ilkokul, 4 girişimci lise, 1 girişimci ise lisans eğitimlerini tamamlamıştır. Mülteci girişimcilerin Türkiye'ye geldikleri tarihlere bakıldığında; en yakın tarihte Türkiye'ye gelen görüşmeci 2021 yılında, günümüze en uzak tarihte gelen görüşmecinin ise 1982 yılında Türkiye'ye giriş yaptığı anlaşılmaktadır. Görüşmecilerin geldikleri ülkeler incelendiğinde; 7 görüşmecinin Afganistan'dan, 1'er görüşmecinin Güney Afrika Cumhuriyeti, Filistin ve Senegal'den Türkiye'ye geldikleri görülmektedir.

Mülteci girişimcilerin demografik yapılarını, Türkiye'ye girişi tarihlerini ve menşe ülkelerini içeren özet veriler tablo 5'de sunulmuştur.

Tablo 5. Görüşmeye Katılanların Demografik Yapıları, Türkiye'ye Giriş Tarihleri, Menşe Ülkeleri

	Yaş	Medeni Durum	Eğitim	Türkiye'ye Giriş Tarihi	Menşe Ülke
1.Kişi	22	Bekar	Lisans	2017	Filistin
2.Kişi	65	Evli	Yok	2010	Afganistan
3.Kişi	34	Evli	Lise	2009	Afganistan
4.Kişi	26	Evli	Lise	2019	Afganistan
5.Kişi	35	Bekar	Yok	2021	Senegal
6.Kişi	55	Evli	İlkokul	2007	Afganistan
7.Kişi	68	Evli	İlkokul	1982	Afganistan
8.Kişi	60	Evli	İlkokul	1987	Afganistan
9.Kişi	31	Evli	Lise	2017	Afganistan
10.Kişi	28	Bekar	Lise	2021	Güney Afrika Cumhuriyeti

Görüşmeye katılanların 5'i şu anda yaptığı işe yönelik olarak geçmişte eğitim almışken, 5'i ise herhangi bir eğitim almamıştır. Türkiye'ye gelme amaçlarına bakıldığında; görüşmecilerin 8'i savaştan kaçmak, 2'si ise daha iyi şartlarda iş bulabilmek için Türkiye'ye gelmiştir. Mülteci girişimcilerin geldikleri ülkede yaptıkları işlere bakıldığında; 2 kişi tekstil, 2 kişi çiftçi, 2 kişi galericilik, 1 kişi gıda, 1 kişi kaynakçılık, 1 kişi öğrenci, 1 kişi ticaret faaliyetleriyle uğraştığı görülmektedir. Mülteci girişimcilerin 7'si geldikleri ülkede kendi işlerini yaparken, 3'ü bir başkasının yanında çalışmaktadır. Geldikleri ülkede kendi işlerini yapan mülteci girişimcilerin girişimlerinin büyüklüğüne bakıldığında; 1'i büyük, 1'i orta ölçekli ve 5'i küçük işletmelerdir. Geldikleri ülkede kendi işlerini yapan girişimcilerin 7 tanesinin farklı ülkelerde yatırımları yoktur. Mülteci girişimcilerin geldikleri ülkede gerçekleştirdiği girişim faaliyetlerine yönelik veriler tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 6. Görüşmeye Katılanların Geldikleri Ülkede Gerçekleştirdiği Girişim Faaliyetleri

	Şu Andaki İş İle İlgili Geçmiş te Alınan Eğitim	Türkiye’ ye Gelme Amacı	Geldikle ri Ülkede Yapılan İş	Geldikle ri Ülkedeki İşlerin Sahiplik Durumu	İşletmeni n Büyükülü ğü	Farklı Ülkelerde ki Yatırım Durumu
1.Kişi	Eğitim Aldı	İş Bulabilmek	Tekstil	Başkasın ın İş	Başkasın ın İş	Başkasını n İş
2.Kişi	Eğitim Aldı	Savaştan Kaçmak	Gıda	Kendi İş	Küçük Ölçekli	Yatırım Yok
3.Kişi	Eğitim Yok	Savaştan Kaçmak	Kaynakç ı	Kendi İş	Küçük Ölçekli	Yatırım Yok
4.Kişi	Eğitim Aldı	Savaştan Kaçmak	Öğrenci	Başkasın ın İş	Başkasın ın İş	Başkasını n İş
5.Kişi	Eğitim Yok	İş bulabilmek	Tekstil	Başkasın ın İş	Başkasın ın İş	Başkasını n İş
6.Kişi	Eğitim Yok	Savaştan Kaçmak	Ticaret	Kendi İş	Küçük Ölçekli	Yatırım Yok
7.Kişi	Eğitim Aldı	Savaştan Kaçmak	Çiftçi	Kendi İş	Küçük Ölçekli	Yatırım Yok
8.Kişi	Eğitim Aldı	Savaştan Kaçmak	Çiftçi	Kendi İş	Küçük Ölçekli	Yatırım Yok
9.Kişi	Eğitim Yok	Savaştan Kaçmak	Galericil ik	Kendi İş	Büyük Ölçekli	Yatırım Yok
10.Ki şi	Eğitim Yok	Savaştan Kaçmak	Galericil ik	Kendi İş	Orta Ölçekli	Yatırım Yok

Mülteci girişimcilerin mevcut işlerinin hangi alanda faaliyet gösterdiğine bakıldığında; 6'sı gıda, 1'i gıda ve iletişim bir arada, 1'i sokakta satış, 1'i tekstil, 1'i sağlık gibi çeşitli alanlarda faaliyet gösterdiği görülmektedir. Mülteci girişimcilerin şu anda yaptığı işleri ne zamandır yaptıkları incelendiğinde; en kısa süreli 5 aydır bu işi gerçekleştirirken, alanında en uzun süreli çalışan ise 40 yıldır o işi yapmaktadır. Görüşmecilerin 5'i şu anda yaptığı işe benzer bir iş daha önce yapmamışken, 5'i ise daha önce çok benzer bir iş daha yapmışlardır. Mültecilerin mevcut iş yerlerinde çalışan sayıları incelendiğinde; en çok çalışana sahip olan işletmenin çalışan sayısı 9'dur, en az çalışan sayısına sahip işletmenin çalışan sayısı ise 1'dir. Mültecilerin işlettikleri girişimlerde ortalama olarak 3 kişi çalışmaktadır. Mültecilerin şuanda yaptıkları işi seçmelerindeki amaçlar incelendiğinde; 5'i para kazanmak için, 1'i ilgi alanı olduğu için, 1'i daha önce böyle bir tecrübeye sahip olduğu için, 1'i hem kendilerine hem de devlete fayda sağlamak için bu işi seçtiklerini belirtirken 2'si herhangi bir amacı olmadığını belirtmektedir. Görüşmecilerin mevcut girişimlerine yönelik veriler tablo 7'de sunulmaktadır.

Tablo 7. Görüşmeye Katılanların Mevcut Girişimlerine Yönelik Veriler

	Faaliyet Alanı	Faaliyet Süresi (Ay)	Mevcut Girişime Yönelik Tecrübe	Mevcut Çalışan Sayısı	Mevcut Girişimi Seçmekteki Amaç
1.Kişi	Gıda	5	Tecrübeli	2	Belli Amaç Yok
2.Kişi	Gıda	36	Tecrübesiz	4	Türkiye'ye Fayda Sağlamak
3.Kişi	Gıda	60	Tecrübesiz	2	Belli Amaç Yok
4.Kişi	Gıda ve İletişim	12	Tecrübeli	2	Tecrübesini Kullanmak
5.Kişi	Sokakta Satış	8	Tecrübesiz	1	Para Kazanmak

6.Kişi	Gıda	72	Tecrübeli	1	Para Kazanmak
7.Kişi	Tekstil	480	Tecrübeli	1	Para Kazanmak
8.Kişi	Gıda	420	Tecrübeli	5	Para Kazanmak
9.Kişi	Gıda	24	Tecrübesiz	5	Para Kazanmak
10.Kişi	Sağlık	8	Tecrübesiz	9	İlgi Alanı

Görüşmecilerinin ürünlerinin daha çok hangi kesime hitap ettiğine bakıldığında; 8'i ürünlerinin hiçbir ırk, din ayrımı gözetmeksizin herkese hitap ettiğini belirtirken, 2'si Afganlara yönelik olduğunu belirtmiştir. Görüşmecilerin 6'sı müşterilerin kültürel kimliği ile ilgili olarak hiçbir ayırım olmadığını ve her ülkeden insanın kendileri ile alışveriş yaptığını belirtirken, 1'i daha çok Afgan tüketicilere hitap ettiklerini belirtirken 3'ü herhangi bir görüş belirtmemiştir. Farklı milletten biriyle ortak iş yapmaya nasıl bakarsınız sorusuna; 3'ü ortaklık kurulacak kişiyi tanıdıkları takdirde hiçbir problem olmayacağını, 2'si ise ortaklığı hiçbir şekilde düşünmediklerini, 1'i sadece Müslümanlarla ortaklık kurmak istediklerini, 1'i sadece Türklerle ortaklık kurmak istediklerini, 1'i paranın önemli olduğunu ve parası olan herkesle ortak olabileceklerini, 1'i ırk ayrımı yapmadan herkesle ortak olabileceğini, 1'i ise herhangi bir görüş belirtmemiştir. Görüşmecilerin müşteri kitlesiyle ve farklı milletten biriyle ortak iş yapma fikirleriyle ilgili veriler tablo 8'de sunulmaktadır.

Tablo 8. Görüşmecilerin müşteri kitlesi ve farklı milletten biriyle iş yapma fikirleri

	Ürünlerin Hitap Ettiği Kesim	Müşteri Kitlesinin Kültürel Kimliği	Farklı Milletten Biriyle Ortak İş Yapma Fikri
1.Kişi	Her Kesime	Her Kimlik	Ortaklığa Karşı
2.Kişi	Her Kesime	Her Kimlik	Tanımak Koşulu
3.Kişi	Her Kesime	Her Kimlik	Müslümanlarla

4.Kişi	Her Kesime	Her Kimlik	Türklerle
5.Kişi	Her Kesime	Her Kimlik	Para Öncelik
6.Kişi	Afganlar	Afganlar	Tanımak Koşulu
7.Kişi	Her Kesime	Cevap Yok	Millet Ayırımı Yok
8.Kişi	Her Kesime	Cevap Yok	Ortaklığa Karşı
9.Kişi	Afganlar	Her Kimlik	Tanımak Koşulu
10.Kişi	Her Kesime	Cevap Yok	Cevap Yok

Tezin bu noktasından sonra ise görüşmecilerin açık uçlu sorulara verdikleri cevaplardan ilginç olanları okuyucuyla paylaşılacaktır.

Soru: *Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki girişimcilik faaliyetleri hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Bu soruya katılımcılar tarafından verilen yanıtların muhtelif eksenlerinin olduğu görülmektedir. Cevapların ilk boyutu Suriyeli mültecilerin neden girişimcilik faaliyeti sergilemek zorunda oldukları üzerinedir. Yanıtların mühim bir kısmı Suriyeli mültecilerin girişimcilik faaliyetlerini, onların Suriye'de yaşanan iç savaş nedeniyle ülkelerini terk etmek zorunda olmalarına bağlamaktadır. Katılımcılara bu insanlar, göç ettikleri yeni ülkede kendi ve ailelerinin hayatlarını sürdürebilmek adına girişimcilik faaliyeti sergilemektedirler ve bu onlar için bir seçenekten ziyade bir zorunluluktur:

Mecburiyetten dolayı işletme açıyorlar. Savaştan geldikleri için çalışmaları gerekiyor. Aileleri var ve çalışmaya mecburlar (*Görüşmeci 1, Erkek, 22*).

Vallahi onların da ihtiyacı olduğu için dükkân açıyor. İhtiyacı için açıyor. Eğer ihtiyacı olmasa hiç kimse çalışmaz. Onlar da ülkelerinde savaş olduğu için kaçtı geldi buraya mecburen. Burada ekmek teknesi kurması lazım ki karnı doysun. Onlar da çalışıyor ... Onun için her kimse kendi geçimi için çalışacak. Çalışmadan geçim geçmiyor (*Görüşmeci 8, Erkek, 60*).

Katılımcıların verdiği yanıtların ikinci eksenini ise Suriyeliler'in girişimcilik faaliyeti sergilediği sektörler üzerinedir. Katılımcılar Suriyeli mültecilerin ağırlıklı olarak hizmet sektöründe girişimcilik faaliyeti sergilediklerine inanmaktadırlar:

Çok fazla Suriyeli girişimci tanımıyorum ama onlar genelde hizmet işlerinde çalışıyorlar (*Görüşmeci 5, Erkek, 35*).

Ne düşüneyim? Bunlar da gelmiş ticaret yapıyorlar, geçim için geçim sağlarlar (*Görüşmeci 6, Erkek, 55*).

Son olarak katılımcıların ilgili soruya verdikleri yanıtlar içerisinde bir boyutun da Suriyeli girişimcilere ilişkin hisleri olduğu görülmektedir. Genel olarak cevaplayıcıların Suriyeli girişimcilere ilişkin nötr bir ruh halinde oldukları gözlemlenirken, az sayıda katılımcının

ise Suriyeli girişimcilere yönelik müspet ve menfi duygularını paylaştıkları tespit edilmiştir.

Onların hakkında düşünmüyorum da, bize zarar verenleri de görmedim. Onların herkes kendi işinde. Onlardan biz kötülük görmedik. Onlar da kendi geçimlerini sağlamaya çalışıyorlar. Bizler hep onlardan kötülük görmedik. Geliyorlar biraz biraz Türkçeyi anlamış. Bize göre daha geç öğreniyorlar Türkçeyi sanırım ama evet onların da şimdilik bir zararını görmedik. Sadece sosyal medyada haberlerden gördüğümüz kadarıyla (*Görüşmeci 2, Erkek, 65*).

Biz Müslüman olarak herkesin rızkını Allah veriyor. Suriyeli dükkân açmış kendi rızkını yiyor, ben dükkân açmışım kendi rızkımı yıyorum. Ne fazlasını isteyebilirim ne eksigini alabilirim. Bunun için fark etmez (*Görüşmeci 3, Erkek, 34*).

Müspet görüş bildirenlerin ağırlıklı olarak, empatik davranarak, kendileri gibi mülteci olan Suriyeliler'e sempati duydukları görülmektedir:

Vallahi seviyorum. O da mültecidir. Ben de mülteciyim. Bir zamanlar Türkiye ekmek bulamazken orası çok zengindi. Şimdi burası böyle olunca bizim insanlarımız farklı Suriyeliler dedi. Kötü vardır. Beş parmak bir değil. İyisi de var, kötüsü de var. Afganlı da iyisi, kötüsü var. Hepsini bir tutmayacaksın. Mesela bizde de kötüsü var. Mesela şimdi çingene gelenler var Afganistan'dan. Onunla beni farklı tutarsan, o senin yanlışın. Şimdi üçünüzü ben bir görüyorum ama başka birisi yanına gelip durursa o farklı biri olabilir. Onun farkına ayırmak önemli. Biz şimdi 40-45 senedir buradayız. Bir Kürt kavga ederse bir Türk kavga ederse gider ikisini ayırırız. Ortasına girip ayırırız. 79'da ben Suriye'ye gittim. Almanya'ya gittim. Amerika'ya gittim. İngiltere'ye gideceğim. Fransa'ya gittim. İtalya'ya gittim. Ben 32 memlekete gittim. Sen boş ver, parayı veren düdüğü çalar. O zamanlar gidebiliyordum, işim vardı. 70-80 kişi çalışıyordu. Günlük gelirim 10-12 bin dolardı (*Görüşmeci 7, Erkek, 68*).

Suriyeli girişimcilere ilişkin görüşleri daha ziyade menfi yakada bulunan katılımcıların ise, Suriyeliler'i daha ziyade genel ve işe yönelik davranış ve alışkanlıkları nedeniyle eleştirdikleri gözlemlenmektedir:

Vallahi yani ben Suriyelileri burada çok istemiyorum. Açıkça söylüyorum. Valla nasıl söyleyeyim? Türkçe'yi de çok iyi bilmiyorum. İyi değil. Kendilerini tutuyorlar. Kendi sözlerini

ödemiyorlar. Sözlerini tutmuyorlar. Mesela burada bir iş oluyor. İyi çalışmıyorlar. Mesela burada bir eleman çalışıyor, o doğru çalışmıyor. Burada duruyor. Verdiğim bir şey yapmıyor. O yüzden istemiyorum onları. Ondan sürekli telefonlarla konuşuyorlar. Ama Suriye'de de çok az çalışıyorlardı onlar. Burada da çok az çalışıyorlar. O sistemi buraya getirmeye çalışıyorlar. Söz veriyorlar sözünde durmuyorlar (*Görüşmeci 9, Erkek, 31*).

Soru: *Kültürel anlamda Suriyeli girişimcileri kendinize yakın buluyor musunuz?*

Katılımcıların Suriyeli girişimcileri kendilerine yakın bulma sorusuna; “hayır”, “evet” ve “kısmen” şeklinde gruplanabilecek üç farklı cevap verdiklerini görülmektedir. Bu cevaplar içerisinde en ağırlık olan cevap ise “hayır” cevabıdır. Fikirleri bu grupta toplanan katılımcılar sıklıkla Suriyeli girişimcileri kendilerinden kültürel ve ahlaki manada radikal düzeyde farklı görmektedirler:

Yok onlar bizlere benzemiyorlar. Bizlere kesinlikle benzemiyor onlar. Bizlerin söylediklerimiz dillerimiz Türkçeyle yüzde yüz karışık. Bizler Afganistan’ın Türkleriyiz. Bizlere benzemiyorlar. Bizlerden çok onlar değişik. Kültür olarak da benzerlik yok (*Görüşmecı 2, Erkek, 65*).

Tekrar söylüyorum. Bizden biri olarak görmüyorum onları. Kaç tane burada Suriyeli tanıdıysam hiçbirisi iyi değil. Sağlam adam değiller. Onları ben tanıdım ama hiçbirisi iyi değil. Sağlam bir adam Suriyeli parası da var, bununla iş yaparım. Sağlam adam olursa iş yaparım. Düzgün çalışıyor, sözünde duruyor biliyor ki ben insanım hayvan değilim, insan gibi çalışıyor, insan gibi geziyor, insan gibi yiyorlar, yalan söylemiyor, sözünde duruyor. Bu tarz insanlar sağlam insanlar, bu tarz insanlarla iş yaparım. Müslümandır, beş vakit namaz kılıyor ise bu tarz insanlarla iş yaparım. Türkler de burada Suriyelileri istemiyorlar (*Görüşmecı 9, Erkek, 31*).

Suriyeli girişimcilere ilişkin daha itidalli bir yaklaşım sergileyen, “hayır”cılara kıyasla daha küçük bir grup, bu grupla kendileri arasında “kısmen” benzerlikler kurmakta ve bunu da ağırlıklı olarak savaştan kaçmak gibi ortak bir kadere ve müslümanlık gibi bir ortak üst kimliğe atfetmektedirler:

Biraz yakınız. Çünkü onlar da savaştan kaçmış gelmişler. Biz de kaçmışız gelmişiz. Ortak şeylerimiz olduğu için birbirimizi anlıyoruz. Mesela ben onları şey yapıyorum, kıskanmıyorum. Çünkü onlar da savaş görmüş, biz de savaş gördük (*Görüşmecı 4, Erkek, 26*).

Bizim için fark etmiyor. Biz de mülteciyiz buraya gelmişiz yerleşmişiz. Onlar da mültecidir onlar da savaştan kaçmıştır. Biz de savaştan kaçtık geldik. Onların da bazıları iyidir, bazıları iyi değildir. Onun için benim komşular var. Beraber oturuyoruz. İyi bir insanlar. Öyle bir parça ekmek olursa onlarla bölüşüyoruz. Ama bazıları var iyiliği bilmiyor. Bunlar her ülke için böyledir. Ben kendi amcamın çocuğu oldu da kötü olsa da kötü diyorum ama iyi olsa iyidir iyi deriz, kötü olsa kötü deriz. Onları yakın buluyorum dersem yalan olur. Yakın yakın olmalarının sebebi onlarda savaştan kaçmış gelmiş. Bizler de savaştan kaçtık geldik. Ülke savaşta olduğu için onlar orada. Barınamıyorlar kaçıyorlar. Türkiye'ye geldiler Müslüman ülke olduğu için yerleştiler. Biz Müslüman olduğu için bu ülkede yaşıyoruz. Eğer Müslüman olmazsa burada yaşamayız. Pakistan Müslüman İran, Müslüman olduğu için biz buralarda yaşıyoruz. Suriye Müslüman (*Görüşmeci 8, Erkek, 60*).

Son olarak, küçük bir grup katılımcı da bu soruya “evet” cevabı vermekte ve kendilerini Suriyeli girişimciler yakın görmektedir. Bu yakınlık algısının kökleri incelendiğinde, dini referansların ağırlıkta olduğu ve mültecilik ortak statüsünün de bir diğer ortak nokta olduğu görülmektedir:

Aslında böyle bir şey var, şu Müslüman coğrafyası kültürler hemen hemen aynı. Yakın kültürler. Tabi ki onlar mesela bir Özbek pilavcı örnek vereyim. Afganistan, Özbekistan, Türkmenistan bunlara Bahara deniyor. İsmi aynı, pişirilişi aynı, pişirilme tarzı ise herkes kendine göre yapıyor. Birisi nohut atıyor, birisi ceviz atıyor, birisi baharat atıyor. Hepsisi aynı kültür, aynı pilav. Mesela birisi Afgan pilavı diyor, birisi Özbek pilavı diyor. İkisi de aynı pilav. Bunlarda da et var, pirinç var, havuç var. Ama birisi nohut kattı mı Buhara pilavı oluyor. Ondan sonra fıstık mı attı Taşkent pilavı oluyor (*Görüşmeci 3, Erkek, 34*).

Kendime yakın kendime yakın hissederim tabii niye hissetmeyeceğim? Biz de Müslümanız onlar da Müslüman elhamdülillah, dinden dolayı, bizde mülteci olarak gelmişiz buraya onlar da mülteci olarak. Yani işler buraya onlar da mülteci olarak gelmişler buraya, aynı amaç, aynı zorluklar. Komşularımın Afganlı olması ya da Suriyeli olması benim için fark etmez. İnsan olsun yeter. Benim için o önemli, komşuluk hakkını veriyorlarsa hiçbir sıkıntı yok. İsterse Afgan olsun komşuluk hakkı vermedikten sonra bir şey ifade etmez benim için (*Görüşmeci 6, Erkek, 55*).

Soru: Farklı kültürlerin ortak çalışmada buluşması sizin için neyi ifade ediyor?

Katılımcıların farklı kültürlerden insanlarla birlikte çalışmasına ekseriyetle olumlu baktıkları görülmektedir. Katılımcılar farklı insanlarla çalışmanın kişinin bakış açısını zenginleştirdiğine ve onları geliştirdiğine inanmaktadırlar:

Başka bir kültür bulunuyoruz ve yeni şeyler öğreniyoruz. Yeni insanlarla tanışıyoruz (*Görüşmecı 1, Erkek, 22*).

Ortak çalışılabilir. Farklı insanların olması iyi bir şeydir... Kimlik hiçbir şekilde önemli değil önemli olan para kazanmak. Nereli olduğu önemli değil (*Görüşmecı 5, Erkek, 35*).

Öte yandan katılımcıların azınlık olarak ifade edilebilecek bir kısmı, başka kültürlerden insanlarla iş yapmaya sıcak bakmamaktadırlar. Bu tür çok kültürlü bir ortamın bazı sorunlar ortaya çıkarabileceğine inanmaktadırlar:

Biraz zor olur bence. ... Biz ikimiz mesela burada Afganistan' lıyız ama buraya bir Suriyeli gelirse bizi de işten çıkartmaya çalışır. Ya da biz onu burada sıkıştıracağız. Bu olabilir yani. Bunu yaparlar yani. Mesela hep böyle şeyler düşünmeyelim. O da gelmiş burada kendi rızkını kazanıyor ben de kendi rızkımı kazanıyorum (*Görüşmecı 3, Erkek, 34*).

Katılımcıların beraber çalışmaya ilişkin görüşlerine dair kod, kategori ve temalar aşağıda tablo 9'da sunulmaktadır.

Tablo 9. *Kültürlerarası Çalışmaya Bakış*

Kodlar	Kategoriler	Temalar
Yeni şeyler öğrenmek	Gelişmek	Kültürlerarası Ortamda Çalışmaya Müspet Bakış
Farklı insanlarla çalışmak	Çeşitlilik	
Diğerlerini sıkıştırmak	Kültürel rekabet	Kültürlerarası Ortamda
Diğerlerini işten çıkarmak		Çalışmaya Menfi Bakış

Bu soruya istinaden olumlu bakış açısına sahip katılımcılar, bilhassa “ahlaklı olmak”, “güvenilir olmak” ve “iyi insan olmak” kavramlarını ön plana çıkarmakta, bireyler bu erdemlere sahip olduklarında beraber çalışmanın daha kolay ve verimli olacağını vurgulamaktadırlar. Yine katılımcılar ulusal düzeyde kültürel yakınlıkların da birlikte çalışmayı kolaylaştırıcı bir faktör olduğunu vurgulamaktadırlar:

Mesela birbirine güvense Amerikalı da olsa fark etmez. Yani mesela birbirine güveniyor ya fark etmez kiminle çalıştığın. Onun için fark etmez yani. Yüz memleketten de gelse birbirine güvense iş birliği yapabilir. Birbirine güvenmezse yapamaz (*Görüşmecı 4, Erkek, 26*).

İnsanlar arasında ayrım yapmıyorum. İş ahlakının olması çok önemli. Farklı kültürler ortak çalışmalar yapabilir. Önemli olan insan olması. İş ahlakının olması. ... Tabi yapabilir. Kişilikleri gelişmişse, ahlaki değerleri varsa birlikte çalışabilirler (*Görüşmecı 10, Erkek, 28*).

Her kimse kendi kültürüne bırakacaksın. Sen dindarsan o dinsizse onu da karıştırmayacaksın. O kendi dininedir. İsa kendi dinine, Musa kendi dinine onun için onu kendi dinine bırakacaksın. Onunla işin olmayacak. Sen işine bakacaksın. Biz kendi dinimizde olduğumuz için bizim dinimiz kendimize onun dini kendinedir. Bu bizi ilgilendirmiyor. Dil bir problem değil. Orta Asya olduğu zaman hepsi birbirini anlıyor. Pakistan olsun, Afganistan olsun, İran olsun. Bunların dili birbirine yakın. Özbekistan, Kırgızistan, Tacikistan onların hepsi birbirine yakın. Hepsi birbirini biliyorlar. Azerbaycan bunlar birbirine yakın. Onların çalışma ile bir sıkıntısı olmuyor (*Görüşmecı 8, Erkek, 60*).

Soru: Suriyeli girişimcilerle ortak iş yapmak hakkında ne düşünüyorsunuz?

Katılımcıların çoğunluğunun Suriyeli girişimciler ile ortak iş yapma hususunda karışık duygular içerisinde oldukları görülmektedir.

Genel olarak bir önemi yok. Yapabilirim ama çok tercih edeceğimi düşünmüyorum. Çünkü az önce de dediğim gibi onlara güvenmiyorum (*Görüşmeci 10, Erkek, 28*).

Öte yandan sayıları kararsızlar kadar fazla olmamakla birlikte, bazı katılımcıların bu tür bir işbirliğine müspet, kimilerinin ise menfi yakadan yaklaştıkları görülmektedir. İşbirliğine negatif yaklaşanların sıklıkla ahlak kavramını ve bu konudaki şüphelerini ön plana çıkardıkları görülmektedir:

Çalışabiliriz ama ortaklığı sevmiyoruz. Ben iş yeri açmak istedim ama kendim açmak istedim, ortaklık yapamam (*Görüşmeci 1, Erkek, 22*).

Biz Özbekler için ama güvendiğimiz biriye olur. Bir kişinin kimliği olmasa, oturma izni olmasa ben ona inanmam, iş yapmam. Onları kasada çırak olarak da pek güvenmem. İşe de almam. Öyle insanlara borç da vermiyorum ben. Nakit para isterlerse borç para felan, tanımıyorsam burada evi yoksa, arabası yoksa öyle gelip geçen biri. O yüzden borç veremem. İnanmadığımızla alış veriş yapmıyoruz (*Görüşmeci 2, Erkek, 65*).

Son olarak, bu noktada bu ve önceki sorunun cevaplarını bir arada düşünmek ilginç olabilecektir. Hatırlanabileceği gibi, bir önceki soruda, ezici bir çoğunluk diyebileceğimiz sayıda katılımcı, farklı kültürlerden gelen kişilerle çalışmaya muhtelif nedenlerle olumlu baktıklarını beyan etmişlerdi. Öte yandan, soru Suriyeli girişimciler özelinde tekrar sorulduğunda kararsızların sayısının ciddi manada artış göstermesi üzerine düşünülmesi gereken bir konudur.

Soru: Kendinizi ve bir Suriyeli girişimciyi düşündüğünüzde; işinizi kurarken karşılaştığınız zorluklar nelerdir, bu zorlukları Suriyeli bir girişimcinin de yaşadığını düşünüyor musunuz?

Katılımcıların büyük bir kısmı işlerini kurarken karşılaştıkları sorunların altını çizerken görece daha az bir kısmı işlerini kurarken herhangi bir zorlukla karşılaşmadıklarını belirtmişlerdir:

Türkiye'deki insanlar ayrımcılık yapmıyorlar. Bu nedenle bir zorluk yaşamadım. Türkiye'de insanlar arkadaş canlısı. Burada siyahi olmamla ilgili bir problemle karşılaşmadım. Başka ülkelerde siyahi olduğum için problem yaşayabilirim. Türkiye'de bir ay kaldıktan sonra kimliği ücretsiz veriyorlar. Bu nedenle burada yaşamak daha kolay. Senegal kendi ülkeme benziyor. Burada pasaportsuz dolaşabiliyorum (*Görüşmeci 5, Erkek, 35*).

Her şeyi zorlandık ekmek para pul olmadığı için. Malımızı yaptık kimseye satamadık. Sene 87, 88, 89 kimse almıyordu. Biz elimize alıyorduk, gidiyorduk. Beyazıt Meydanında satıyorduk. Oradan geçimimizi geçiriyorduk. Almamalarının sebebi yabancı olduğumuzdan dolayı değildi o zaman para yoktu kimsede, para sıkıntısı vardı. O zaman bir dolar oldu 30 kuruş, şimdi 1 dolar oldu 18 lira. Tabi ki üzülüyorum. Duruma bizim bütün şeyimizi. Bu dolar altüst etti. Ben 32 senedir Zeytinburnu'nda çalışıyorum. Burada pirinç satıyorum. Buranın vergisi yok. Tabi ki Suriyeli de zorlanıyor. Vatandaş olması lazım, vergi levhası alması lazım. Biz de bu zorlukları çektik. Toplumsal anlamda olumsuz hiçbir şey yok. Bu Zeytinburnu'nda bizden aynı işi yapıyorlar. 1000 tane dükkân var. Burada bu mahallede Türk olan hiç kimse yok. Hepsi Afgan, hepsi Özbek. İstanbul'un farklı yerlerinde de birazcık yabancılık çekiyorduk ama alışıyorduk. Üç sene Kayseri'de kaldım. Orayla alıştık. Burasını çoğu bizden. Afgan, İran, Pakistan, Afganistan, Özbekistan öyle bir şeyler var burada. Buradan Türkler almıyor. Buradan alanlar genelde bizim milletimiz alıyor. Sattığınız ürünle gelen müşterinin profili millet değişiyor. Örneğin, dericilik ile ilgili böyle bir sıkıntı yok. Dericilik deri satış yaptığında her milletten insan benden alıyordu ama yiyeceklerle ilgili satış yaptığım zaman benden sadece bizim olanlar alıyor (*Görüşmeci 8, Erkek, 60*).

Katılımcıların karşılaştıkları sorunlar incelenirken özellikle yasal ve kültürel anlamda zorlukların vurgulandığı görülmüştür. Yasal anlamda zorlukları; vatandaşlık alma, çalışma izni alma, tapu almak gibi çeşitli zorluklar oluşturmaktadır:

Onlara tanıklık etmediğim için bilmiyorum. Herkes başına düştüğü zaman anlıyor. Biz açarken çok zorluk çektik. Sigorta işleri, tapu işleriyle çok uğraştık. Suriyeliler nasıl aşılar bilmiyorum. Biz ırkçılık gibi zorluklar yaşamadık. Sadece vergi, sigorta gibi herkesin yaşadığı zorlukları yaşadık. Bizim dükkânımız küçük olsa da devlete, kanuna en beraber. Şükür kimliğimiz var. Dükkânın bir tapusu var. Vergi veriyoruz. Kişilerin ayrı sigortası var, dükkânın ayrı sigortası var. Her şeyimiz kanuna uygundur (*Görüşmecı 2, Erkek, 65*).

Kültürel anlamda karşılaşılan sorunları ise genellikle aynı dili konuşamamanın getirdiği güçlükler oluşturur:

Burada dil bilmediğim için iş kurarken bazı zorluklar çektim. Türkler İngilizce veya başka bir dil bilmiyor sadece Türkçe biliyor. Bu nedenle Türklerle iletişim kurabilmek için Türkçe öğrenmek zorundaydım. Bunun dışında çok fazla problem yaşamadım (*Görüşmecı 10, Erkek, 28*).

Katılımcıların büyük çoğunluğu Suriyelilerin de çeşitli zorluklarla mücadele ettiğini vurgularken azınlık olarak görebileceğimiz bir kısım ise Suriyelilerin sıkıntı yaşamadığını aksine destek gördüklerini dile getirmektedir:

Birincisi bir dükkân açtığında işe adam alırken düşünürsün, ben ne kadar zorluk çektiysem o da o kadar zorluk çekmiştir. Yani benimle aynı şartı taşıdıktan sonra, ben vergi veriyorsam o adam da vergi veriyor. Elektriği ben ödüyorsam o da ödüyor. Her şeyi orada düşünmek lazım (*Görüşmecı 3, Erkek, 65*).

Ekonomik olarak, Suriyeliler için daha kolay. Suriyeliler için her şey daha kolay. İş sigortası almaları daha kolay çünkü vatandaşlıkları var. Bize vatandaşlık vermiyorlar. Suriyeliler ve Türkmenlere veriyorlar. Bizim için çalışma izni çok zor. Her bir kişi için 5 Türk lazım yoksa çalışma izni vermiyorlar. Suriyeliler için her 1 kişi için 1 kişi lazım. Bizim için çalışma izni çok pahalı. 5 kişiyi bilsak bile kabul etmeyebiliyorlar. Suriyeliler için çok kolay (*Görüşmecı 1, Erkek, 22*).

Soru: Bu zorlukları aşabilmek için kimlerden destek aldınız?

Katılımcıların önemli bir kısmı karşılaştıkları zorlukları aşabilmek için aile, akraba, kendilerinden önce Türkiye'ye gelen etnik ağlarından destek aldıkları görülmektedir. Bunun yanı sıra daha az bir kısmı ise kimseden yardım almadıklarını ve tüm zorluklarla kendileri mücadele ettiklerini belirtmişlerdir:

Mesela buraya geldikten sonra amcam vardı burada. Onun dükkânı vardı. İşte o deri işi vardı, lokantası vardı. Yani tanıdık vasıtasıyla sektöre girdim. Buraya geldikten sonra iş mutlaka bulunur. Ben ilk geldiğimde çok zorlukla karşılaştım. İlk gittim taksim meydanına çok ağladım. Kimse yanımda yoktu. Gittim adama adres soruyorum adam, senin dilinden anlamıyorum diyor. Ben de adama anlatamıyorum. Sadece konsolos diyorum. Sonra birisi anladı o zaman şöyle git dedi. O zaman çok dar sokağın içindeydi konsolosluk. Hiçbir zaman bunu unutamam (*Görüşmecı 3, Erkek, 34*).

Bizimkilerden önceden gelenler vardı. Sonra biz geldik. Bizde bunlardan öğrendik. Çıraklık yaptık. Onların yanında, tanıdıkların yanında çıraklık yaptık. Onlar olmasaydı ya inşaata giderdik ya taksiye giderdik ya da çıraklık yapardık, işçilik yapardık. Burada olanların faydası bize oldu (*Görüşmecı 8, Erkek, 60*).

Kimseden destek almadık. Kendimiz yaptık. Oğlum kendi uğraştı. Onun da Türkçesi iyi. Bizim için bir tercüman bulundurmuyorlar her şeyi bireysel yapıyoruz (*Görüşmecı 2, Erkek, 65*).

Tablo 10. Zorlukları Aşmak için Yardım Almak ya da Almamak Üzerine

Kodlar	Kategoriler	Temalar
Bireysel Yapıyoruz, Bize Yardım Eden Olmadı, Oğlum Yaptı, Tek Başıma Taşındım	Kendimiz	Yardım Almadım
Destek Almadım, Sıkıntı Yok	Zorluk Yaşamadım	
Arkadaşlardan Destek, Bizden Önce Gelenlere Çıraklık Yapmak Ortaklardan Destek, Tanındıklar,	Akraba Dışı Çevrem	Yardım Aldım
Ailemiz, Amcamın Lokantası, Amcamın Deri Dükkanı	Akrabalar	

Soru: Sizce Suriyeli girişimciler Türkiye’de yasalar tarafından destekleniyor mu?

Katılımcıların büyük çoğunluğu Suriyeli girişimcilerin yasalar tarafından desteklenip desteklenmediğine yönelik bilgisinin olmadığı yönünde soruya yanıt vermiştir. Bunun dışında azımsanmayacak bir kısım görüşmeci ise Suriyeli girişimcilerin desteklendiği yönünde cevaplar vermiştir:

Bu konuda hiçbir fikrim yok, destekler desem desteklemez desem yalan olur (*Görüşmeci 6, Erkek, 55*).

Hükümet Suriyelilerin ülkesinde savaş olduğu için onlara yardım etti. Her gün televizyonda Suriyelilerin Türkiye’de işledikleri cinayetleri görüyorum. Yaptıkları suçları haberlerden izliyorum. Hükümet onları destekliyor ancak onların burada işledikleri suçlara engel olacak yasaların olmadığını düşünüyorum. Bu fikir sadece televizyondan izlediğim kadarı ile oluştu. Bütün bunlara rağmen hükümet onlara iş kurarken destek oluyor. Bunu doğru bulmuyorum (*Görüşmeci 10, Erkek, 28*).

Suriyeli mülteci girişimcilerin Türkiye’de yasalar tarafından desteklendiğini düşünen katılımcıların görüşlerinin; ekonomik, kalacak yer, sağlık ve vatandaşlık verilmesi alanlarında yoğunlaştığı görülmektedir:

Mülteci nereli olursa, mülteci mültecidir. Türkiye mesela Almanya’ya gitti mi mültecidir. Ama Afganistan milleti buraya geldiği zaman mülteci olarak gelmiyor. Kendi ülkeleri olarak düşünüyor. Türkiye’yi mesela benimseyenler var ama benimsemeyenler de var. Türkiye’de Suriyelilere maaş verenler de var. Maaş nasıl veriyor. Adam Avrupa’dan alıyor, sözleşmesi var. Tabi ki bunu verecek. Mesela Afganlara devlet yardım veriyor ama böyle maaş bağlama gibi şeyler yok Afganlara. Bence kimlik alırken Suriyeliler. Onlar daha kolay alıyorlar. Ben kolay alsaydım 13 sene oldu gireli kolay olurdu. Devlet Avrupa’dan Suriyeliler için yardım alıyor. Aldığı yardımları onlara veriyor ama bize de verse sevineceğiz. Başka bir şey istemiyoruz (*Görüşmeci 3, Erkek, 34*).

Bence hastanelerde, yemek yerlerinde ücretsiz giriş izni verebilirler onlara (*Görüşmeci 10, Erkek, 28*).

Soru: Suriyeli girişimcilerin müşteri kitlesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Katılımcıların çok ciddi bir kısmı Suriyeli mülteci girişimcilerin müşteri kitlesini yine Suriyelilerin oluşturduğunu belirtmiştir. Bunun yanında bazı katılımcılar Suriyelilerin müşteri kitlesini Türklerin ve Arapların oluşturduğunu vurgularken belirli bir kitlenin olmadığı herkesin Suriyelilerin müşteri kitlesini oluşturduğunu belirten görüşlere de rastlanılmıştır:

Mesela Suriyeliler kendi bakkallarından gidip alı-veriş yapıyorlar. Mesela onların lokantaları da öyle. Gitseniz hep onların kendi müşterileri var yani Suriyeli müşterileri var. Ben de bir kere gittim ama yemekleri güzel (*Görüşmeci 3, Erkek, 34*).

Onlara kendi Suriyeliler çok gidiyor. Mesela bizimkiler de çok gidiyor. Kendisi daha Suriyeliler çok gidiyor ama eğer iyi insansa Türkler de gider. Yani satışına göre giderler. Aynı şeyleri de satsak Suriyeliler yine de kendilerini tercih ederler (*Görüşmeci 4, Erkek, 26*).

Bence herkes gidiyordur. Kim neye ihtiyacı varsa girip alabilir. Bence bir kitle yok. Suriyeliden Türkler de alıyor, farklı ülkeden gelen insanlar da alıyor (*Görüşmeci 10, Erkek, 28*).

Soru: Suriyelilerin birbirlerine destek olduklarını düşünüyor musunuz?

Katılımcıların önemli bir kısmı Suriyelilerin birbirlerine destek olduklarını düşünmektedir. Suriyelilerin birbirlerine destek olduklarını düşünen bazı katılımcılar bu destekleri verilen hizmetin belirli bir ekonomik limiti aşmamak koşulu ile olduğunu belirtmiştir:

Tabi destek oluyorlar. Her konuda birbirlerine destek oluyorlar. Bir ihtiyacı olduğu zaman da yardım ediyorlar birbirlerine. Getiriyorlar, veriyorlar birbirlerine. Bizler de birbirimize destek oluyoruz. Buraya memleketten gelmiş, hiçbir şeyi yok. Diyor; benim bir şeyim yok. Ben ev tutacağım, kendi aramızda para topluyoruz. Ona ev tutuyoruz, çalıştırıyoruz. Bizim burada derneklerimiz var. Kaç tane 12 tane dernek var. Burada kaç tane derneğimiz var (*Görüşmeci 8, Erkek, 60*).

Onlar bazen birbirlerini destekliyorlar. Ama önemli olan ekonomiklik. Yani neyi ucuzsa daha çok oraya gidiyor insanlar (*Görüşmeci 3, Erkek, 34*).

Suriyelilerin birbirlerine destek olduklarını düşünen katılımcıların cevapları incelendiğinde bu desteklerin finansal alanda yoğunlaştığını düşündükleri görülmektedir:

Birbirlerine parasal olarak destek veriyorlar. Bunun dışında sürekli birbirleriyle iş yapıyorlar. Bu da onları daha çok güçlendiriyor (*Görüşmeci 5, Erkek, 35*).

Suriyelilerin birbirine destek olduklarını düşünen diğer katılımcıların yoğunlaştığı nokta ise sosyal alanlar olduğu görülmektedir:

Birbirlerine destek olarak hep birlikte hareket ederler. Sosyal açıdan birbirlerine destek olurlar. Maddi açıdan çok görmedim. Kendi dükkânlarından alıyorlar (*Görüşmeci 2, Erkek, 65*).

Katılımcıların önemli bir kısmı bu desteklerin Suriyeli mülteci girişimcilere ciddi rekabet avantajı yarattığına inanmaktadır. Nispeten daha az sayılabilecek bazı

katılımcıların bu desteklerin Suriyeli mülteci girişimcilere ciddi bir rekabet avantajı yarattığı hususunda emin olmadıkları görülmüştür:

Çok fazla değil (*Görüşmeci 3, Erkek, 34*).

Soru: Suriyeli mülteci girişimcileri ve kendinizi/kendi ülkenizin Türkiye’de yaşayan girişimcilerini düşündüğünüzde durumunuzu anlatmak için ne tür bir ifade kullanabilirsiniz?

Katılımcıların Suriyeli mülteci girişimcilere yönelik görüşlerinin üç farklı kategoride toplandığı görülmüştür. Görüşlerden ilki çeşitliliğin güzel olduğunun ve Suriyeli girişimcilerle ortak iş yapabileceklerinin önemine atıf yaparak Suriyelileri içselleştirmektedir:

Bir şey diyemedim ne diyeyim. Aslında var ya bizde bir atasözü var. Kavun varya kavun; diyor ki kavun kavundan renk alır, insan da insandan alır. Yani çeşitlilik güzeldir (*Görüşmeci 3, Erkek, 34*).

Bizler birbirimizle anlaşıyoruz. Bizlerin birbirleriyle anlaşabilmesi için üçüncü kişilere ihtiyaç var. Tercüman gibi insanlara ihtiyacımız var. Yoksa Suriyelilerle anlaşıyoruz. İyi olursa onları istiyorum ama iyi olmazsa onları istemiyorum. Din kardeşliğinin olması olumlu bir şey, beni olumlu yönde etkiliyor. Çok iyi Suriyeli insanlar da var. İnsanlardan kafa dengi bir insan varsa iletişim kurarım ama yoksa kurmam. Bir yanda Suriyeli birisi var, bir yanda Hristiyan birisi var, tabii ki de Suriyeli ile iletişim kurarım. Ahbablık ederim, iş yaparım. Müslüman olduğu için onu istiyorum. Hristiyan daha iyi bir insan ve daha çok parası var ama ben yine de Suriyeli iş yaparım. Çünkü o Müslüman çünkü arada Müslüman kardeşliği var. Çünkü sen örneğin kardeşini mi istiyorsun yabancıyı istiyorsun tabi ki kardeşini istersin. Çünkü burada Suriyeli bizden biri, Hristiyan değil. Suriyeli biraz sağlam olsa, iyi bir insan olsa onunla her iş yaparım. Çünkü o da savaştan kaçmış buraya sığınmış, ben de savaştan kaçtım buraya sığındım. Onun için diyorum ki; onda bazen kafa yok. Çünkü bazen yalan söylüyor, işini yapmıyor. Çünkü ben kötü Suriyelilerle tanıştım o yüzden böyle düşünceleri oluştur (*Görüşmeci 9, Erkek, 31*).

İkinci görüş Suriyeli mülteci girişimcilere karşı olumlu ya da olumsuz bir yönde olmamakla beraber belirli şartlar sağlandığında ortak çalışabileceklerinin altını çizmektedir:

Suriyelilerle ilgili çok fazla olumsuz bir düşüncem yok ama olumlu düşündüğümü de söyleyemem.

Onlarla iş yaparım ama paraları varsa yaparım (*Görüşmeci 5, Erkek, 35*).

Üçüncü görüş ise Suriyeli mülteci girişimcilere tamamen karşı olanlardan oluşmaktadır:

Destek açısından dersek, biz tabi Özbek'leri daha çok destekleriz ama bakıyoruz bir Suriyelinin bize bir zararı yoksa onlara da bir şey demeyiz. Desteklemiyoruz ya da destekliyoruz demeyiz. Başta her iki taraf da Türkiye'nin yabancısı oluyor. Onlar kendi geçimlerini sağlamaya çalışıyorlar. Kendi soyunu büyötmeye çalışıyorlar. Bu kadar, onlar için de söyleyebileceğimiz bir şey yok aslında (*Görüşmeci 2, Erkek, 65*).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TARTIŞMA

Araştırmanın bir önceki bölümde de paylaşıldığı gibi bazı bulgulara sahiptir. Bu bulguları “Kimlik Kuramı” çerçevesinde değerlendirmek faydalı olabilecektir.

Kimlik kavramı psikoloji, sosyoloji, sosyal psikoloji gibi pek çok alanda araştırma konusu olmaktadır. Kavram disiplinlerarası bir öneme sahip olduğu için, yazında farklı kimlik tanımlarına rastlamak mümkündür. Kimlik kavramı en temel anlamıyla bireyin kendine dair sahip olduğu düşünceleri ve inançlarıdır. Kavramın ilgi konusu haline gelmesi Eski Yunan’a kadar dayanmakla birlikte kimlik kavramı Descartes ve Kant gibi batılı yazarlar tarafından da ele alınmıştır. Kimliğin batılı toplumlarda araştırma konusu olması ve bu toplumlarda gelişmesi kavramın bireyci özelliklerden etkilenmesine sebep olmuştur (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2017).

Kimlik, içinde birden çok unsuru ve ilişkiyi barındıran karmaşık bir yapıyı ifade etmektedir. Her birey, içerisinde kişisel ve sosyal kimliği barındıran ve yazında öz kimlik olarak atfedilen bir kimliğe sahiptir. Öz kimliğin içinde barındırdığı kişisel kimlik, bireyin yegane olduğunu ve diğerlerinden farklı olduğunu anlatır. Bilhassa sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalar bireyin diğerlerinden farklılaştığının altını çizen kişisel kimlik kavramına vurgu yapmaktadırlar. Yazında yer alan bazı çalışmalar kişisel kimliğin durağan ve değişmeyen bir yapıya sahip olduğunun altını çizmektedirler. Bunun yanında diğer bazı çalışmalar kişisel kimliğin çeşitli sosyal kurallarla, kültürel yapılarla ve tarihsel süreçlerin de etkisiyle değişip gelişebileceğinin altını çizmektedir. Bu çalışmalara göre kişisel kimlik, bireyin yaşam tecrübelerinin de etkisiyle zamanla değişerek dinamik bir özellik kazanacaktır (Chasserio vd., 2014).

Birey nereye ait olduğunun karmaşasını yaşadığında kimliğe sığınacaktır ve yine aradığı cevapları kimlikte bulacaktır. Kişi “Birey var olduğu toplumda hangi davranışları sergileyecek?”, “Bireyin sergilediği bu davranışlar toplum tarafından nasıl

değerlendirilecek ve nasıl konumlandırılacak?” vb. sorulara aradığı cevapları kimliğinde yer alan benliğinde ve sosyal kimliğinde bulacaktır (Bauman, 1996).

Gordon Allport; kimliği, dış faktörlere ayak uyduran ve bu süreçte kendisine yönelik belirli uyumlaştırmaları da gerçekleştiren, kişide yer aldığını düşündüğü modern anlamdaki değişen ve gelişen örgüt yapılarına benzetmektedir. Birey dış dünyaya tepki vermek ve onlara uyum sağlayabilmek adına bu yapıyı bir araç olarak kullanacaktır (Robbins ve Judge, 2017). Gordon Allport’un tanımında kimliğin çevresel faktörlerden etkilenen, bu faktörlere göre pozisyon alabilen dinamik bir yapı olduğu görülmektedir.

Bir başka tanım incelendiğinde kavram; his, tutum ve çözüm olarak adlandırılmıştır. Kimlik, öz-yapı inşası olarak düşünülmüş ve bu yapının temel unsurları olarak inançlar, yetenekler ve kişisel tarih görülmüştür. Kimliklerinin farkında olan bireyler diğerleri ve kendi arasında bir kıyas yapacak, bunun sonucunda diğerleriyle olan benzerlik ve farklılıklarının keşfederek kendi güçlü ve zayıf taraflarını görebilecektir. Kendi güçlü ve zayıf yönlerinin farkında olan bireyler yaşamlarında yol haritalarını belirleme konusunda daha başarılı olacaklardır. Bireydeki bu yapı inşası ne kadar güçsüz ise diğerleri ile kendi arasındaki farkı belirleme konusunda kafa karışıklığı yaşayarak kendini ve diğerlerini değerlendirme konusunda dış kaynaklara bağımlı olacaktır (Marcia, 1980).

Nira Yuval-Davis kimliğin farklı boyutlarını işlemiş ve kimliğin içinde yer alan “benlik” ve “benliğin dışında” olanları dört farklı boyutta ele almıştır. Yuval-Davis dört boyutu; “Ben ve Biz”, “Ben, Biz ve Onlar”, “Ben, Biz ve Diğerleri” ve “Ben, Biz ve Çapraz Biz Onlar” şeklinde incelemiştir. Davis bu çalışmada, benlik ve benliğin dışında olanlar arasındaki sınırlar ne kadar biçimlenmiş olursa olsun bu sınırların dinamik bir özellik göstereceğinin altını çizmiştir. Yani sınırlar sürekli değişim yaşayacaktır. Yuval-Davis’in vurguladığı bir diğer husus ise benliğe dahil etmenin ve benliğin dışında bırakmanın karşılıklı olmadığıdır (Yuval-Davis, 2010).

Davis’e göre birey doğal olarak etnik ve ailevi yapıların değerlerine kendini ait hisseder. Bireyin bu yapılara aidiyetini artıran unsurlar ise güvenlik ve kültürel yapıların benzerliklerinin getirdiği aşinalıktır. Bunların doğal bir sonucu olarak bireylerde “ben” ve “biz” arasındaki sınırlar kalkacaktır. Bireylerin “ben” olarak çizdiği sınırlar aslında “biz” etrafında şekillenecektir. Bireylerin “biz” çevresinde çizdiği sınırları Davis

çalışmasında ebeveynlerin çocukları ve bazı durumlarda askerlerin vatanları uğruna gösterdikleri fedakar davranışları örnek olarak ele almıştır. Bu durumlarda bireyin benliği “biz” çerçevesinde şekillenecektir.

Davis’in kimlik kategorilerinden bir diğeri ise; “Ben, Biz ve Onlar”dır. Buradaki sınırlar çatışma temelinde kurulmuştur. “Biz” ve “Onların” inşası hariç bırakmak, soyutlamak ve en uç şekli ise kendi kimliği sınırları dışında kalanın “düşmanlaştırılması” temelinde oluşturulur.

Davis’in bir üçüncü kimlik kategorisi ise “Ben, Biz ve Diğerleri”dir. Davis ve Kaptani yaptıkları çalışmada zıtlıkların, çatışmaların sadece “onlar” sınıflandırmasında bulmadıklarını, “diğerleri” arasında da zıtlıkların ve çatışmaların mevcut olduğunu altını çizerler. Buradaki zıtlıklar vurgulanırken özellikle ırksal söylemler üzerinde durulur. Çalışmada günlük hayatta karşılaşılan arkadaş gibi görülen düşmanlardan bahsedilir.

Kimlik kategorilerine alternatif olarak geliştirilen “çapraz biz” kimliği, dayanışma davranışı temelinde ve esnek bir yapıdadır. Farklı kimlik boyutunda yer alan kişilerin birbirleriyle diyalog halinde oluşlarıyla şekillenecektir. Farklılık bu kimlik boyutunun önemli bir değişkenidir. Bu boyutta yer alan farklılıklar hiyerarşik anlamda farklılıkların yerine ekonomik, sosyal, politik farklılıklardır. Dolayısıyla “çapraz biz” boyutunda sınırlar konumlandırma temelinde değil ortak değerler temelinde çizilir (Yuval-Davis, 2010).

Çalışmada farklı ülkeden gelen mülteci girişimcilerin Suriye’den gelen mülteci girişimcilere bakış açılarını Yuval-Davis’in kimlik sınıflandırmalarını temel alarak anlamaya çalışılacaktır. Dolayısıyla Yuval-Davis’ in kimlik tanımları çalışmada dikkate alınacaktır.

Daha önce de ifade edildiği gibi, araştırmanın katılımcıları başka kültürlerden bireylerle ortak çalışmaya nasıl baktıkları sorusuna ağırlıklı olarak müspet cevap vermişlerdir. Burada “göçmenlik”, “mültecilik” vb. ortak paydası öne çıkarılarak, Yuval-Davis’in “çapraz biz”ine yakın tutum bir sergilendiği görülmektedir. Öte yandan, aynı soru Suriyeliler özelinde sorulduğunda ise, oldukça ilginç biçimde, verilen cevapların aniden daha parçalı hale geldiği, ortak çalışmaya müspet yaklaşan kimi katılımcıların olumsuz bir ruh haline büründükleri ve hatta bazı katılımcıların verdiği cevapların “Ben, Biz ve Onlar” a doğru kaydığı gözlemlenmektedir.

SONUÇ

Günümüzde iklim değışikliği, dijital dönüşüm vb. birçok gelişme insanlığı mühim ölçüde etkilemektedir. Bu mühim gelişmelerden bir tanesi de göçtür. Bu çalışmada da göçün ekonomik boyutuna, mültecilerin girişimcilik faaliyetlerine, sosyolojik-psikolojik bir perspektiften odaklanılmıştır.

Mültecilerin girişimcilik faaliyetlerine dair son yıllarda çok sayıda çalışma yapılmıştır. Öte yandan, sıklıkla, bir ülkede farklı ülkelere gelmiş, birden fazla mülteci grubun olabileceği açıktır. Bu grupların birbirlerine bakışları ve tutumları girişimcilerin başarısını etkileme potansiyeline sahip, mühim bir faktördür. Bahsi geçen bu önemine rağmen, bilindiği kadarıyla şu ana kadar mevcut yazın bu mühim hususa ilişkin bir bulgu sunmamıştır.

Bu bağlamda çalışmanın amacı İstanbul’da girişimcilik faaliyeti sergileyen mültecilerin, kendilerinden sonra Türkiye’ye gelmiş Suriyeli girişimcilere karşı bakış açılarını anlayabilmektir.

Bu doğrultuda, çalışmanın amacı “anlamak” temel gayesi üzerine kurulduğu için nitel bir araştırma tasarlanmıştır. Veri toplama yöntemi olarak “yarı-yapılandırılmış görüşme” tercih edilmiştir. Tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden “kartopu örnekleme” tercih edilmiştir. 10 mülteci girişimci ile gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde, önceden tasarlanmış sorulara katılımcıların verdiği cevapların büyük ölçüde kendini tekrarlamaya başladığı, bir anlamda örneklemin doyduğu anlaşılmıştır. Toplanan veriler, önce transkribe edilmiş, sonrasında da, “tümevarımsal tematik analiz” yöntemi ile analize tabi tutulmuştur. Metinlerden veriler cevaplar çerçevesinde kodlar tespit edilmiş, benzerlik arz eden kodlar kategoriler altında toplanmış, kategorilerde anlamı temalar altında bir araya getirilmiştir.

Çalışmanın bulguları için noktalara işaret etmektedir. Örneğin katılımcılara farklı kültürlerin bir arada çalışmasına nasıl yaklaştıklarına dair bir soru sorulduğunda, katılımcıların ekseriyetle bu soruya müspet yanıt verdikleri görülmektedir. Öte yandan, aynı soru Suriyeli girişimciler özelinde sorulduğunda ise katılımcıların daha kararsız bir tavır sergiledikleri, bir önceki soruda görülen yekpare tutumun daha parçalı hale geldiği görülmektedir.

Bu çalışmanın yazına mütevazî de olsa bir katkı potansiyeli taşıdığına inanılmaktadır. Çalışma her şeyden önce yazındaki daha önceki çalışmalarda ele alınmayan bir hususa temas etmesi nedeniyle ötekilerden farklılaşmaktadır. Çalışma bir mülteci girişimci grubunun bir diğerine olan bakış açısını anlamaya gayret ederek yazına küçük de olsa bir farklı bakış açısı getirmektedir. Bu husus mühim gibi görünmektedir. Çünkü bir mülteci grubun konuk olduğu topluma entegrasyonu kadar, o ülkedeki muhtelif mülteci grupların birbirleriyle, en azından belli ölçülerde uyum içerisinde yaşıyor olmaları hem mülteciler açısından hem de ev sahibi toplum açısından önem arz etmektedir.

Çalışmanın mülteci girişimciler, karar alıcı makamlar, araştırmacılar vb. için de bazı implikasyonları var gibi görünmektedir. Örneğin, bu çalışmanın mülteci girişimcilere verdiği bir mesaj, “mülteci girişimciler kendilerine farklı milletlerden girişimci ortaklar ararlarken, zaman zaman mülteci grupların birbirlerine menfi yaklaşabileceklerini göz önünde bulundurmalarıdır” şeklindedir. İkinci bir implikasyonda devletin karar alıcı organlarıyla alakalıdır. Devletler mültecileri ülkelerine entegre etmeye çalışırken, bir yandan farklı mülteci gruplar arası çatışmaları asgarileştirici çözümler, politikalar üretmek zorundadırlar. Son olarak, mülteci girişimcilik konusunda araştırmalar yapacak araştırmacılar, mültecilerin yekpare bir sosyal yapı oluşturmadıklarının farkına varmalı ve bir gruptan elde ettiği bulguları tüm mülteci girişimcilere genellemek konusunda temkinlik davranmak zorundadırlar.

Her çalışmanın olduğu gibi bu çalışmanın da bazı kısıtları mevcuttur. Örneğin cevapların mümkün mertebe samimi olması için gayret edilse de, kimi sorulara verilen cevaplarda katılımcıların sosyal beğenilirlik etkisinin altında kalmış olmaları mümkündür. Benzer biçimde, çalışmanın bulguları sadece Yuval-Davis (2010)’ın kimlik kuramı çerçevesinde anlamlandırılmıştır. Öte yandan bilindiği gibi, Yuval-Davis’inkine ilaveten, yazında bu çalışmanın bulgularını anlamlandırmada kullanılabilecek farklı kimlik kuramları da vardır.

Bu bağlamda sonraki çalışmalarda, araştırma kalitesini arttırmak adına, geçerlilik ve güvenilirlik taktiklerimizden daha fazla istifade etmek faydalı olabilecektir. Benzer biçimde, bu çalışmada mülteci girişimcilerin spesifik bir başka mülteci gruba ilişkin genel ve ekonomik bakış açıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki çalışmalarda, bir

arada çalışan farklı mülteci gruplarının temsilcileri bulunarak, bu noktada bazı araştırma soruları üretilebilir.

KAYNAKLAR

- AKSOY Zeynep, “Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5. 20, 2012, ss. 293-303.
- ALRAWADIEH Zaid, ALTINAY Levent, CETİN Gürel, ŞİMŞEK Doğuş, “The interface between hospitality and tourism entrepreneurship, integration and well-being: A study of refugee entrepreneurs” *International Journal of Hospitality Management*, 97, 2021, 103013.
- ALRAWADIEH Zaid, ÇETİN Gürel, KARAYILAN Eyup, “Understanding the Challenges of Refugee Entrepreneurship in Tourism and Hospitality”, *The Service Industries Journal*, 39. 9, 2019, ss. 717-740.
- ANDERSON Bridget, SHARMA Nandita, WRIGHT Cynthia, “Editorial: Why No Borders?”, *Refuge*, 26.2, 2009, ss. 5-18.
- AŞKIN Ayşin, NEHİR Selin, VURAL Sercan Özgür, “Tarihsel Süreçte Girişimcilik Kavramı ve Gelişimi”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6. 2, 2011, ss. 56-72.
- AYTAÇ Ömer, İLHAN Süleyman, “Girişimcilik ve Girişimci Kültür: Sosyolojik Bir Perspektif”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, 18, 2007, ss. 101-120.
- BARTH Henrik, ZALKAT Ghazal, “Refugee entrepreneurship in the agri-food industry: The Swedish experience”, *Journal of Rural Studies*, 86, 2021, ss. 189-197.
- BARTRAM David, POROS V. Maritsa, MONFORTE Pierre, *Key Concepts in Migration*, Ankara: Hece Yayınları, 2017.
- BAUMAN, Z. (1996). *Questions of Cultural Identity*, S. Hall ve P. Gay, (Ed.). Sage Publication.
- BBC NEWS (2021). Türkiye'deki Afganlarla ilgili neler biliniyor?., <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-58342885#:~:text=T%C3%BCrkiye'de%202021%20y%C4%B1%C4%B1nda%20yakalanan,say%C4%B1s%C4%B1%20ise%2038%20bin%20341,> Erişim Tarihi: 20.02.2021.
- BERRY John W., “Immigration, Acculturation, and Adaptation”, *Applied Psychology: An International Review*, 46.1, 1997, 5-68.
- Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (2021). Türkiye Bilgi Notu. https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2021/05/Bi-annual-fact-sheet-2021-02-Turkey_TR-FinalModified.pdf, Erişim Tarihi: 17.06.2021.
- Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (2021). Türkiye’deki Mülteciler ve Sığınmacılar. <https://www.unhcr.org/tr/turkiyedeki-multeciler-ve-siginmacilar>, Erişim Tarihi: 15.04.2021.
- Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği (2022). Türkiye’deki Mülteciler ve Sığınmacılar. <https://www.unhcr.org/tr/32897-un-and-partners-launch-plans-to-help-28->

- million-people-in-acute-need-in-afghanistan-and-the-region.html, Erişim Tarihi: 19.02.2022.
- BIZRI Rima M., “Refugee-Entrepreneurship: A Social Capital Perspective”, *Entrepreneurship & Regional Development An International Journal*, 29.9-10, 2017, ss. 847-868.
- BOZBEYLİOĞLU Eda, “Mülteciler ve İnsan Hakları”, *Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi*, 2.1, 2015, ss. 60-80.
- BRÄNDLE Leif, BERGER Elisabeth S., GOLLA, Stephan and KUCKERTZ Andreas, “I am what I am-How nascent entrepreneurs’ social identity affects their entrepreneurial self-efficacy”, *Journal of Business Venturing Insights*, 9, 2018, ss. 17-23.
- BRANDT Tiina, WANASIKA Isaac and SUOMINEN Seppo, (2021, Eylül). Cultural Qualities Needed to become an Entrepreneur. In *ECIE 2021 16th European Conference on Innovation and Entrepreneurship*, 1, pp. 154. Academic Conferences limited.
- BROWN Suzana, SAXENA Deepak and Wall, P.J. “The role of information and communications technology in refugee entrepreneurship: A critical realist case study”, *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 88.1, 2022, e12195.
- CANDAN Hakan, “Osmanlı’dan günümüze Türk topraklarında girişimcilik serüvenine dair bir değerlendirme” *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1.2, 2011, ss. 157-174.
- CARTON, R. B., HOFER, C. W., and MEEKS, M. D. (1998, Haziran). The entrepreneur and entrepreneurship: operational definitions of their role in society. In *Annual International Council for Small Business. Conference, Singapore*, pp. 1-12.
- CHASSERIO Stephanie, PAILOT Philippe, POROLI Corinne, “When entrepreneurial identity meets multiple social identities Interplays and identity work of women entrepreneurs”, *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, 20.2, 2014, ss. 128-154.
- CHENG, Z., TANI, M., and Wang, H.. “Energy poverty and entrepreneurship”, *Energy Economics*, 102, 2021, 105469.
- ÇAĞLAYAN, Savaş (2013). “Göç Kavramı ve Kuramları”. GÜNEŞ, F. (Ed.). *Kent Sosyolojisi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi*, ss. 85-115.
- ÇAKRAN Şebnem, EREN Veysel, “Mülteci Politikası: Avrupa Birliği ve Türkiye Karşılaştırması”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14.39, 2017, ss. 1-30.
- ÇETİNKAYA Bozkurt Özlem, ALPARSLAN Ali Murat, “Girişimcilerde Bulunması Gereken Özellikler İle Girişimcilik Eğitimi: Girişimci ve Öğrenci Görüşleri”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 8.1, 2013, ss. 7-28.
- COŞKUN, R., ALTUNIŞIK, R., YILDIRIM, E., (2017), “Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamaları”, *Sakarya: Sakarya Yayıncılık*.
- DEMİRBAŞ Esin, *Etnik Azınlıklar, Kültürel Entegrasyon ve Medyada Temsil: Nusayri Topluluğu Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2004.

- DEMİRTAŞ, H. Andaç, “Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar”, *İletişim Araştırmaları*, 1.1, 2003, ss. 123-144.
- DENİZ Duygu, REYHANOĞLU Metin, “İten ve Çeken Faktörler Temelinde Türkiye’deki Suriyeli Mültecilerin Girişimci Olma Nedenleri”, *Girişimcilik ve İnovasyon Yönetimi Dergisi*, 7.2, 2018, ss. 33-66.
- DESİA, S., NAUDE, W., STEL, N., “Refugee Entrepreneurship: Context and Directions for Future Research”, *Small Business Economics*, 56, 2020, ss. 933-945.
- DVIR, D., A. SADEH ve A., M., PINES, “The Fit between Entrepreneurs' Personality (ENTP) and the Profile of the Venture (VP) They Manage and Business Success: An Exploratory Study”. *PICMET*, South Africa, 2008.
- EARLY, P.C. and MOSAKOWSKI, E., “Cultural Intelligence”, *Harvard Business Review*, 82.10, 2004, ss. 139-146.
- EKİCİ Süleyman, TUNCEL Gökhan, “Göç ve İnsan”, *Birey ve Toplum*, 5.9, 2015, ss. 9-22.
- ELO, S., KYNGAS, H. “The Qualitative Content Analysis Process”, *Journal of Advanced Nursing*, 62.1, 2008, ss. 107-115.
- ERGÜL Ergin, “Uluslararası Hukuk ve Türk Mevzuatında Yabancı Kavramı ve Türleri”, *Türk İdare Dergisi*, 475, 2012, ss. 213-228.
- ERYILMAZ Mehmet, “Yeni Kurumsalcı Örgüt Kuramı Perspektifinden İlköğretim Örgütsel Alanında Yaşanan Kurumsal Değişim Ve Nedenleri”, *ODTÜ Gelişme Dergisi*, 38 (Aralık), 2011, ss. 1-35.
- ERYILMAZ, Mehmet (2021). “Mülteci Girişimcilik”. ss.323-346. KARADAL, H. (Ed.). *Girişimcilik: Güncel Konular*. 5. Baskı. İstanbul: Beta Yayımlar.
- FAIST, T., ve SCHADE, J., “The climate–migration nexus: A reorientation” *In Disentangling migration and climate change*, Springer, 2013, pp.3-25.
- GENEL, M. Gökhan, “Almanya’ya Giden İlk Türk İşçi Göçünün Türk Basınında İzdüşümü ‘Sirkeci Garı’ndan Munchen Hauptbahnhof’a””, *Selçuk İletişim Dergisi*, 8.3, 2014, pp. 301-338.
- GÜLER Ahmet, HALICIOĞLU, M., Bülent and TAŞĞIN, Serkan (2015). “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma”, 2. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- GÜLER Mümin, *Kurumsal Marka Yönetimi ve Yurt İşletmeciliği Üzerine Bursa İlinde Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- GÜLLÜPINAR Fuat, “Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.4, 2012, ss. 53-85.
- GÜMÜŞOĞLU Şevkinaz, KARAÖZ Burcu, “Tarihsel Süreçte Girişimcilik: Muğla Örneği”, *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 3.1, 2014, ss. 97-116.
- GÜNDOĞMUŞ Bekir, ARPACI Işıl, “Almanya’da Türkiyeli Göçmenlerin Entegrasyon Sürecinde Avrupa Milli Görüş’ün Rolü”, *Aksaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3.1, 2019, ss. 133-173.
- HARIMA, A., “Theorizing Disembedding and Re-Embedding: Resource Mobilization in Refugee Entrepreneurship” *Entrepreneurship & Regional Development*, 34.(3-4), 2022, pp. 269-293.

- HISRICH, R.D., PETERS, M.P., SHEPHERD, D.A., ve SHEPHERD, D.A. (2008). *Entrepreneurship*. New York: McGraw-Hill.
- HOGG, M. A., Terry, D. J., and White, K. M. (1995). A tale of two theories: A critical comparison of identity theory with social identity theory. *Social Psychology Quarterly*, 255-269.
- KAĞITÇIBAŞI Çiğdem and Cemalcılar, Z. (2017). *Dünden Bugüne İnsan ve İnsanlar Sosyal Psikolojiye Giriş*. Evrim.
- KAHRAMAN Fatih, “Karanlıkta Kalanlar: Türkiye’de Bulunan Afgan Mültecilerin Durumu”, *Current Debates in Sociology & Anthropology*, ed. Şükrü Aslan, Cihan Cinemre, Londra, Aralık 2017, ss. 141-151.
- KARAN Olgu, “Suriyeli Mültecilerin Esnaflaşmasını Anlamada Bourdieu’cu Yaklaşımın Olanakları”, *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39.2, 2019, ss. 249-276.
- Kauffman Indicators of Entrepreneurship. (2020). “2019 Early stage Entrepreneurship in the United States National and State Report”, https://indicators.kauffman.org/wp-content/uploads/sites/2/2020/05/2019_Early-Stage-Entrepreneurship-National-and-State-Report_final.pdf, Erişim Tarihi: 26.02.2021.
- KLOOSTERMAN, R., VAN DER LEUN, J., and RATH, J., “Mixed embeddedness:(in) formal economic activities and immigrant businesses in the Netherlands”, *International journal of urban and regional research*, 23.2, 1999, ss. 252-266.
- KNUDSEN, A. S. B. (2019). *Those who stayed: Selection and cultural change during the age of mass migration*. Working paper.
- KORKMAZ, S., *Kimlik ve Mekan İlişkisi Bağlamında Instagram Üzerinden Kimlik İnşası: Bir Starbucks Örneği*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.
- KORKUT Levent, “Siyasi Kimlik Olarak Vatandaşlık: Türkiye’de ve Dünya Devletlerinde Anayasal Vatandaşlık Tanımları”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1.2, 2015, ss. 5-41.
- KOYUNCU Ümmüğülsüm, AKDÖL Buket, “Kültürel Zekanın Girişimcilik Yönelimine Etkisi: Laleli Pazarındaki Mikro Ölçekli İşletmelerde Bir Araştırma”, *Yönetim ve Ekonomi*, 26, 3, 2019, ss. 956-968.
- KÜÇÜKALTAN Derman, “Genel Bir Yaklaşımla Girişimcilik”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 4.1, 2009, ss. 21-28.
- MARCIA, James E. (1980). Identity in Adolescence. *Handbook of Adolescent Psychology*, ed. Joseph Adelson, New York: Wiley, ss.159-187.
- Mülteciler Derneği. (2021). “Türkiye’deki Suriyeli Sayısı”. https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/?gclid=Cj0KCQjwyN-DBhCDARIsAFOELTmJLutTfsG30rvQvyXFirG12OcglNyb4oECHscsPxhTG3giPfXLXxQaAtueEALw_wcB, Erişim Tarihi: 19.06.2021
- OBSCHONKA, M., GOETHNER, M., SILBEREISEN, R. K., and CANTNER, U., Social identity and the transition to entrepreneurship: The role of group identification with workplace peers. *Journal of Vocational Behavior*, 80.1, 2012, 137-147.

- ÖZCAN E., Deniz Ela, “Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme”, *İş ve Hayat*, 4, 2017, ss. 183-215.
- PERİHAN Ulaş, KARAATLI Bülent, “Kavramsal, Kuramsal ve Hukuki Bağlamda Mülteci Girişimciliği: Türkiye’deki Suriyeli Mülteci Girişimciliğinin Analizi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 25.1, 2020, ss. 15-41.
- ROBBINS, S. P., and JUDGE, T. A. (2017). “Organizational Behavior”. ERDEM, İ. (Ed.). 14. Baskı. *Nobel Yayıncılık*.
- SARIÇOBAN, K., Avusturya İktisat Okulu, Temsilcileri ve Metodolojik İlkeleri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4.1, 157-165. Sarıçoban, K. (2012). Avusturya İktisat Okulu, Temsilcileri ve Metodolojik İlkeleri. *Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi*, 4.1, 2012, ss. 157-165.
- ŞENTURAN Şermin, ŞENTÜRK Nesibe, “Girişimciliğin Gelişimi ve Mikrofinans Uygulamalarının Önemi”, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12.12, 2016, ss. 812-822.
- SHIN, H., “Is Trust Really There? Unpacking the role of trust in ethnic friendship networks of North Korean refugees”, *Social Networks*, 70, 2022, ss. 208-217.
- ŞİMŞEK Doğuş, “Türkiye’de Suriyeli Mülteci Entegrasyonu: Zorlukları ve Olanakları”, *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 4.2, 2019, ss. 172-187.
- STETS, J. E., BURKE, P. J., “Identity Theory and Social Identity Theory”, *American Sociological Association*, 63.3, 2000, ss. 224-234.
- STRYKER, S., and BURKE, P. J., “The past, present, and future of an identity theory”, *Social psychology quarterly*, 2000, ss. 284-297.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2020). Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, <https://www.goc.gov.tr/multeci>, Erişim Tarihi: 19.12.2020.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü. “Göç İdaresi Genel Müdürlüğü”. Erişim: 19.12.2020, <https://www.goc.gov.tr/multeci>.
- Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (2019). Yabancı Sermayeli Şirketler Bülteni Suriye Sermayeli Şirketler, https://www.tepav.org.tr/upload/mce/2019/bultenler/suriye_sermayeli_sirketler_bulteni/tepav_suriye_sermayeli_sirketler_bulteni_haziran_2019.pdf, Erişim Tarihi: 01.05.2021.
- Türkiye İstatistik Kurumu (2020). Küçük ve Orta Büyüklükteki Girişim İstatistikleri, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kucuk-ve-Orta-Buyuklukteki-Girisim-Istatistikleri-2020-41129>, Erişim Tarihi: 28.02.2022.
- TUZCU Pınar, *Zorunlu Göç ve Küresel Dönemde Değişen Nitelikleri: Türkiye Üzerine Bir İnceleme*, (Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli: Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008.
- United Nations (2018). Policy Guide on Entrepreneurship for Migrants and Refugees. https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/diae2018d2_en.pdf, Erişim Tarihi: 10.06.2021.
- VINOGRADOV, E. and Kolvereid, L., “Cultural Background, Human Capital and Self-Employment Rates Among Immigrants in Norway”, *Entrepreneurship and Regional Development*, 19, 2007, ss.359- 276.

- WAUTERS Bram, LAMBRECHT Johan, “Refugee Entrepreneurship in Belgium: Potential and Practice”, *International Entrepreneurship and Management Journal*, 2, 4, 2006, ss. 509-525.
- WAUTERS, B., and LAMBRECHT, J., “Barriers to refugee entrepreneurship in Belgium: Towards an explanatory model”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34.6, 2008, ss.895-915.
- YASA, B. D., “İktisat düşüncesinde devlet müdahaleciliği kuramının evrimi”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5.2, 2017, 281-298.
- YELKİKALAN Nazan, “21. Yüzyılda Girişimcinin Yeni Özelliği: Duygusal Zeka”, *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 1.2, 2006, ss. 39-51.
- YENER Serdar, “İktisadi Kuramlar ve Girişimcilik”, *Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2.1, 2018, ss. 13-38.
- YILDIRIM Türkan, “Sağlık Çalışanları ve Uluslararası Göç: Göç Nedenleri Üzerine Bir İnceleme”, *Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası*, 62.3, 2009, ss. 87-94.
- YILDIRIM, A., ŞİMŞEK, H., (2018), “Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri”, *Ankara: Seçkin Yayıncılık*, 212.
- YILDIZ Tuğba, YILDIZ İbrahim, “Suriyelilerin Türkiye Ekonomisinde Kayıt Dışı İstihdama Etkileri ve Bunun Yansıması Olarak Türkiye’ye Maliyetleri Üzerine Bir İnceleme”, *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 2.3, 2017, ss. 30-46.
- YUVAL-DAVIS Nira, “Theorizing identity: Beyond the ‘us’ and ‘them’ dichotomy” *Patterns of prejudice*, 44.3, 2010, ss.261-280.
- ZİYA Olcay, “Mülteci-Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 99, 2012, ss. 230-240.

EKLER

EK A: Anket Formu

MÜLAKAT SORULARI

Tarih:

Görüşmenin başlama zamanı:

SORULAR

1. İlk olarak sizinle ilgili temel bilgileri öğrenmek isterim.

a. Kaç yaşındasınız?

Cevap:

b. Medeni durumunuz?

Cevap:

c. Eğitim durumunuz?

Cevap:

d. Şuanda yaptığınız işe yönelik olarak geçmişte eğitim aldınız mı?

Cevap:

e. Türkiye'ye ne zaman giriş yaptınız?

Cevap:

f. Türkiye'ye hangi ülkeden geldiniz?

Cevap:

g. Türkiye'ye gelme amacınız nedir?

Cevap:

h. Geldiğiniz ülkede ne iş yapıyordunuz?

Cevap:

i. Kendi işinizi mi yapıyordunuz yoksa başkasının yanında mı çalışıyordunuz?

Cevap:

ii. Kendi işinizi yapıyorsanız işinizin büyüklüğü nedir?

Cevap:

iii. Farklı ülkelerde de yatırımınız var mıydı?

Cevap:

2. Şimdiki işinize yönelik sorulara geçmek istiyorum.

a. Gerçekleştirdiğiniz girişim hangi alanda faaliyet gösteriyor?

Cevap:

b. Ne kadar süredir bu işi yapıyorsunuz?

Cevap:

c. Şuan yaptığınız işe benzer bir iş daha önce yaptınız mı?

Cevap:

d. Mevcut çalışan sayınız kaçtır?

Cevap:

e. Bu işi seçmenizdeki amacınız neydi?

Cevap:

f. Ürünleriniz daha çok hangi kesime hitap ediyor?

Cevap:

g. Müşteri kitlenizin kültürel kimliği hakkında neler söyleyebilirsiniz?

Cevap:

h. Farklı bir millettten biriyle ortak iş yapmaya nasıl bakarsınız?

Cevap:

3. Şimdi de Suriyeli girişimcilere yönelik düşüncelerinizi öğrenmek isterim.

a. Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki girişimcilik faaliyetleri hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap:

b. Kültürel anlamda Suriyeli girişimcileri kendinize yakın buluyor musunuz?

Cevap:

i. Neden yakın buluyorsunuz/bulmuyorsunuz?

Cevap:

ii. Eğer yakın buluyorsanız birlikte iş yapmayı düşünüyor musunuz?

Cevap:

c. Farklı kültürlerin ortak çalışmada buluşması sizin için neyi ifade ediyor?

Cevap:

i. Sizce farklı kültürden kişiler birlikte iş yapabilir mi? Neden?

Cevap:

d. Suriyeli girişimcilerle ortak iş yapmak hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap:

e. Kendinizi ve bir Suriyeli girişimciyi düşündüğünüzde;

- i. İşinizi kurarken karşılaştığınız zorluklar nelerdir, bu zorlukları Suriyeli bir girişimcinin de yaşadığını düşünüyor musunuz?

Cevap:

- ii. Bu zorlukları aşabilmek için kimlerden destek aldınız?

Cevap:

f. Sizce Suriyeli girişimciler Türkiye’de yasalar tarafından destekleniyor mu?

Cevap:

- i. Destekleniyorsa bu destekler hangi alanda yapılıyor?

Cevap:

- ii. Destekleniyorsa bu destekleri rekabet açısından nasıl buluyorsunuz?

Cevap:

g. Suriyeli girişimcilerin müşteri kitlesi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Cevap:

h. Suriyelilerin birbirlerine destek olduklarını düşünüyor musunuz?

Cevap:

- i. Düşünüyorsanız, bu destekler hangi alanlarda sağlanıyor?

Cevap:

- ii. Bir örnek verebilir misiniz?

Cevap:

- iii. Bu destekler Suriyeli girişimcilere rekabet üstünlüğü sağlıyor mu?

Cevap:

- i. Suriyeli mülteci girişimcileri ve kendinizi/kendi ülkenizin Türkiye’de yaşayan girişimcilerini düşündüğünüzde durumunuzu anlatmak için ne tür bir ifade kullanabilirsiniz?

Cevap:

Yapmak istediğiniz bir ekleme var mı?

Görüşmenin bitiş zamanı: